

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ÇİN'DE ETNİK AZINLIKLAR ve DOĞU TÜRKİSTAN
SORUNU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa KESKİN (441200909)

**Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler**

Bu tez 01/03/2013 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir

Doç.Dr.Kenan DAĞCI

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Yrd.Doç.Dr.Salih BAYRAM

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Yrd.Doç.Dr.Abdullah URAL

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Mustafa KESKİN

01.03.2013

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Türkiye’de çok fazla gündeme gelmeyen Çin’i oluşturan etnik azınlıklar ve Çin’in Doğu Türkistan bölgesinde uyguladığı politikalar araştırılmıştır. Çin’in Uygur halkına yönelik izlediği mevcut politikalara, temel azınlık hakları ve azınlık politikaları perspektifinden bakılarak, yaşanan sorunlar objektif bir şekilde ele alınmaya çalışılmış, bu maksatla birçok yerli ve yabancı kaynak kullanılarak çalışma oluşturulmuştur.

Çalışmada, Çin azınlıklarının oluşmasında etkisi olan, birbiri içine geçmiş karışık Çin tarihi ile Doğu Türkistan sorununu günümüze taşıyan tarihsel süreç hakkında bilgi verilmesi ihtiyacı ortaya çıktığı için bu konulara da yer verilmiştir.

“Çin’de Etnik Azınlıklar ve Doğu Türkistan” adlı bu çalışmada danışmanlığımı üstlenenerek tezin şekillenmesine ve bitirilmesine katkı sağlayan sayın hocam Doç.Dr.Kenan DAĞCI’ya teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca Yüksek Lisans eğitimim süresince kendimi geliştirmemi sağlayan başta Doç.Dr. Efe ÇAMAN ve Yrd.Doç.Dr. Murat ALAKEL olmak üzere Yalova Üniversitesi’nin değerli hocalarına teşekkürü bir borç bilirim. Son olarak tezin hazırlanışı sırasında maddi manevi destek olan sevgili eşim Ayşenur KESKİN, ailem ve değerli arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Mustafa KESKİN

01 Mart 2013

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	vii
HARİTA LİSTESİ.....	viii
TABLO LİSTESİ.....	viii
ÖZET.....	ix
SUMMARY.....	x
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: TEORİK ÇERÇEVE.....	3
1.1. Literatür.....	3
1.2. Teorik Çerçeve.....	4
1.2.1 Araştırmanın Konusu.....	4
1.2.2.Araştırmanın Amacı.....	4
1.2.3.Araştırmanın Kapsamı.....	5
1.2.4. Yöntem.....	5
1.3. Azınlık Kavramı.....	6
1.3.1.Azınlık Türleri.....	7
1.3.1.1. Dini Azınlıklar.....	7
1.3.1.2. Ulusal Azınlıklar.....	8
1.3.1.3. Dilsel Azınlıklar.....	8
1.3.1.4. Etnik Azınlıklar.....	9
1.3.2. Azınlık Hakları.....	9
1.3.2.1. Bireysel ve Kolektif Haklar.....	10
1.3.2.2. Self-Determinasyon Hakkı (Kendi Kaderini Tayin Hakkı).....	12
1.3.3. Azınlık Politikaları.....	13
1.3.3.1. Çin Azınlık Politikaları.....	14

BÖLÜM 2: ÇİN TARİHİ VE DEVLET YAPISI.....	20
2.1. Çin Tarihi.....	20
2.1.1. Hanedanlıklar Dönemi.....	21
2.1.2. Batı Tarafından Hor görülme ve Eşitsiz Antlaşmalar Dönemi.....	24
2.1.2.1. I. ve II. Afyon Savaşları.....	24
2.1.2.2. Boksör Ayaklanması	27
2.1.2.3. Son Hanedanlık Mançuların Sona Ermesi.....	28
2.1.3. Komünist Partinin İlk Yılları.....	30
2.2. Çin'in Coğrafi Yapısı.....	31
2.3. Çin'in İdari ve Devlet Yapısı.....	32
2.4. Demografik Özellikleri ve Bölgesel Farklılıklar	38
BÖLÜM 3: ÇİN AZINLIKLARI ve ÖZERK BÖLGELER.....	41
3.1. Çin'i Oluşturan 56 Etnik Grup	44
3.2. Çin'in Özerk Bölgeleri.....	55
3.2.1. İç Moğolistan Özerk Bölgesi.....	55
3.2.2. Tibet Özerk Bölgesi.....	57
3.2.3. Ningxia Hui Özerk Bölgesi.....	60
3.2.4. Guangxi Zhuang Özerk Bölgesi.....	60
3.2.5. Xinjiang-Uygur Özerk Bölgesi	60
3.2.5.1. Coğrafi Konumu ve Demografik Yapısı.....	62
3.2.5.2. Stratejik Önemi ve Yeraltı Kaynakları.....	64
BÖLÜM 4: DOĞU TÜRKİSTAN SORUNU.....	67
4.1. Doğu Türkistan Sorununun Tarihçesi.....	67
4.1.1. Doğu Türkistan-Çin İlişkilerinin Tarihi.....	67
4.1.2. 1933 ve 1944 Türk İslam Devletleri	71

4.2. Çin'in Doğu Türkistan Politikası ve Hak İhlalleri.....	74
4.2.1. Nüfus ve Göç Politikaları.....	76
4.2.2. Ekonomi Politikaları.....	83
4.2.3. Eğitim ve Kültür Politikaları.....	86
4.3. 5 Temmuz 2009 Urumçi Olayları.....	92
4.4. Uluslararası İlişkilerde Doğu Türkistan Sorunu	95
4.4.1. Orta Asya Ülkeleri-Çin İlişkilerinde Doğu Türkistan.....	95
4.4.2. Çin-ABD İlişkilerinde Doğu Türkistan.....	96
4.4.3. Türkiye- Çin İlişkilerinde Doğu Türkistan Sorun.....	97
4.4.3.1. Osmanlı Devleti Doğu Türkistan İlişkileri	97
4.4.3.2. Türkiye'nin Doğu Türkistan Politikası.....	99
4.4.3.3. Doğu Türkistan Sorununun Türk-Çin İlişkilerine Yansımaları.....	101
4.4.4. Uygur Diasporası.....	103
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	106
KAYNAKÇA.....	109
ÖZGEÇMİŞ.....	119

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
ÇKP	: Çin Komünist Partisi
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
M.S.	: Milattan Sonra
M.Ö.	: Milattan Önce
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
PLA	: People's Liberation Army
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ	: Şangay İşbirliği Örgütü
UHK	: Ulusal Halk Kongresi
U.S.A.D.	: Uluslararası Sürekli Adalet Divanı
USAK	: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu
VOA	: Voice of America

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Çin'i oluşturan 56 Etnik Grup.....	44
Tablo 2: 1949-2008 Yılları Arası Sincan-Uygur Özerk Bölgesi Nüfus Dağılımı.....	80
Tablo 3: 1949-2008 Yılları Arası Sincan Uygur Özerk Bölgesi Nüfus Değişim Oranı.....	82
Tablo 4: Çin'de Yaşayan Çiftçilerin Net Gelir Seviyesinin Bölgelere Göre Dağılı.....	84
Tablo 5: Sincan'daki okul sayısının diğer bölgelerle karşılaştırılması.....	88
Tablo 6: Sincan'da Azınlıklar ve Han nüfusu eğitim düzeyi karşılaştırılması.....	89

HARİTA LİSTESİ

Harita 1: Çin Halk Cumhuriyeti İdari Yapılanması ve İhtilafli Bölgeler Haritası.....	34
Harita 2: Çin Etnik Guruplarının Yerleşim Haritası.....	42
Harita 3: Sincan-Uygur Özerk Bölgesi Etnik Dağılımı.....	63

Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: Çin'de Etnik Azınlıklar ve Doğu Türkistan Sorunu	
Tezin Yazarı: Mustafa KESKİN	Danışman: Doç.Dr.Kenan DAĞCI
Kabul Tarihi: 01.03.2013	Sayfa Sayısı: X (ön kısım) + 119 (tez)
Anabilimdalı: Uluslararası İlişkiler	Bilimdalı: Uluslararası İlişkiler
<p>Son yıllarda meydana getirdiği ekonomik büyümeyle dünya gündemine gelen Çin, geniş tarihi ve azınlıklarıyla her zaman araştırma konusu olmuştur. Çin Halk Cumhuriyeti'nin 1949 yılında kurulmasından sonra ülkeyi oluşturan azınlıkları tespit eden Çin, başta Uygurlar olmak üzere azınlıkların yaşadığı yerlere idari yapılanmada özerklik vererek bu bölgeleri yönetmiş fakat azınlıklara karşı sert bir politika izlediği için eleştirilmiştir. Han Çinlileri ile birlikte 56 milletten oluşan Çin'in, nüfusunun yüzde 8'ini 55 azınlık grubu oluştururken özellikle Uygur, Tibet ve Moğol azınlıkların yaşadığı bölgelerde sorunlar yaşandığı sonucuna varılmıştır.</p> <p>Bu çalışmada Çin'in Doğu Türkistan'da uyguladığı politikalar azınlık hakları bağlamında değerlendirilerek Uygur halkının yaşadığı sorunlar geçmişten günümüze tüm boyutlarıyla incelenmiştir. Ayrıca Çin'in azınlık politikalarıyla birlikte dünyada genel kabul gören azınlık hakları kıyaslanmıştır. Bu çerçevede Çin'in Doğu Türkistan halkına yönelik izlediği eğitim, ekonomi, nüfus ve göç politikaları çeşitli göstergeler ve tablolarla incelenerek insan hakları ihlalleri yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır.</p>	
Anahtar kelimeler: Çin, Doğu Türkistan, Sincan, Uygur, Azınlıklar	

Yalova University Insitute of Social Sciences Master Thesis Summary

Thesis Title: Ethnic Minorities In China And East Turkestan Issue	
Thesis Author: Mustafa KESKIN	Advisor: Associate Prof.Dr. Kenan DAĞCI
Date of Acceptance: 01.03.2013	Total Number of Pages: X (pre text) + 119 (main body)
Department International Relations	Field of Study: International Relations
<p>China, wich has drawn attention recent years with economic growth, has been discussed broadly with it's long history and minorities. In 1949, after The People of Republic China established , realized its minorities and given autonomization in administrative system to this regions in which living minorities , but central authority has been criticised because of strict policies against minorities. While China's % 8 population's consists of minorities with 56 different ethnics, concluded having been seen many difficulties in this areas, especially in Uigur, Tibet and Mongol regions.</p> <p>In this study, evaluated wih all dimentions, Uigur minorities which exposed many dificulties, China's policies in East Turkestan in the point of minorties rights contex from past to today. In addition to China minority policies, compared with genaraly accepted minority rights all over the World academic studies. In this contex, China's policies against East Turkestan peoples education, economy, population and migration indications studied and concluded human rights violations.</p>	
Keywords: China, East Turkestan, Xinjiang, Uigur, Minorities	

GİRİŞ

Bugün dünyanın birçok ülkesi kendi içinde birbirinden farklı azınlık gruplarını barındırmaktadır. Özellikle 20. yüzyıl başında emperyal devletlerin yıkılıp ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte etnik, dinsel, dilsel ve ulusal azınlıklar kendilerini farklı bir ülke sınırları içinde azınlık olarak bulmuşlardır. Bu ülkelerin azınlık gruplarına bakışı da farklılık gösterebilmektedir. Kimi ülkeler, içindeki farklı grupları azınlık olarak kabul edip azınlık haklarını teminat altına alırken kimi ülkeler çeşitli hak talep etmelerini engellemek, muhtemel bölünme ve çatışma tehdidine karşı farklı bir kimliğe sahip bu azınlıkları tanımamaktadır. Bu da “azınlık” tanımlamasında genel bir kavram oluşmasını engellemektedir. Dolayısıyla azınlıklarla ilgili ülkelerin yaklaşımı, kendi çıkar ve manfaatlerine göre şekillenebilmektedir.

Ülkelerin farklı yaklaşımlarına rağmen BM azınlıklarla ilgili sözleşmeler ortaya koyarak onların haklarını korumaya çalışmaktadır. BM'nin ortaya koyduğu sözleşmelerinin bir kısmına Çin de taraftır. Soykırım Suçunun Cezalandırılması ve Önlenmesine Dair Sözleşmeyi 1948'de, BM Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Sözleşmesini 1948'de, Kurumsallaşmış Irk Ayrımcılığı Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Uluslararası Sözleşmesini 1948'de, BM Siyasi ve Medeni Haklar Uluslararası Sözleşmesini (yürürlüğe girmede) 1966'de imzalanmıştır.

Çin, etnik azınlıkların yaşadığı bölgelerin bazılarında özerklik vermesine rağmen Doğu Türkistan ve Tibet gibi yerlerde izlediği politikalarla uygulamada farklı hareket ederek hak ihlalleri yapmaktadır. Çin, nüfusun yüzde 8'ine sahip olan azınlık grupların yoğun olarak yaşadığı bölgelere ise özerklik vermek suretiyle bağımsızlık isteklerini susturmaya çalışmaktadır.

Uygurların çoğunlukta olduğu Doğu Türkistan bölgesinde 1955 yılında Xinjiang (Şincan)-Uygur Özerk Bölgesi kurulmuş fakat verilen bu özerklik kağıt üstünde kalmıştır. Kültür Devrimiyle başlayan bölgeye yönelik baskılar ve asimilasyonist politikalar devrim sonrasında kısa bir süre durmuş fakat Uygurların hak isteklerinin artmasıyla yeniden başlamıştır. Dolayısıyla Çin tarafından hakları ihlal edilen Uygurların otonom bölgede statülerinin iyi olduğunu söylemek oldukça güçtür.

Çin, Doğu Türkistan bölgesini geçmişten günümüze kendi toprakları olduğunu iddia ederken Uygurlar ise kendilerini bu toprakların hem siyasi hem de kültürel olarak gerçek sahibi görmektedirler. Bu sebeple bu çalışmada Doğu Türkistan'da yaşanan sorunlar ve bu sorunların temelinde yatan Çin politikaları araştırılacaktır. Bununla birlikte diğer azınlık gruplar ve özerk bölgeler araştırmaya dahil edilmiştir.

Çalışmada Çin'in Doğu Türkistan'da uyguladığı politikalar azınlık hakları ihlaline yol açmakta mıdır? sorusuna cevap aranmaktadır. Çin'in azınlık politikasını anlayabilmek için öncelikle bu politikanın hangi değişkenlere göre şekillendiğini bilmek gerekmektedir. Literatürde Doğu Türkistan'da azınlık hakları ihlaline sebep olan bu politikalar ağırlıklı olarak nüfus, göç, ekonomi, eğitim ve kültür paralelinde ele alınmaktadır.

Yapılan çalışma Teorik Çerçeve, Çin Tarihi ve Devlet Yapısı, Çin Azınlıkları ve Özerk Bölgeler, Doğu Türkistan Sorunu adlı dört ana başlık altında incelenecek olup, birinci bölümde çalışmanın metodolojisi ve azınlık kavramı incelenecektir.

İkinci bölümde Çin'in devlet yapısı ve tarihi incelenirken M.Ö. 2000'li yıllarda başlayan Hanedanlıklar döneminden modern Çin'in kurulmasına kadar geçen süreçte dönüm noktaları kronolojik sırayla incelenecektir. Çin devlet yapısında önemli bir yere sahip olan komünist tek parti yönetim anlayışı da bu bölümde çalışılacaktır.

Üçüncü bölümde Çin'i oluşturan azınlıklar kısaca açıklanmaya çalışılarak bu azınlıklar içinde bölgesel özerkliğe sahip başta Sincan Uygur Özerk Bölgesi olmak üzere, Tibet, İç Moğolistan Özerk Bölgeleri ile diğer özerk bölgelerle ilgili detaylı bilgiler verilerek bu bölgelerin ekonomik, eğitim ve demografik durumları incelenmiştir.

Dördüncü bölümde Doğu Türkistan sorununun tarihi geçmişine bakılarak Çin'in geçmişten günümüze bölgede uyguladığı politikalar sonucu ortaya çıkan hak ihlalleri araştırılacaktır.

1. TEORİK ÇERÇEVE

1.1. Literatür

Çin'in Doğu Türkistan'da izlediği politikaları ve azınlık haklarını inceleyen yerli ve yabancı birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bazılarının tahlili kısaca yapılacaktır.

Wolfram Eberhard (2007) genel hatlarıyla Çin tarihini objektif bir şekilde ele alırken Çin tarihi için bu eserden birçok yerde faydalanılmıştır.

Literatürde Doğu Türkistan tarihini anlatan eserlerden de faydalanılmıştır. Baymirza Hayit (1975) bunlardan biridir. 18. yüzyıldan 1955 yılında Şincan Uygur Özerk Bölgesi kurulana kadar geçen süreç eserde detaylı olarak anlatılmaktadır. Çalışma Doğu Türkistan sorununun tarihi geçmişini anlayabilmek için önemli bir boşluk doldurmuştur.

Selçuk Çolakoğlu (2006), Çin'in Doğu Türkistan bölgesine yaptığı yatırımların Uygur halkının refah seviyesini yükseltmeyerek Çin'in doğusundan bölgeye göç dalgası olarak döndüğü sonucuna ulaşmıştır. Benzer şekilde Dorais (2005) Şincan bölgesine yapılan Çinli göçünü ekonomik yatırımlara bağlamaktadır. Bölgeye yapılan yatırımlarla Şincan'ın cazibe merkezi olduğunu belirtmiş, bu da birçok Hanlının bölgeye göç etmesini sebep olmuştur. Böylelikle bölgenin ekonomik kaynaklarından Han Çinlilerinin faydalandığı sonucuna ulaşmıştır.

Nur Shahadah Jamil (2011), Doğu Türkistan'da çıkan her çatışmayı Çin'in bölgeye yönelik izlediği politikaların sonucuna bağlarken, bu politikaların başarısız olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Şincan-Uygur Özerk Bölgesinin 1949'dan 2000 yılına kadar nüfus değişimlerini inceleyen Castets, (2003) Çolakoğlu gibi bölgede Han Çinlisi nüfusunun arttığını belirtip Uygur halkının en büyük sorununun ekonomik eşitsizlikler ve asimilasyon olduğu sonucuna ulaşmıştır. Artan Han nüfusu, oransal olarak Uygur nüfusunu azalttığı için asimile olmalarına yol açmakta bu da azınlık hakları ihlalini göstermesi açısından önemli bir gösterge olmuştur.

Türköz (2010), İnsan Hakları bağlamında Doğu Türkistan sorununu incelemiş, Şincan'a yapılan göç, Uygur halkının yaşamına yönelik yasaklamalara dayanarak azınlık hakları ihlali yapıldığı sonucuna varmıştır.

İsraeli (2010), Çin'in okullarda Uygur dilinin yasaklamasını Uygur kimliğini eritmenin bir yolu olarak görürken, Dwyer (2005) azınlık dillerine yönelik asimilasyonist değil entegrasyonist bir politika izlendiği görüşündedir.

Ayrıca çalışma esnasında Çin ve Doğu Türkistan sorunu üzerine birçok tezden de faydalanılmıştır. Bunlardan Sainati Abulaiti (2009) Çin azınlıkları ve azınlık eğitim sistemini incelemiştir. Mustafa Kurtkan Kaçıra'nın (2010) çalışması ise Tibet konusunda Türkiye'de çalışılmış ender eserlerdendir.

1.2. Teorik Çerçeve

1.2.1. Araştırmanın konusu

Bu çalışmada Çin'de yer alan etnik azınlıklar bu azınlıklardan biri olan Doğu Türkistan sorunu incelenecek olup Çin'in genel azınlık politikasıyla birlikte Doğu Türkistan sorunu araştırmanın temel konusunu oluşturmaktadır. Çin azınlıkları ve Doğu Türkistan sorunu üzerine Türkiye'de çok fazla akademik çalışma yapılmaması bu araştırmanın yapılmasını sağlayan önemli bir faktör olmuştur.

1.2.2. Araştırmanın amacı

Yapılan araştırmada Çin'in genel azınlık politikalarıyla Doğu Türkistan'da uyguladığı politikaların araştırılması bununla birlikte Çin'i oluşturan azınlıkların statüsü ve Doğu Türkistan sorununun tarihsel geçmişine inilerek derinlemesine incelenmesi amaçlanmıştır. Doğu Türkistan ile birlikte Tibet ve Moğol azınlıklarının durumuna bakılmış, Çin'in azınlık politikalarını şekillendiren Çin tarihi ve devlet yapısı araştırılmıştır.

Çalışmaya başladıktan sonra farklı sorular ve realiteler de ortaya çıkmıştır. Özellikle Türkiye'de Doğu Türkistan üzerine yapılan çalışmaların çoğunlukla Doğu Türkistan ve Orta Asya kökenli araştırmacılar tarafından yapıldığı sonucuyla karşılaşılmıştır. Bununla birlikte birkaç kısa dönem hariç Doğu Türkistan tarihinde kendi birliğini

sağlamış, uzun soluklu bağımsız bir devlet kurulamadığı gerçeğiyle karşılaşmış ve bunun sebepleri de araştırılmıştır.

1.2.3. Araştırmanın kapsamı

Çalışma mekansal olarak Çin coğrafyasını ve bu coğrafya içinde kalan Sincan Uygur Özerk Bölgesi ile diğer azınlık bölgelerini kapsarken tarihsel olarak, yazılı tarihi 4 bin yıl öncesine dayanan Çin tarihini ve Uygurların Doğu Türkistan bölgesinde görülmeye başladığı 8. yüzyıldan 5 Temmuz 2009 Urumçi olaylarına kadar olan süreci kapsamaktadır. Bununla birlikte Çin'i oluşturan azınlıklar ve özerk bölgeler araştırmanın kapsamına dahil edilmiştir. Doğu Türkistan sorununun uluslararası azınlık hakları bağlamında değerlendirilebilmesi için azınlık hakları gelişimi ve çeşitlerinin teorik olarak değerlendirilmesi gerekli olmuştur.

Doğu Türkistan sorununun Batı Türkistan olarak adlandırılan coğrafyada yer alan devletler ile Çin ilişkilerini etkilemesi sebebiyle bölge devletleri kısaca araştırmaya dahil edilmiştir. Çalışmada bazı kısıtlamalar yapılsa da genel hatlarıyla konu geniş bir şekilde ele alınmaya çalışılmıştır. Doğu Türkistan tarihi araştırılırken detaylı Çin tarihine de bakılmış, Doğu Türkistan'ın durumu Çin geneline göre ekonomi ve eğitim yönünden kıyaslanmış, Çin'in kendi halkına olan yaklaşımı ve davranışı da incelenmiştir. Ayrıca Çin'i oluşturan azınlıkların birçoğunun Çin tarihinde hanedanlık olarak karşımıza çıkması sebebiyle Hanedanlıklar dönemi tanıtılmıştır.

1.2.4. Yöntem

Bu çalışmada genellikle telif eserler kullanılmış, konunun saha araştırması yapılması için Doğu Türkistan'da yaşamış kişilerle yüzyüze görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca bibliyografya taraması yapılarak piyasada ve üniversite kütüphanelerinde bulunan eserler ile birçok Yüksek Lisans ve Doktora Tezi taranmıştır. Konu ile ilgili birçok yerli makale ile özellikle çalışmayı daha objektif ele alabilmek için yabancı makaleler taranmış, birçok internet sitesi incelenmiştir. Bunun yanında bazı gazete ve dergiler de taranarak faydalanılmıştır.

Doğu Türkistan sorununa yol açan politikaları anlayabilmek için şekil ve tablolar kullanılmıştır. Bölgede uygulanan göç politikasıyla meydana gelen asimilasyon, ekonomi ve eğitimdeki eşitsizlikler tablolarla verilmiştir.

Son olarak bu tezde birçok Çince ismin ve şehir isimlerinin okunmasının zor olması sebebiyle bazen Türkiye’de bilindiği şekliyle, bazen parantez içinde Türkçe okunuşu bazen de İngilizce yazılışı kaynaklardan aktarıldığı şekliyle verilecektir. Bunun yanında Xinjiang-Uygur Özerk Bölgesi’nden bahsederken Şincan, Sincan ya da Doğu Türkistan isimleri de kullanılmıştır.

1.3. Azınlık Kavramı

Uluslararası Hukukta ilk azınlık tanımı Birinci Dünya Savaşı sonunda belirli devletlerde kalan ve çoğunluktan ayrı ırk, dil, ya da dine sahip olan toplumsal grupların korunmasını düzenleyen anlaşmaların yorumu çerçevesinde U.S.A.D’ nca yapılmıştır. Bu tanıma göre azınlık “bir devlette yerleşmiş bulunan ve nüfusu ayrı bir ırk, dil, ya da dinden oluşan toplumsal gruplardır” (Pazarcı, 2009: 207). Uluslararası Hukukta tüm devletlerce kabul gören bir azınlık tanımı olmasa da B.M. Azınlıkların Korunması ve Ayrımcılığın Önlenmesi Alt Komisyonu Raportörleri F.Caportorti ve Deschenes’in hazırladığı tanımlar referans olarak kabul görmektedir. F.Caportorti’nin tanımlamasına göre azınlık “*Bir devletin geri kalan nüfusundan sayısal olarak az olup, hakim olmayan durumda bulunan, bu devletin uyruğu olan üyeleri, etnik, dinsel ve dilsel nitelikleri bakımından nüfusun geri kalan bölümünden farklılık gösteren, üstü örtülü de olsa kendi kültürünü, gelenekleri, dinini ve dilini korumaya yönelmiş bir dayanışma hissi taşıyan gruptur*” (Dicle, 2010) . Bu tanım öğretilerde büyük ölçüde paylaşılmakla birlikte B.M. ve Avrupa Konseyi’nce devletlerin kabulünü sağlayamamıştır.

Alt Komisyonun Kanada’lı üyesi Jules Deschenes ‘in 1985’te sunduğu ve Capotorti’nin tanımıyla benzerlik taşıyan başka bir tanıma göre azınlık; “*bir devletin; sayısal olarak azınlık oluşturan ve o devlette egemen konumda bulunmayan, nüfusun çoğunluğundan farklı etnik dinsel, ya da dilsel özelliklere sahip, birbirleriyle dayanışma duygusu içinde, üstü örtülü de olsa, varlıklarını sürdürmek için ortak bir istekle yönelmiş ve amacı çoğunluk ile fiili ve hukuki eşitlik elde etmek olan bir grup vatandaşıdır*” (Pazarcı, 2009: 207-208). Ancak bu azınlık tanımlamalarına rağmen Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 18 Aralık 1992’de yaptığı toplantıda 47/135 sayılı karar ile “Ulusal ya da Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına İlişkin Bildirge”de azınlık tanımı yapılmamıştır (UN Documents, 1992). 47/135 sayılı Birleşmiş Milletler Bildirgesi 27. madde’de sıralanan azınlıklar listesine “ulusal” azınlık tabiri eklenmiş

fakat etnik, dinsel, dilsel sıfatlı azınlıkların tanımında sorunlar devam etmiştir (Çavuşoğlu, 1997) .

Avrupa Birliği AGİT senedindeki tanımlamaya göre ise azınlık, “sayıları bir ülkenin vatandaşlarının yüzde 50’sinden az olan, dil, etnik köken ve kültürel alanda kendilerini çoğunluktan farklı bir kimlik olarak gören gruplardır” (Çakırözer, 2005). Bununla birlikte bir azınlık grubunun “azınlık” olarak anılması için objektif ve subjektif kriterlere sahip olması gerekmektedir. “Objektif kriterler; sayı, farklılık, egemen/ başat olmama, devlete vatandaşlık bağıyla bağlı değildir. Subjektif kriterler ise; azınlık bilincine sahip olmaktır “ (Yanıkdağ, 2010).

1.3.1. Azınlık Türleri

BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi 27. Maddesinde azınlık türleri ulusal ya da etnik, dinsel ve dilsel azınlıklar olarak ele alınmaktadır (UN Documents, 1992) Bununla birlikte literatürde genel olarak etnik ve ulusal azınlık ayrı bir şekilde ele alınarak incelenmektedir. Bu azınlık türlerine ek olarak bugün Batı demokrasilerinde yeni azınlık türleri olarak sığınmacı, geçici misafir işçiler, yasadışı göçmenler ve kalıcı göçmenler farklı azınlık grupları olarak nitelendirilmektedirler (Kymlicka, 2007: 5). Ancak çalışmada azınlık türleri olarak BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinde geçen azınlık türleri tanıtılacaktır.

1.3.1.1. Dini Azınlıklar

Dini azınlıklar 16.yüzyılda mutlakiyet rejimlerinin hakim olduğu bir süreçte Avrupa’da mezhep farklılıkları sonucu dinsel azınlıkların meydana gelmesiyle bu azınlıkların çoğunluğa karşı haklarının korunması düşüncesiyle ortaya çıkmıştır (TC.Başbakanlık İnsan Hakları Raporu, 2004). Fransız İhtilali’ne kadar din, topluluklara yön vermede en önemli unsur olması sebebiyle eski azınlık grupların baskın özelliğinin “din” olduğu, dolayısıyla da bu azınlıklar “dini azınlıklar” olarak belirtilmektedir (Yanıkdağ, 2010). Dini azınlıklara örnek olarak Suriye ve Lübnan’daki Hristiyanlar, İran’da ateşe tapanlar verilebilir. Dini azınlıkların korunması BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi 27. Maddesi kapsamına girmektedir. Bu maddeye göre dini azınlıklardan bahsedebilmek için, din ölçütünün grubu nesnel olarak toplumun çoğunluğundan fark edilir bir şekilde

ayırıyor olması ve dini değerlerin grup mensuplarının yaşamını etkiliyor olması gerekmektedir (Velev, 2007).

1.3.1.2. Ulusal Azınlıklar

1789'dan sonra dinsel azınlık tabirinin yanına 1815 Viyana Kongresi'nde ulusal azınlık kavramı da eklenmiştir. Dini azınlıklardan sonra ortaya çıkan ulusal azınlık, Parleментар Asemble'nin 1 Şubat 1993 tarihli Ek-Protokol Önerisine göre *“bir devletin ülkesinde ikamet eden ve bundan dolayı o devletin yurtdaşı olan, o devletle eskiden beri devam ede gelen, sıkı ve devamlı bağlarını muhafaza eden ayırt edici etnik, kültürel, dinsel, ya da dilsel karakteristikler gösteren, o devletin ya da o devletin bir bölgenin geri kalan nüfusundan sayıca daha küçük olmasına rağmen, yeterli derecede temsil edilen, kültürleri, gelenekleri, dinleri ya da dilleri dahil olmak üzere, ortak kimliklerini oluşturan unsurları bir arada koruma kaygısıyla harekete geçen kişiler grubudur”* (Hekimoğlu, 2007: 56). ABD'de Kızılderililer, Kanada'da Eskimolar, Avustralya yerlileri, Yeni Zelanda'da Maoriler, İskandinavya'da Samiler, Grönland'da Inuit ve Kızılderili kabileleri Kanada'da Quebec, İngiltere'de İskoç ve Galler, Belçika'da Flemenkler, İspanya'da Katalanlar ve Basklar, İtalya'nın Güney Tirol bölgesinde Almanca konuşan azınlıklar, İsviçre'de Fransızca ve İtalyanca konuşan azınlıklar ulusal azınlık sınıfına giren azınlıklardır (Kymlicka, 2007).

1.3.1.3. Dilsel Azınlıklar

Diğer bir azınlık grubu dilsel azınlıklardır. Avrupa'da kimlik kavramının temel belirleyicisi olan Hristiyanlık, Protestan mezheplerin ortaya çıkmasıyla birleştirici özelliğini yitirmiş, bu parçalanmaya paralel Kilisenin resmi eğitim dili Latince de yerini yerel dillere bırakmaya başlamıştır. O döneme kadar birleştirici olmayan bu yerel diller zamanla ulusal dil halini alarak ileride oluşacak ulusal devletlerin temelini atmışlardır (Velev, 2007).

Ulusal kimliğin ortak bir dil çerçevesinde gelişmesi sonucu, bu dili anadili olarak konuşmayanlar kültürel olarak çoğunluk grupla ortak yönere sahip olsalar da azınlık halini almışlardır. Bu dilsel azınlıklar, I. Dünya Savaşına kadar bir grubun mensubu olmada önemli bir kriter olarak görülmüştür. Günümüzde dilsel azınlık tanımı hukuki olarak tam olarak yapılamamıştır (Velev, 2007). BM Medeni ve Siyasi Haklar

Sözleşmesi 27. Maddesinde “azınlık mensupları kendi dillerini kullanma hakkından mahrum edilemezler” ifadesiyle dilsel azınlığın uluslararası hukukta kabul gördüğünü ortaya koyarken, Yanıkdağ (2010) dilsel azınlığı resmi dilden farklı olan ancak resmi ya da çoğunluk dilinin diyalektiği olmayan azınlık grubu olarak tanımlamaktadır.

1.3.1.4. Etnik Azınlıklar

Dördüncü azınlık grubu ise etnik azınlıklardır. Antik Yunanca’da halk anlamına gelen “ethnos” sözcüğünden türemiş olan “etnik” kelimesi genel çerçevede ortak bir kökeni ifade etmekle birlikte, kapsamlı bir tanıma kavuşmamıştır. Uzmanlar bunun sebebini “etnisite” kavramının yere ve zamana bağlı olarak değişmesine bağlamaktadır. Dolayısıyla hukuki olarak etnik azınlık tanımlamasında belirsizlik yaşanabilmektedir. BM Alt Komisyonu’nda 1950 yılında “ırk” kelimesinin “etnik” kelimesiyle ikame edilmesine karar verilirken bazı hukukçular ortak dil, tarih, kader ve gelecek gibi özelliklerle kavramı tanımlamaktadırlar (Velez, 2007).

Yanıkdağ (2010) etnik azınlık kavramını, “*belirsiz bir şekilde de olsa ortak bir kökeni paylaşan; çeşitli kültürel, tarihsel ve topraksal bağlardan oluşan kimlik özelliklerine sahip fakat belirli bir siyasal niteliği bulunmayan azınlık durumundaki gruplar*” olarak tanımlamaktadır. Bir azınlık grubunun *etnik azınlık* olarak değerlendirilebilmesi için ise altı özelliğe sahip olması gerekmektedir. Bu özellikler; “*kolektif bir özel ad, ortak bir soy miti, paylaşılan tarihi anılar, ortak kültürü farklı kılan bir yerde birkaç unsur, özel bir yurtla kurulan/ kurulacak bağ, nüfusun önemli bir kesimi arasında dayanışma duygusudur*” (Yanıkdağ, 2010).

1.3.2. Azınlık Hakları

Azınlık hakları, bir ülkede yaşayan azınlıklara o devletin verdiği ya da tanıdığı özel haklardır. Devletin azınlıklara verdiği haklar o devletin demokratik gelişmesine bağlı olarak değişebilmektedir

Azınlıkların sahip olduğu haklar uluslararası alanda ilk olarak tek taraflı bir ferman olan 1598 Nantes Fermanı ile koruma altına alınırken 1699 Karlofça Anlaşmasıyla devam etmiş 19. yüzyılda çok taraflı anlaşmalarla gelişmiş ve 1920’de Milletler Cemiyeti’nin kurulmasıyla BM, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği, AGİT gibi

kuruluşların ilgi alanına girerek gelişimini sürdürmüştür (Başbakanlık İnsan Hakları Raporu, 2004).

İkinci Dünya Savaşına kadar din ve dil odaklı olarak gelişen azınlık hakları, azınlık grupların çoğunluk karşısında eşit haklara sahip olması ve bunun da ulus devletlerin egemen eşitliği ve karşılıklılık ilkesi bağlamında ele alınmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında azınlık hakları karşılıklı iki taraflı sözleşmelerle güvence altına alınırken üzerinde uzlaşma sağlanmış azınlık tanımının olmayışı, azınlık haklarının farklı yer ve zamanlarda farklı şekillerde yorumlanıp uygulanmasına yol açmaktadır (Hekimoğlu, 2007: 49-51).

Genel olarak azınlık hakları, bireysel hakların doğrudan kullanılması olan bireysel haklar, grup olarak kullanılan kolektif haklar şeklinde incelenecektir (Pazarıcı, 2009: 221). Bunun yanında kendi kaderini tayin hakkı olan self determinasyon hakkı da incelenecektir.

1.3.2.1. Bireysel ve Kolektif Haklar

Bir azınlığa mensup kişiler için düşünce ve ifade özgürlüğü, örgütlenme hakkının yasal koruma altına alınması bununla birlikte etnik, dinsel ve dilsel kimlikleriyle birlikte eşit yurttaşlık verilmesinin gerçekleştirilmesi önemli bir konudur (Hekimoğlu, 2007: 65). Bu sebeple azınlıklara tanınan hakların niteliği ve bu hakların ne tür haklar olduğu uluslararası hukukta önem kazanmaktadır.

Uluslararası Hukuk açısından çözüme kavuşmamış azınlık tanımının yanında bireysel haklar ve kolektif haklar tanımında da görüş ayrılıkları devam etmektedir. Azınlık haklarının birer grup olarak azınlıklara tanınan haklar olduğunu düşünenlerle birlikte, bunları azınlık gruplarına mensup bireylere tanınan haklar olarak görenler de vardır (Velev, 2007). Uluslararası alanda en önemli hukuksal belge kabul edilen “Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi” kişilerin ya da topluluk üyesi bireylerin azınlık haklarını tanımakta ancak topluluk üyesi bireyler topluluk mensubu oldukları için değil kendi kimlikleri nedeniyle bireysel haklara sahip kabul edilmektedirler (Hekimoğlu, 2007: 67).

Bireysel haklar, bağılı olduğu ülkenin vatandaşı olsun ya da olmasın bahse konu ülkenin tüm vatandaşlarına verilirken, tüm yurttaşlara değil sadece azınlıklara tanınan haklar “kollektif haklardır” (Oran, 2004: 22). Dolayısıyla bireysel haklar bireyin fert olarak sahip olduğu hakların tümüdür. İnsan hakları ve temel özgürlükler bu kapsamda ele alınmakta ve tüm yurttaşlar yasalar önünde ırkları, renkleri, dinleri, dilleri, siyasi düşünceleri ve sosyal konumları ne olursa olsun yasalar önünde eşit kabul edilmektedirler. 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi bireysel hakların temelini oluşturup eğitim, sağlık, çalışma gibi haklar bireysel haklara girmektedir (Velev, 2007).

Kolektif haklar kişilerin haklarını bir başkasıyla kullandığı haklar olup kolektif bir yarar elde etme amaçlanmaktadır. Dolayısıyla kolektif haklar çoğunlukla dinsel, dilsel, etnik ve ulusal azınlıkların hakları olarak değerlendirilirken amacı azınlık grubunun varlığını garanti altına almaktır (Velev, 2007). Bununla birlikte kolektif hakların yanında grup hakları arasındaki kavramsal sıkıntı sebebiyle tartışmalar devam etmektedir. Bazı uzmanlar grup haklarını, grupların sahip olduğu haklar olarak tanımlamakta, böylece bu hakları belirli bir grubun üyesi olarak kullanılan haklar olarak kolektif haklardan ayırmaktadır. Kimi uzmanlar da grup ve kolektif hakların her birinin içinde ayırım yapmakta, kimileri de kolektif hakları sadece bir gruba sağlanan haklar olarak görmektedir (Hekimoğlu, 2007: 65).

“Çoğu zaman kolektif haklar, bireysel hakların tersine grup hakları ile yer değiştirilerek kullanılmaktadır” (An-Na'im, 1999: 3, Hekimoğlu, 2007: 72). Bununla birlikte *“bireysel haklar, grup hakları ve kolektif haklar ayrımının yanında, kolektif haklar grup hakları olarak değerlendirildiğinde “grup” kavramına herhangi bir sebeple bir araya gelmiş bulunan birey topluluklarından farklı bir anlam yüklenmektedir. Bu bağlamda grup hakkı, grup mensuplarının sahip olduğu hakların toplamı ya da bireylerin kişisel haklarını bir araya gelerek elde etmesini sağlayan hak, kolektif hak ise, sahip olunan farklı kültürel özelliklerin korunup geliştirilmesi amacıyla toplulukların kullanabileceği bir hak türü olarak tarif edilmektedir”* (Çavuşoğlu, 2001: 55-56, Hekimoğlu, 2007: 72). Farklı bir ifadeyle grup hakları, gruba bu sıfatla verilen legal hakları belirtirken, kolektif haklar bireye belirli bir grubun üyesi olduğu için verilen haklara yapılan göndermedir (Hekimoğlu, 2007: 73).

1.3.2.2. Self-Determinasyon Hakkı (Kendi Kaderini Tayin Hakkı)

Self-determinasyon hakkı, ulusların herhangi bir müdahale olmadan kendi geleceklerini ve yönetimlerini belirleme hakkıdır. 20. yüzyılda üç farklı aşamadan geçerek oluşmuştur. Birincisi I. Dünya Savaşıyla birlikte büyük nüfus transferleri, ikincisi II. Dünya Savaşı sonrasında sömürgeci egemenlik teorisi, üçüncü olarak da Soğuk Savaş sonrası dönemdir (Dickinson, 2009: 551).

Self-determinasyon hakkı incelendiğinde iki yanı ortaya çıkmaktadır. Birinci yanı, devletlerin iç örgütlenmelerine ilişkin olup, bir halkın istediği yönetim şeklini, hiçbir baskı olmadan seçme hakkıdır (Uz, 2007: 74). Bu devlet-hükümet biçimlerinin saptanmasında halklara serbestlik tanınması olarak yorumlanmaktadır. Bu yönetim biçimi giderek ekonomik bir içerik de kazanarak o devletin doğal kaynaklar üzerinde sürekli egemenliğini *self-determinasyon* hakkının bir parçası olarak görmektedir (Pazarcı, 2009: 141). *Self-determinasyon* ilkesinin ikinci yanı ise, bir halkın bağımsız devlet kurmak dahil, istediği devlete bağlı olmayı seçme hakkıdır. Ancak uygulamada bağımsız bir devlet kurabilmek için bahse konu halkın sömürge altında yaşıyor olması gerekmektedir (Pazarcı, 2009: 142). Dolayısıyla sömürge altında olmayan bir halkın o ülkeden ayrılarak başka bir devlet kurmaları ya da başka bir devlete katılmaları *self-determinasyon* ilkesi kapsamına girmemektedir (Dickinson, 2009: 548). Bu durumu istisna olarak 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin, 1992 yılında da Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte bağımsızlıklarını ilan eden devletler gösterilebilir. Dağılan devletlerden ayrılarak bağımsızlığını kazanan bu yeni devletler *self-determinasyon* ilkesine dayanarak bağımsızlıklarını ilan etmiş ve önemli bir itirazla karşılaşmamışlardır. Kurulan bu devletlerin özelliği daha önce federal bir devletin federe kanadını oluşturmaları ve önceki devlet anayasalarında *self-determinasyon* hakkına sahip olmalarıdır (Pazarcı, 2009: 142). Son olarak 14 Mart 2007 yılında BM Arabulucusu Ahtisaari Kosova sorununu kendine münhasır özellik taşıyan, *sui generis* bir yaklaşımla çözüme kavuşturmuş fakat bu durum 2008 yılında Güney Osetya ve Abhazy halkları nezdinde *self-determinasyon* istemeye teşvik etmesi gibi bir sonucu ortaya çıkarmıştır (Dickinson, 2009: 548).

Birinci Dünya Savaşı sonunda kurulan yeni uluslar ve Soğuk Savaş sonrası self-determinasyon hakkını kullanarak bağımsız olan devletlerle birlikte bu kez farklı sorunlar ortaya çıkmıştır. Kurulan bu bağımsız devletlerin yeni sınırları çizilirken yeni devletin sınırın diğer tarafında kendi ulusunun bir parçasını bırakması farklı bir azınlık bir gurubu ortaya çıkardı. Almanya ve Polonya arasında sınır çizildiğinde birçok Alman Polonya tarafında, Türkiye ile Bulgaristan sınırı çizildiğinde birçok Türk Bulgaristan'da, birçok Arnavut'un Makedonya tarafında kalması bu kez ulus devletler arasında sıkıntıya yol açmıştır (Kymlicka, 2007). Fakat son yıllarda hiçbir ayırım yapılmadan tüm toplumu temsil eden hükümete sahip devletlerde self-determinasyon hakkından yararlanılmayacağına öngörülmesi nedeniyle A. *Contrario* bir yorum ile sadece tüm toplumun temsil edilmediği demokratik olmayan devletlerde halkların self-determinasyon hakkını kullanabileceği yönünde yorumlar yapılmakla birlikte henüz uluslararası hukukta genel kabul görmemiştir. Bir devletten ayrılarak yeni bir devlet kurmak maksadıyla self-determinasyon hakkının kullanılmamasının ana sebebi uluslararası hukukta yerleşik olan devletin ülkesinin bütünlüğü ilkesidir. Bu özerklik B.M. antlaşması madde 2/4 ile geçerliliğini korumaktadır. Dolayısıyla sömürge altındaki halklar self-determinasyon hakkından yararlanırken, bir ülkeyi oluşturan topluluklar devletin ülkesinin bütünlüğü ilkesi gereği bu haktan yararlanamamaktadır. Bu iki topluluk arasındaki ayırımın nasıl yapılacağı ile ilgili hukuksal sorunlar halen devam etmektedir (Pazarcı, 2009: 142).

Azınlık haklarının tanınması ve güvence altına alınması uluslararası toplumun en önemli işlevlerinden birisidir. Uluslararası alanda istikrar ve barışın korunmasının yolu, farklı azınlıklara sahip devletlerin mini devletlere bölünmesi yerine azınlıkların buldukları devlette temel hak ve özgürlüklerini en ileri düzeyde yaşanmasıyla sağlanabilmektedir. (Hekimoğlu, 2007: 98-99).

1.3.3. Azınlık Politikaları

Azınlık politikaları konusunda genel bir azınlık rejimi oluşmamıştır. Hollandalı sosyolog Entzinger'e göre AB tarafından da kabul gören üç tür azınlık politikasından bahsedilebilir (Özcan ve Kutlay, 2012). Bunlar; Benzeşme (asimilasyon) politikası, Çoğulcu (plüralist) politika ve Bütünleşme (entegrasyon) politikasıdır.

Asimilasyon politikası, farklı etnik ve kültürel grupları, sosyal, kültürel ve ekonomik olarak birbirine benzetmeye çalışarak farklılıkları ortadan kaldırmayı amaçlayan politikadır. Uygulamada bu politika göçmen ve azınlık gruplarında direnişe sebep olup geri tepebilmektedir (Özcan ve Kutlay, 2012).

Çoğulcu politika, Asimilasyon politikasının tam tersi yöntemlere sahiptir. Etnik ve kültürel gruplar farklılıklarını rahatça ifade ederler, toplumda sosyal, ekonomik eşitsizlikler sorun olarak görülür çözümü için çaba sarfedilir, etnik, kültürel ve dini farklılıklar zenginlik olarak görülür. (Canatan, 2007). Uygulamada bazı ülkeler farklılıkların korunmasını bireysel tercih olarak görürken bazıları da bunu grupların özelliği olarak görürler. Çoğulcu politikanın varmak istediği toplum çokkültürlü bir toplumdur.

Bütünleşme (entegrasyon) politikası ise ortak değer ve normlar türeterek asgari bir kültürel benzeşmeyi hedeflemekle birlikte azınlık grupların kendi kültür ve kimliklerini yaşamasını bir sorun olarak görmez. Her türlü eşitsizliğin ortadan kaldırılması amaçlanır (Özcan ve Kutlay, 2012). Bütünleşme politikasında farklı etnik gruplar, ortak değerler sistemi ortak paydasında buluşurken farklılıklar minimize edilmektedir (Canatan, 2007).

Çoğulcu (pluralist) ve bütünleşmeci (entegrasyonist) politikaların uygulandığı ülkeler, etnik, dini ve kültürel farklılıkları bir sorun olarak görmeyip bunları toplumun zenginliği olarak görmekteyken, benzetme (asimilasyonist) politikasının yürütüldüğü ülkelerde tüm bu farklılıklar büyük bir sorun olarak görülmekte ve bu sebeple de ortadan kaldırılarak aynı türden toplum oluşturmak istenmektedir (Canatan, 2007).

1.3.3.1. Çin Azınlık Politikaları

Çin'in azınlık politikasına göre tüm azınlıklar "azınlık milleti" olarak kabul edilmekte, Han Çinlileri ile birlikte Çin'i oluşturan asli unsur olarak görülmektedirler. Avrupa'da yurttaşlıkla bir tutulan milliyet Çin'de siyasi bir kimlik olarak değil kültürel bir kimlik olarak görülmekte tüm etnik gruplara eşit vatandaşlık verilmektedir (Bhattacharya, 2003: 364).

Çin'in, teoride eşit haklar verdiği azınlıklara karşı uyguladığı politikalar uygulamada farklılık göstermekte bazı azınlıklara asimilasyonist baskılar oluşturmaktadır. Uygur, Tibet, ve Moğolların yaşadığı bölgelerde baskıcı bir politika izlemesi buna örnek olarak gösterilebilir (HRW, 2013). Bu üç azınlık haricinde geri kalan azınlıklara ise daha yumuşak davranmaktadır. Bununla birlikte bu azınlıkların tarihten gelen bağları nedeniyle Han Çinlileri ile ortak kültürel değerleri taşıdığını unutmamak gerekmektedir.

Azınlıklar konusundaki Çin devlet politikasını Bhattacharya (2003: 363) Çin'in emperyal politikasının devamı olarak görmektedir. olup azınlık bölgelerinde uygulanan nüfus ve göç politikalarını, geleneksel Çin devlet politikasının devamı olarak nitelendirmektedir. Han Çinlileri ile birlikte 56 ulusal azınlıktan oluşan Çin'in azınlık politikasının merkezinde ulusal azınlıkların dil ve kültürlerinin tanınması garanti edilerek onlara bazı avantajlar verilip sisteme entegre edilmesi yatmaktadır (Castets, 2003: 4).

Mackerras (2003) başlangıçtan itibaren, ÇHC'nin etnik azınlıklara yönelik iki temel politikası olduğunu düşünmektedir. Birincisi, siyasi olarak eşit olarak görülen azınlıklar hiçbir zaman ayrılma hakkına sahip olmayıp üniter devletin bir parçasıdır. İkincisi, azınlıklara kendi dillerini kullanmada, kendi kültür ve dinlerini yaşamada serbestiyetlik verilerek uygulanan özerkliktir. Çin üniter bir devlet olduğu için, yetkililer her zaman etnik grupların Çin'den ayrılma isteğine karşı çıktılar. Bu sebeple tüm ayrılıkçı isyanlar acımasızca hemen bastırılmıştır (Mackerras, 2003).

Çin'de uygarlaşmış devlet kavramı, kendi kaderini tayin sorunundan söz edilmeden tüm milletlerin uzlaşabileceğinin altını çizmektedir. Çin, self-determinasyon ilkesini Tibet ve Sincan gibi sorunlu bölgeleri barındırması sebebiyle devleti olmayan uluslara devlet verilmemesi şeklinde savunmaktadır. Bu sebeple dış politikada tüm ayrılıkçı hareketlere karşı çıkmakta, Sincan, Tibet ve İç Moğolistan gibi bölgelerde çıkan ayaklanmalar bölücülük olarak görülmektedir (Adıbelli, 2007: 290).

Çin 1953 yılında azınlıklar konusunda asimilasyonist politikalara paradoksal olarak kendi azınlık milliyetlerini tanıyıp tanımlama sürecine girmiş, sosyolog Fei XiaoTong'un etnik azınlık tanımlama sürecine 400 azınlık başvurmuş, saha çalışması

yapılarak bu gurupların tespiti yapılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda Han milliyeti çoğunluk millet (% 91,96) olarak kabul edilirken ayrıca 55 azınlık millet (%8,04) tanımlanmıştır (Bhattacharya, 2003: 364).

Komünist Çin rejiminin ilk anayasası olan 1954 anayasası, azınlıkların siyasi haklarını 3. madde, 70. madde ve 77. maddelerde ele almaktadır. Bu maddelerde Milli Halk Meclisine yerel düzenleme yetkisi, otonom maliye yetkisi, idarede kendi dilini kullanma yetkisi, ayrımcılığın yasaklanması, kendi dil ve adetlerini konuşup yaşayabilme, kendi dilini mahkemede kullanabilme gibi birtakım haklar yer almaktadır (Türköz, 2010: 122). Ayrıca 1954 anayasası, azınlıklara ayrılma hakkı yerine bölgesel özerklik vererek bu özerk bölgelerin Çin'in ayrılmaz bir parçası olduğunu vurgulamıştır. Daha sonra 1984 yılında bölgesel ulusal özerklik yasası kabul edilerek potansiyel aşırılıkların önüne geçilmeye çalışılmıştır (Bhattacharya, 2003: 366).

Çin'in 1974 anayasası azınlıklarla ilgili olarak, 4.maddesinde Halk Meclisinin onayıyla yerel düzenleme yetkisi, 24. madde II. bölüm IV.kısımda Milli Özerk Bölgenin kendi kendini yönetim organları belirtilmiştir (Türköz, 2010: 122).

1978 anayasasının 4. maddesinde milliyetlerin eşitliği, ayrımcılığın ve baskının yasaklanması, kendi dil ve adetlerini kullanma hakkı, madde 39'da Halk Meclisinin onayıyla yerel düzenleme yetkisi ve idarede kendi dilini kullanma hakkı, 40. maddede devlet yardımı garantisini ibaresi yer almaktadır (Türköz, 2010: 122).

Çin Halk Cumhuriyetinin 1954, 1975, 1978 ve 1982 tarihli anayasaları bölgesel otonominin nasıl birleştirileceğinin prensiplerini de göstermektedir. 1975 anayasası konuyu sadece bir maddede ele alırken, 1982 anayasası 11 maddede bölgesel otonomi alanlarını ele almıştır. 1982 anayasası bölgesel özerkliğin azınlık milletlerinin yoğun olarak yaşadığı alanlarda olabileceğini ve buradakilerin bu hakkı elde edebilecekleri şartını koymaktadır. Özerk bölgeler Çin'in ayrılmaz parçaları olarak görülüp otonomi sistemi daha derin etnik kimlik kaynakları olan, din ve geleneklerden ziyade dil ve folklorla dayandırılmaktadır (Karaca, 2007).

Çin anayasasında azınlıklarla ilgili bu maddeler yer alırken, insan hakları bağlamında ülkenin genel çıkarı için bireylere müdahale etme yetkisi de devletin görevleri arasında gösterilmektedir. Bu anlayış Çin'in 1982 Anayasası 51. maddesinde şu şekilde kendini

göstermektedir. “ÇHC vatandaşlarının hürriyet ve haklarını kullanmaları, devletin, toplumun ve kollektifin çıkarlarına veya diğer vatandaşların hukukuna tecavüz edemez” şeklinde yer almaktadır. (CCPH, 2007).

Geleneksel Konfüçyüsçü yaklaşıma göre, toplum birlik ve uyum kaynağı görülürken birey kavramı yerine aile temeline dayanan cemaat anlayışı vardır ve birey ikinci plandadır. Buna rağmen Çin 1993 BM Dünya İnsan Hakları Konferansında yayınlanan Viyana Deklerasyonu ve Eylem Planını onaylayarak, BM antlaşmalarında kabul edilen temel hak ve özgürlüklerinin tartışılmaz olduğunu onaylayarak kabul etmiştir (Türköz, 2010: 87-196).

Çin’in Azınlık Haklarıyla İlgili Taraf Olduğu Uluslararası Sözleşmeler

Çin, BM’ye üye olduğu 1971 yılından bugüne insan haklarıyla ilgili yirminin üzerinde anlaşmayı imzalamıştır. Bunlardan bazıları; Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (ICESCR), BM Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (ICERD), Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW), BM İşkence ve Diğer Zalimce, İnsanlıkdışı veya Onur Kırıcı Davranış veya Cezalandırmalara Karşı Sözleşmesi (CAT), BM Siyasi ve Uluslararası Medeni Haklar Sözleşmesidir (ICCPR) (Peerenboom, 2005: 78). Çin’in taraf olduğu bu sözleşmeleri kabulü ve onay süreci ise şu şekildedir.

1. Soykırım Suçunun Cezalandırılması ve Önlenmesine Dair Sözleşme: 9 Aralık 1948’de BM Genel Kurulunda kabul edilen sözleşme 12 Ocak 1951 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir. Çin 20 Temmuz 1949’da bu sözleşmeyi imzalamış, 18 Nisan 1983’te 9. maddesine çekince koyarak onaylamıştır¹ (UN Multilateral Treaties, 2013).
2. BM Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi: 7 Mart 1966 tarihinde kabul edilmiş ve 4 Ocak 1969’da yürürlüğe girmiştir. Çin 29 Aralık 1981’de 22. maddeye çekince koyarak onaylamıştır (UN Multilateral Treaties, 2013).

¹Çin adına bu sözleşmenin 1951 yılında Tayvan tarafından imzalanmasını anakara Çin geçersiz saymıştır. Bu sebeple Çin 1983 yılında sözleşmeyi onaylamış, 9. Maddeye çekince koymuştur. Bknz. UN Multilateral Treaties , http://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtsg_no=IV-1&chapter=4&lang=en, E.T: 18.02.2013

3. Kurumsallaşmış İrk Ayrımcılığı Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Uluslararası Sözleşmesi: 18 Temmuz 1976'da yürürlüğe giren bu sözleşmeye ÇHC 18 Nisan 1983'te katılmıştır (UN Multilateral Treaties, 2013).

4. BM Siyasi ve Medeni Haklar Uluslararası Sözleşmesi: BM Genel Kurulu'nun 16 Aralık 1966 tarihinde kabul edilmiş, 23 Mart 1976'da yürürlüğe girmiştir (UN Multilateral Treaties, 2013). Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, azınlık hakları açısından en önemli uluslararası anlaşmalardan birisidir. Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. maddesine göre etnik, dinsel veya dilsel azınlıkların bulunduğu bir devlette, bu azınlığa mensup kişilerin, kendi gruplarının diğer üyeleri ile birlikte toplu olarak kendi kültürel haklarını kullanma, kendi dinlerinin gereklerini yerine getirme veya kendi dillerini kullanma hakları engellenmez (Gemalmaz, 2004: 88). Çin Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesini 5 Ekim 1998'de imzalamış ama henüz yürürlüğe koymamıştır (Peerenboom, 2005: 78).

5. Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi: Sözleşme 18 Aralık 1979'da BM Genel Kurulunda kabul edilmiş, 1 Mart 1980'de imzaya açılmış, 3 Eylül 1981 tarihinde yürürlüğe girmiştir. ÇHC, 4 Kasım 1980'de 29. maddenin 1.paragrafına çekince koyarak sözleşmeyi imzalamıştır (UN Multilateral Treaties, 2013). Bu 1. Paragrafa göre, *"iki veya daha fazla taraf devlet arasında işbu sözleşmenin yorum veya uygulamasından doğan ve muzakere ile çözümlenemeyen herhangi bir uyuşmazlık, birinin talebi ile hakem kuruluna götürülecektir. Taraflar tahkimname talebinden itibaren 6 ay içinde hakem kurulunun teşekkül tarzında anlaşamazlarsa, taraflardan herhangi biri uyuşmazlığı Uluslararası Adalet Divanına, Divan Statüsü uyarınca götürebilir"* (Unicef, 2012).

6. Birleşmiş Milletler İşkence ve Diğer Zalimce, İnsanlıkdışı veya Onur Kırıcı Davranış veya Cezalandırmalara Karşı Sözleşme: 10 Aralık 1984' de kabul edilmiş, 26 Haziran 1987'de yürürlüğe girmiştir. ÇHC sözleşmeyi 4 Ekim 1988'de onaylamış fakat 20. maddedeki taraf devletlerle ilgili işkence iddialarının incelenmesiyle ilgili komitenin yetkisini tanımamış ve 30. maddenin 1.paragrafına bağlı olmadığını belirtmiştir (UN Multilateral Treaties, 2013).

7. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi: Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesine Ekim 1997’de imza atılmış, 2001’de onaylanmış ve aynı yıl 27 Haziran’da yürürlüğe girmiştir (Abulaiti, 2009).

Azınlıkların korunmasına yönelik birçok sözleşmeye imza koyan Çin ile Batı arasında görüş farklılıkları vardır. Çin önemli bazı insan hakları sözleşmelerine imza atsa da, uygulamada kendine münhasır yorumlar getirmektedir. Bu uygulamalarda bazen o kadar sert önlemlere başvurmaktadır ki insan hakları hiç düşünülmemekte ülkede meydana gelen belli türde birçok protesto gösterisini sert bir şekilde bastırabilmektedir (Wasserstrom, 2011: 120). BM İnsan Hakları Komisyonu’nun bununla ilgili alacağı kararları engellemek için ise “Çin Pazarı” kartını kullanarak politika üretmektedir (Çıplak, 2001: 216)

Burada şunu da belirtmekte fayda olacaktır. Çinli yetkililer bazı protestolar için sert önlemler alırken, bazıları için daha yumuşak davranabilmekte hatta bu eylemlerde sert davranan yerel yöneticilere ceza bile verebilmektedir. Aslında Çin’de hükümetin bir protestoya vereceği tepki karmaşıktır. Tiannanmen ayaklanmasından ötürü belli meslek ya da ekonomik grubun değil de farklı toplumsal kesimlerden insanların katıldığı eylemler tehlikeli bulunmaktadır. Küçük yerel olaylar, vergi grevleri gibi tartışmaları daha yumuşak karşılayan hükümet, koordinasyon düzeyi düşük eylemlerde de yine yumuşak tavır takınmakta ve habercilerin, medyanın bu eylemleri haber yapmalarına müsaade etmektedir. Hükümetin eylemlere karşı takınacağı tavrı belirleyen diğer bir etken de coğrafi konumdur. Ayaklanma Tibet ve Xinjiang gibi sınır bölgelerinde çıkmışsa derhal sert güce başvurulmaktadır (Wasserstrom, 2011: 120-121).

2. ÇİN TARİHİ VE DEVLET YAPISI

Çin Halk Cumhuriyeti 1949 yılında komünist güçlerin milliyetçileri yenerek yönetimi ele geçirmesiyle birlikte kurulmuştur. 25 Ekim 1971’de BM Genel Kurulunun 26. oturumunda 2758 sayılı kararıyla BM üyeliğine kabul edilmiştir. 26 Ekim 1971’de BM Genel Kurulunun aldığı kararla Tayvan’ın üyeliğine son verilerek Çin’in hak ve yetkileri iade edilmiştir. 4 Ağustos 1971 tarihinde Türkiye tarafından da tanınan Çin’in BM’ye kabulüyle birlikte geleneksel içe kapanma politikası sona ermiştir (Adıbelli, 2008: 189-190).

BM Güvenlik Konseyi daimi üyesi olan Çin birbirinden farklı azınlık gruplarına sahiptir. Bu azınlıkların bir kısmı tarihte Çin hanedanlığına hükmetmiş insan topluluklarının devamıdır. Örneğin Çin’e hükmetmiş son hanedanlık Mançular ülkenin kuzeyinde yaklaşık 1 milyonluk nüfusuyla varlığını devam ettirmektedir. Bu sebeple Çin tarihinde yeri olan etnik gruplar ve günümüzde bu gruplara yönelik politikaları şekillendiren devlet politikasını daha iyi anlayabilmek için Çin tarihi ve devlet yapısı incelenecektir.

2.1. Çin Tarihi

Tarih boyunca Çin toprakları farklı yüzölçümlere ulaşmış ve bugün Çin olarak bildiğimiz coğrafyada birçok kavim ve kabile birlikte kültürel bir kimlik oluşturarak “Çinli” adını almışlardır (Eberhard, 2007: 1). Kayıtlı tarihi 4000 yıl öncesine kadar uzanan Çin’in, ilk yerleşim yerleri Sarı Nehir kenarındaki yerleşim merkezleridir (Chaos, 2009). Pekin’in güneyinde mağaralarda yaşayan ve “Pekin Adamı” olarak adlandırılan bu insanların ateş yakabilen, basit aletler kullanan avcı bir toplum olduğu tahmin edilmektedir (Karaca, 2004: 19). Antik çağdan M.S. 1911 yılına kadar Çin’de hanedanlıklar hüküm sürmüş ve yüzyıllar boyu süren bu hanedanlık sisteminde birden fazla hanedan Çin’e hakim olmuştur (Brooklyn College, 1995). Zengin ve uzun bir tarihe sahip olan Çin tarihini Shenkar (2007: 49-50) üç ayrı döneme ayırmaktadır. Bunlar;

1. İki bin yıldan fazla süren hanedanlık dönemi.

2. Birbirinin içine geçmiş on dokuzuncu yüzyıl ve yirminci yüzyılı da kapsayan yabancılar tarafından hor görülme dönemi.

3. 1949'dan, reformların başladığı 1978'in sonlarına kadar olan ilk otuz yılı.

2.1.1. Hanedanlıklar Dönemi

Xia (Şia) Hanedanlığı (M.Ö. 2100-1700): Çin'de hüküm süren ilk hanedanlık olduğu değerlendirilmektedir (Chaos, 2009).

Shang Hanedanlığı (M.Ö.1700-1027): Xia Hanedanlığını deviren Shang ya da Yi Hanedanlığı Çin'in belgelenmiş ilk çağı olup bu dönemde hayvan kemikleri ve kaplumbağa kabukları üzerine yazılar yazılarak kayıt tutma suretiyle kütüphaneler oluşturulmuştur. Son derece düzenli atlı birliklerin kurulduğu bu dönemde kültür alanında büyük ilerlemeler kaydedilmiştir (Brooklyn College, 1995).

Chou (Zhou) Hanedanlığı (M.Ö. 1027-221): Çin İmparatorluk tarihinin en uzun hanedanlık dönemi olan bu dönemde Çinliler kültür ve medeniyet alanında Asya tarihinin merkezine yerleşmiştir. Ticaret geliştirilerek şehirler, sulama imkanları artırılarak tarım sektörü geliştirilmiştir (Karaca, 2004: 19). Zhou hanedanlığı, Batı Zhou Hanedanlığı (M.Ö. 11.yy.-771 Erken Dönem) ve Doğu Zhou Hanedanlığı (M.Ö 771-221 Geç Dönem) olarak iki döneme ayrılmaktadır. Doğu Zhou Hanedanlığı dönemi de İlkbahar- Sonbahar Dönemi (M.Ö 770-476) ve Savaşan Devletler Dönemi (M.Ö. 476-221) olarak ikiye ayrılmaktadır (Chaos, 2009). İlkbahar-Sonbahar ve Savaşan Beylikler dönemlerinde toplumda büyük sosyal dönüşümler meydana gelmiştir. Konfüçyüs, Mençüyüs, Laozi, Zhuangzi, Xunzi, Mozi ve Hanfeizi gibi düşünürler bu dönemlerin ürünüdür (Chinese, 2011). Konfüçyüs (Kong Zi) M.Ö. 551-479 yılları arasında bu dönemde yaşayarak Çin siyasi ve kültür hayatını derinden etkilemiştir. Konfüçyüs ve diğer düşünürler farklı görüş ve düşünceleriyle birlikte Konfüçyüsçü, Taocu, Mohist ve Yasacı ekoller oluşturarak temsilcileri "Yüz Düşünce Okulu ve Temsilcileri" olarak tanınmışlardır (Chinese, 2011). Savaşan Devletler Döneminde uzun süren savaşlar sebebiyle toplumda "shi" olarak adlandırılan bilginlerden oluşan yeni bir sosyal sınıfın yükselmesiyle birlikte Konfüçyüsçülük, Taoizm gibi Çin düşüncesinin temel felsefesini oluşturan öğretiler gelişerek olgunlaşmıştır (Brooklyn College, 1995).

Qin Hanedanlığı (M.Ö. 221-207): Qin Hanedanlığı çok kısa bir süre devlete hükmetmiş olmasına rağmen Çin olarak adlandırılan devletin ismi Qin hanedanlığından gelmektedir (Huang, 1997: 33).

Han Hanedanlığı (M.Ö. 206- M.S. 220): Çin'in batı ve doğuda genişlediği bir dönem olan Han Dönemi kendi içinde üç döneme ayrılmaktadır. Batı Han M.Ö 206, Xin M.S. 9-24, Doğu Han ise M.S. 25-220 yılları arasında hüküm sürmüştür. Bu dönemde ölçü ve tartı standartı getirilmiş, yazı dili ve kanunlar oluşturulmuş, feodal sistem kaybolmuş yeni asilzadeler türemiştir (Karaca, 2004: 21). Bugün Han Çinlileri olarak bilinen etnik grup ismini bu hanedanlıktan almıştır.

Üç Krallık Dönemi (M.S.220-280), Batı Chin (M.S. 265-316), Doğu Chin (M.S.317-420), Kuzey ve Güney Hanedanlıkları (M.S.420-588): Han sülalesinin bitimi olan 206 yılından, 581 yılında Sui Hanedanlığı'nın başa geçmesine kadar geçen sürece Çin tarihçileri kaos dönemi olarak bakmaktadırlar (Huang, 1997: 77).

Sui Hanedanlığı (581-617): Sui devrine kadar yaklaşık 400 yıl ülkede fetret devri yaşandığı daha önce belirtilmişti bu sebeple bu dönem yeniden birliğin sağlandığı bir dönem olarak Çin tarihinde geçmektedir.

Tang Hanedanlığı (618-906): Merkezi hükümetin güçlendiği Tang Hanedanlığı dönemi bütün Çin imparatorluk tarihindeki en parlak ve en muhteşem dönemdir. Türklerin kabile olarak sınırlarda adı geçmeye başlamasıyla Çin İmparatoru Türkleri yenilgiye uğratmış Uygurlar da savaşmadan imparatora tabi olmuştur (Huang, 1997: 111). Bu dönemin sonuna doğru tahta kalıplara basmak suretiyle kitap basımı yayılmaya başlanmış, üçüncü yüzyılda kullanılmaya başlanan ve eski bir Tibet adeti olduğu düşünülen çay kullanımı bütün Çin geneline yayılmıştır (Eberhard, 2007: 228).

Beş Hanedanlık (907-960) ve On Krallık Dönemleri (907-979): Tang Hanedanlığının sona erdiği 906 yılından Sung Hanedanlığının başa geçtiği 960 yılına kadar geçen süreç daha önce Sui devrine kadar geçen süreçteki geçiş dönemine benzemektedir (Eberhard, 2007: 225). Beş Hanedanlık ve On Krallık, yüksek vergilerin halkın belini büktüğü, bazı tarihçilere göre canilerin ve haydutların kendi kafalarına göre taç giydikleri, merkezi hükümetin etkisinin kaybolup derebeyliklerin ortaya çıktığı bir dönemdir (Huang, 1997: 111).

Sung Hanedanlığı (960-1279): Kuzey Sung (960-1127) ve Güney Sung (1127-1297) dönemi olarak ikiye ayrılmaktadır. Sunglar hiçbir zaman devletin tamamına hakim olamamış yalnızca birkısım topraklara sahip olmuşlardı (Eberhard, 2007: 225). Sung Hanedanlığı döneminde para kullanımı artmış bunun yanında barut, alev makinesi, pusula kullanımı, astronomi saati, çelik fırını, dokuma tezgahlarında su gücü kullanımı, gemilerde su geçirmez kompartıman kullanımı gibi yenilikler uygulanmaya başlamıştır (Huang, 1997: 135).

Liao Hanedanlığı (916-1211): Moğol kökenli olduğu düşünülen Ch'i-tan'lar (Çidan) Sung devletinin kuzeyinde kuvvetlenerek Liao devletini kurmuşlardır (Huang, 1997: 142).

Batı Hsia (Şiya) Hanedanlığı (1038-1227): Liao devletinin batısında kurulan Hsia'lar Ch'i-tan'lara ve Sung'lara saldırılar düzenleyerek 1034'de Sung'lardan ayrılarak 1038'te kendi devletlerini kurmuşlardır (Eberhard, 2007: 225).

Ju-chen (Jucin) Hanedanlığı (1115-1234): İlk başlarda küçük bir Tunguz kabile birliği olan Ju-chen'ler Ch'i-tan'lara kaşı koyarak hanedanlıklarını kurmuşlardır (Eberhard, 2007: 249).

Yuan ya da Kubilay Hanlığı (1271-1368): Moğol kabilesinden gelen Kubilay, Cengiz Han'ın oğludur. Cengiz Han döneminde Moğollar, Orta Asya ve Çin anakarasında büyük bir alana yayılırken Kubilay döneminde bütün Çin'e hakim olan ilk yabancı ünvanını almışlardır. Kubilay Çin'den hareketle Orta Asya üzerinde hakimiyet kurmak istediği için 1271 yılında Yuan hanedanlığını ilan ederken, 1279 yılında Sung Hanedanlığının yıkılışıyla birlikte kendini "Göklerin Oğlu" ilan etmiştir (Huang, 1997: 178).

Ming Hanedanlığı (1368-1644) : Ming Hanedanlığı bir halk hareketi sonucu 1368 yılında Moğol idaresine son vererek oluşmuştur (Karaca, 2004: 23). Bu dönemde Avrupalılar ilk kez Çin'e gelmeye başlamışlar bunun yanında 16.yüzyıl ortalarında Çin'in doğu sahillerine "Japon Korsanları" olarak anılan "wukou" istilaları başlamıştır (Huang, 1997: 219). Yine Ming Hanedanlığı döneminde general Cang He komutasında en büyüğü 160 metre uzunluğunda olan büyük gemilerle başta Güney Pasifik adaları olmak üzere, Hint Okyanusu, Basra Körfezi, Hürmüz Boğazı, Afrika sahilleri, Aden

gibi yerlere seferler düzenlenmiş onun ölümünden sonra ise günümüz tarihçilerinin anlayamadığı bir şekilde bir daha yapılmamıştır (Huang, 1997: 200).

Qing (Çing) Hanedanlığı (Mançular 1644-1911): 1 milyon nüfuslu Mançular tarihçiler tarafından 1600 yılında 150 milyon olarak tahmin edilen nüfusuyla Çin'i istila ederken 1635'ten itibaren kendilerine Mançu ismini vermişlerdir. (Huang, 1997: 231). Kuzeydoğudan gelerek 1644'de Qing hanedanlığını kurmuşlar fakat 19. yüzyılda köylü ayaklanmaları ve batılı güçlerin müdahaleleriyle yıpranmış sömürge devlet haline gelmişlerdi. Bu dönemde, Karaca (2004: 23) değerli Çin mallarından olan çay, ipek ve porselenin afyon karşılığı batılı güçlere ucuza verildiğini belirtirken, 1800'lü yıllarda başta İngilizler olmak üzere batılı devletler, Japonlar ve Ruslar bölge üzerinde etki kurmuşlar ve Çin'i daha sonra "eşitsiz antlaşmalar" olarak adlandırılacak antlaşmalara zorlayarak uygulamışlardır. Çin milleti üzerinde çok büyük etki yapan ve milliyetçilik akımının doğmasına yol açan bu "eşitsiz antlaşmalar" dönemi ve öncesi meydana gelen savaşlar günümüz modern Çin'in kurulmasında çok önemli bir yere sahiptir.

2.1.2. Batı Tarafından Hor görülme ve Eşitsiz Antlaşmalar Dönemi

20. yüzyıla gelene kadar özellikle 19.yüzyılda batılı güçlere ve Japonya'ya verdiği ticari imtiyazlar, Afyon Savaşları ve Boksör Ayaklanması modern Çin tarihinin oluşumunda önemli bir yer tutmaktadır. Çin coğrafyasında yaşanan fırtınalı bu süreç Osmanlı İmparatorluğunun aynı dönemde karşı karşıya kaldığı olaylarla birçok bakımdan benzerlikler taşımaktadır. (Eberhard, 2007: 330).

2.1.2.1. I. ve II. Afyon Savaşları

Çin'de 7. yüzyıldan itibaren ilaç yapımında afyon kullanılmaya başlanmış fakat 17.yüzyıldan sonra halk arasında tütün ve afyon karışımının içiminin keyif verici olması sebebiyle bağımlılık yaratarak halk arasında yayılmıştır (Tansel, 2006). Bu arada 1800'lü yıllarda İngilizlerin Çin'de yetişen çaya talebi arttığı için Çin'e satacak kıymetli bir ürün olmayışı Çin lehine dış ticaret dengesizliğine yol açıyordu (Wasserstrom, 2011: 54). Çin'e ithal edecek mal arayışına giren tüccarlar, kumaş, lüks eşya veya teknik eşyanın Çin'e satılamayacağını görmüştü. Gıda maddeleri de Çin halkı için iyi olabilirdi ama ulaşım şartları zor ve karı azdı. Sonunda İngilizler yeni bir yol buldular. Bu Hindistan'dan Çin'e nakledilecek, gemilerde az yer kaplayacak ve

pahada çok olacak afyondur. (Eberhard, 2007: 316). Afyonu dış ticaret dengesizliğini gidermek için pazarlayan İngiliz tüccarlar ile pazarladıkları ürünler arasında Türkiye’den aldıkları haşhaş da bulunan Amerikalı tüccarlar birlikte hareket ederek Çin’e afyon satmaya başladılar. Aslında Çin kendi halkının gereksinimlerini üretebilen ve kendine yetebilen imparatorluk olduğunu düşünüyordu. Bu sebeple Batılı devletlerin Çin halkına sunabileceği bir ürün olamazdı. Ama batılı devletler böyle düşünmüyordu ve 19. yüzyılın başından itibaren Çin’e büyük miktarda afyon satarak karşılığında başta çay olmak üzere değerli Çin malları ipek ve porselen alıyordu. İngiltere, Çin’in afyon kaçakçılığı ve ticaretini engellemeye çalışmasıyla Çin’e karşı 1839 yılında savaş açmıştır (Wasserstrom, 2011: 54). Tarihe I. Afyon Savaşı olarak geçen bu savaşta Çin, İngiltere’ye yenilerek 1842’de “Nanking Barışını” kabul etmek zorunda kalmıştır. Tarihe “eşitsiz anlaşmalar” olarak geçen anlaşmaların ilki olan Nanking Antlaşmasıyla birlikte Çin yarı sömürge haline gelmiş Amoy, Shanghai, Kanton, Foochow ve Ning-Po limanları İngiliz ticaretine açılmış, Hong Kong adası İngiltere’ye bırakılmıştır (Karaca, 2004: 24). Hong Kong bu tarihten sonra 1898 yılında yapılan sözleşmeyle 1997 yılına kadar İngiltere kontrolünde kalmış anılan tarihte özel bir statüyle Çin’e devredilmiştir. Yine bu antlaşmayla İngiltere’ye Çin suları ve iç sularında seyrüsefer hakkı tanınıyordu (Bilgin, 2010: 41). 1843 yılında bu antlaşmaya ek Bogue Antlaşmasıyla da İngilizlere Çin’de işledikleri suçlardan dolayı Çin mahkemeleri yerine İngiliz mahkemelerinde yargılanma hakkı verilmiştir (Britannica, 2012b).

1856 yılında Hong Kong’a kayıtlı ve İngiliz bayrağı taşıyan Arrow adlı Çin gemisinde kaçakçılık şüphesiyle Çin resmi makamlarının arama yaparak mürettebatı tutuklaması Çin ve İngiltere arasında tekrar krize yol açmıştır. İngiltere’nin Kırım Savaşı ve Hindistan’daki ayaklanmalarla uğraşması Fransa ile ittifaka girmesine yol açarken, Fransa destekli İngiltere önce Guangçov şehrini sonra Pekin’in liman şehri Tianjin’i ele geçirerek Çin’i anlaşma yapmaya zorlamıştır. Tianjin antlaşmasıyla birlikte Çin ile İngiltere arasındaki afyon ticareti yasal hale gelirken yabancı gemilere serbestçe seyrüsefer hakkı veriliyordu (Adibelli, 2007: 24-25). Ayrıca İngiltere, Fransa, ABD ve Rusya’nın Pekin’de elçilik açmasına izin verilmiştir.

Savaş sonunda imzalanan antlaşma müzakerelerine katılan Rusya 28 Mayıs 1858 yılında Çin ile “Aygün Antlaşması” imzalayarak, 1689 Nertchinsk (Nerçinsk)

Antlaşmasının² yeniden gözden geçirilmesini sağlamıştır. Rusya lehine sınır düzenlemelerinin yapıldığı antlaşmayla 780 bin kilometre kare toprak Rusya'ya verilmiştir (Adıbelli, 2007: 25). Ayrıca İngilizler Çin'de toprak satın alabilecekler ve kendi ülkelerinin konsolosluk mahkemelerinde yargılanabileceklerdi (Eberhard, 2007: 321-322).

Antlaşma maddelerinden biri olan Pekin'de elçilik kurulması şartına karşı çıkan Çin İngiliz ve Fransızların Pekin'i işgal etmesini önleyememiştir. İşgal sonrası imzalanan Pekin Antlaşmasıyla daha önceki antlaşmalar onaylanırken Chiu-lung (Kowlon) yarımadası da İngilizlere bırakılmıştır (Adıbelli, 2007: 26).

Çin'e afyon sokmayı İngiltere ve batılı güçler ancak 1946'dan sonra bırakırken, Çin devleti, Komünist Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte Afyon Savaşları sürecinde imzalanan antlaşmaları "eşitsiz antlaşmalar" diyerek reddetmiştir (Bilgin, 2010: 42).

Afyon Savaşları ve neticesinde imzalanan antlaşmalar Çin halkının gururunu yerle bir ederek milliyetçilik akımının ortaya çıkmasına yol açmıştır. 1894-1895 yıllarında Japonlarla yapılan Kore savaşında teknolojik olarak geri kalmış olan Çin'in hezimete uğraması da milliyetçilik akımının gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Çin-Japon savaşı sonunda imzalanan Shimonoseki Antlaşmasıyla, Japonlar Mançurya'dan toprak parçası, Formoza (Tayvan) adası ve savaş tazminatı almıştır (Bilgin, 2010: 43).

Savaş sonunda Tayvan'ı alan Japonya burada tarımı geliştirmiş 1930'larda da silah sanayini geliştirmiştir (Preston, 1998: 66). Çin-Japon savaşında Tayvan'ın elden çıkması ve imparatorluğun düştüğü bu zayıf durum halkta milliyetçi söylemlerin giderek artmasına yol açmıştı. Savaş sonunda ortaya çıkan mağlubiyet halk arasında hayal kırıklığına yol açacak ve istem dışı milliyetçik akımının doğmasına yol açacaktır. Japon savaşı sonunda imzalanan Shimonoseki Antlaşmasıyla Mançu Hanedanlığının da yavaş yavaş sonu gelmeye başlamıştı. Hanedanlığın sadece kendi çıkarlarını düşünmesi

² Mançular "siyah ejder akıntısı" adını verdikleri Amur 'u kendi vatanları saydıkları için 1685'te burayı tahrip ettiler. Bunun üzerine 1689 Nerçinsk Antlaşması yapıldı. Amur nehrinin sol (kuzey) tarafı, Zeya havzası tamamıyla Çin'e bırakılmıştır. Detaylı bilgi için Bknz. Eberhard, Wolfram, *Çin Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, IV.Baskı, Ankara, 2007, S. 307

halkı düşünmemesi gibi etkenler halkın hanedanlığa karşı tepki göstermesine yol açmıştır (Adıbelli, 2007: 46).

Afyon Savaşlarıyla başlayan Çin-Japon savaşıyla doruğa ulaşan milliyetçilik akımı ülkenin tüm bölgelerinde yayılmaya başlamıştır. Bu arada Çin İmparatoru da boş durmayıp ülkede reform hareketlerine girişerek birçok ülkeye elçiler göndermiştir. Heyetlerin gittiği ülkeler arasında Osmanlı İmparatorluğu da vardır. İmparatorun bu girişimleri ana imparatoriçenin hoşuna gitmediği için Yuan Şih-kay birlikteliğiyle yönetimden uzaklaştırılmıştır (Adıbelli, 2007: 48).

2.1.2.2. Boksör Ayaklanması

Afyon Savaşları, Avrupalı devletlerin istekleri ve misyonerlik faaliyetleri Çin halkının tepkisini çekerek gizli topluluklar oluşturmalarına sebep olmuştu. Sömürge yarışına İngiltere ve Fransa gibi ülkelerden sonra başlayan ve daha önce Kiaçov şehrini elinde bulduran Almanya iki misyoner vatandaşının öldürülmesiyle Çingdao şehrini ele geçirmişti (Adıbelli, 2007: 102). Almanya'nın ardından Rusya Luşun'u, İngiltere Veyhey'i, Fransa Canciang şehirlerini ele geçirince yeraltında faaliyet gösteren ve aralarında en önemlisi "Haklı Yumruklar" olan Boksörler "Mançuları devir, yabancıları yok et" daha sonra da " Mançuları koru yabancıları yok et" sloganıyla 1900 yılında imparatorluk ordusunun desteğiyle Tianjin ve Pekin'e saldırılar düzenlemişlerdir (Adıbelli, 2007: 102-103). Aslında boksörlerin "box" sporu ile herhangi bir bağı yoktu ve "Boxer" deyimini isyancıların dövüş sanatı tekniği kullandıkları için İngilizce yayınlanan basın tarafından uydurulmuştu (Wasserstrom, 2011: 61). Yabancı diplomat ve gazetecilere de saldırıların yapıldığı bu ayaklanmada Alman elçileri öldürülerek büyük bir savaş öncesine girilmiş oluyordu. Japonya, ABD, Avusturya-Macaristan, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya ve Rusya'dan meydana gelen sekiz devlet ittifakı yaklaşık 50 bin kişilik bir ordu ile boksör isyanını bastırarak Çin'i mağlup etmişlerdir. (Adıbelli, 2007: 103).

7 Eylül 1901 yılında Çin ile bu sekiz devlet arasında Boksör protokolü imzalanmıştır. Protokolle birlikte Çin Afyon savaşlarında olduğu gibi onur kırıcı imtiyazlar vermek zorunda kalırken Mançu hanedanlığının da sonu yaklaşıyordu. (Adıbelli, 2007: 104-105).

Boksör isyanında Uygurlarında yer alması sebebiyle Osmanlı İmparatorluğu Hasan Enver Paşa başkanlığındaki nasihat heyetini Çin'e göndermiştir. Bu heyetin Çin'e gitmesinde bölgede çıkarları olan Almanya'nın da etkisi olmuştur. (Adıbelli, 2007: 107).

1900-1911 yılları arasında reform hareketlerine hız verilse de Çin hızla parçalanmaya doğru gidiyordu. Birçok yenilik yapılarak batılı tarzda ordu oluşturulmuş batılı gibi kıyafetler tercih edilmeye başlanmıştır. Yapılan reformlar arasında 1909 eyalet meclisi seçimleri de vardır. Yapılan seçimler sonunda 1910'da ulusal meclis toplanırken bu meclisin yarısını seçilmişler diğer yarısını da atanmışlar oluşturmaktaydı. Bu reformları birçok olayda başarısız olan Qing Hanedanlığı, Boxer ayaklanmasında ortaya çıkan başarısızlık sonucunda uygulamak zorunda kalmıştır (Preston, 1998: 60).

2.1.2.3. Son Hanedanlık Mançuların Sona Ermesi

Çin'de yükselmekte olan Cumhuriyet akımıyla birlikte yenilikçi ve aydın bir kişi olan Dr. Sun Yat Sen Hong Kong'da "Çin Toplumunun Dirilişi" örgütünü kurarak fikirlerini yaymaya çalışmış fakat bu hareketlerinden dolayı hoş görülmeyerek sürgüne gönderilmiştir (Adıbelli, 2007: 126). Sürgünde olduğu dönemde "Devrimci Birliği" kurarak 10 Ekim 1911'de Vuçang'da isyan başlatarak 2000 yıllık imparatorluk düzeninin sonunu getiren süreci başlatmış oldu. Kendisi 19 Aralık 1911'de Nanjing'de bölge temsilcileri kararıyla ülkenin geçici devlet başkanı olmuştu (Bilgin, 2010: 48). Ülkede güney bölgeler imparatorluğa karşı bağımsızlıklarını ilan ederken kuzey bölgeler mevcut imparatorluğun korunmasından yanaydı. Yeni kurulan Cumhuriyet için kuzey bölgelerinin ikna edilmesi çok önemliydi. Özellikle Boksör Ayaklanmasından sonra ayakta kalan tek düzenli ordu olan Yüan Şih-kay'ın (Yüan Shih-k'ai) komutasındaki en güçlü ordunun konumu Cumhuriyet için önem arz etmekteydi (Adıbelli, 2007: 127). Yüan Şih-kay'a devlet başkanlığı teklif edilerek genç Cumhuriyet'e destek olması sağlanmış ve 12 Şubat 1912'de Mançuların son imparatoru tahttan indirilirken iki bin yıllık Çin imparatorluk ve hanedanlıklar dönemi bitirilmiş oluyordu (Adıbelli, 2007: 127). Yüan Şih-kay Çin'in ilk devlet başkanı olurken 1912-1916 yılları arasında ülkeyi yönetmiştir (Byu, 2012).

Çin'in ilk devlet başkanı Yüan Şih-kay otoriter, diktatör bir yönetim anlayışı benimseyerek halkta tepkilere yol açmıştır. O kadar ileri gitmiştir ki kendini imparator ilan etmiştir (Eberhard, 2007: 343). 1916 yılında ani ve şüpheli ölümüyle birlikte kendisinin sürgüne gönderdiği Sun Yat-Sen 1917 yılında Çin'e geri dönmüş ve 1921 yılında milliyetçi partiyi yeniden organize ederek güneyde başkomutan seçilmiştir. (Preston, 1998: 60). Milliyetçi partiyi Sun Yat Sen sürgüne gitmeden önce Sung Ciaocen ile birlikte 1912 tarihinde Guandong bölgesinde kurmuş ve birçok devrimci grup onu desteklemiştir (Adıbelli, 2007: 153). Mao Tse-Tung'un kurucu üye olduğu komünist parti de bu dönemde çalışmalarına başlamış, 1921 yılında kırsal alanlarda etkili olmaya başlamıştır (Preston, 1998: 60).

Sun Yat-Sen 1924 yılında partisinin ilk kongresinde demokrasi, milliyetçilik ve halkın refahı başlıklarında "halkın üç ilkesini" benimsemiştir (Adıbelli, 2007: 154). Sun Yat-Sen 1924 yılında kuzeye karşı ataklar yaparak bu bölgeyi sindirmeye çalışarak güney ile birleştirmek istemiş fakat 1925'de ölümü sebebiyle bunu başaramamıştır. Sun Yat-Sen'den sonra Chiang Kai Shek (Cyang Kay Şek) yönetimi devralarak milliyetçi partinin başına geçmiştir (Adıbelli, 2007: 154).

1926 yılına girilirken Guomindang kendi içinde sağ, sol ve komünizm şeklinde bölünmeye başladı. Chiang Kai Shek (Cyang Kay Şek) parti içinde özellikle sol kanada saldırarak partideki hakimiyetini artırmıştır. 1928 yılında ülkede birlik sağlandıktan sonra 1928-1937 yılları arasında milliyetçi parti Chiang Kai Shek yönetiminde ülkeyi yönetmiştir. 1928 yılına kadar geçen bu ara dönemde şehirlere savaş lordları hakim olup Chiang Kai Shek 1927-1937 yılları arasında CCP ve savaş lordlarıyla savaşarak Çin'i birleştirme adına önemli bir güç kazanmıştır (Preston, 1998: 60).

Çin içinde milliyetçi ve komünist partiler faaliyetlerini yürütürken S.S.C.B her iki partiyi de destekleyecek adımlar atıyordu (Adıbelli, 2007: 154). İlk başlarda birlikte hareket edebilen bu iki parti zamanla iyice ayrılmaya başladı. Bu arada 1927 yılında Pekin Savaş Lordu olan Chang Tso-Lin Sovyet Rusya'nın elçilik binasını basarak buradaki tüm belgelere el koymuştu. Ele geçen belgelerde Moskova'nın komünist eylemleri desteklemek için yaptığı harcamaları ve ödenekleri gösteren belgeler de

vardı. Bunun üzerine elçilikte görevli komünist elçiler Borodin ile General Bluecher Çin'den çıkarıldı (Bilgin, 2010: 52).

Chiang Kai Shek Çin'de komünizme yer olmadığını düşünüyordu. Ona göre Guomindang ve komünizm bir arada olamazdı. Bu tarihten sonra solcular ondan ayrılarak Han-kou'da hükümet kurmuşlar, Chiang Kai Shek de Nankin'i hükümet merkezi yapmıştır. Marks ve Lenin'e büyük sempati besleyerek inanan Mao Zedung bu dönemde çevresine toplanan küçük bir grupla Çin Kan Şan'a çekilirken çok az bir zamanda ülkedeki tüm komünistler akın akın bu bölgeye giderek Mao'nun etrafında toplanmaya başlamışlardı. (Bilgin, 2010: 52-53).

1931 yılında Japonlar Mançurya'yı işgal ederken milliyetçi parti ve komünist parti zaman zaman anlaşmışlar fakat ilerleyen dönemde birbirleriyle rekabete girmişlerdi. İkinci Dünya Savaşında Japonların yenilmesi ve Çin'in batılı ülkeler ile ittifak içinde olması Çin'in lehine gelişmeler olmuş Hong Kong hariç Çin'in işgal altındaki toprakları iade edilmiş fakat 1947'de başlayan iç savaş tekrar Çin'i karıştırmıştır. İç savaşta Guomindang orduları Mao'nun başkenti Yenan'ı ele geçirmişse de daha sonra kaybetmiş ve 31 Ocak 1949'da Mao'nun Halk Kurtuluş Ordusu (PLA) Pekin'e girerek aynı yılın Mart ayında 662 delegeyle “Çin Halk İstişari Konferansı” toplamıştır (Karaca, 2004: 25). Konferans sonunda 1 Ekim 1949 yılında Mao Tse Tung başkanlığındaki Çin Halk Cumhuriyeti kurulmuştur. Çin'den kaçarak Tayvan'a sığınan Guomindang orada ABD desteğiyle Tayvan olarak bilinen Milliyetçi Çin'i kurmuştur (Shenkar, 2007: 84). Çin Cumhuriyeti (Tayvan) 1970 yılına kadar BM'de Çin'i temsil etmiş, o tarihten sonra da bu hak ana kara Çin'e (Ç.H.C.) verilmiştir. Çin Halk cumhuriyeti Milliyetçi Çin'i kurulduğu günden bu yana “asi eyalet” olarak nitelendirilerek baskı yapmaktadır. (Karaca, 2004: 26).

2.1.3. Komünist Partinin İlk Yılları

1949 yılından itibaren Mao Zedung liderliğindeki komünist parti ekonomide kalkınma hamlesi yapmaya çalışmış fakat rejimin “kendi kendine yeterlilik” ilkesi gereğince başarılı olamamış ve 1958'de Mao'nun kendi tasarladığı “ileriye doğru büyük adım” gibi projeler ekonomiyi ilerletmekten ziyade geriletmiştir (Karaca, 2004: 26).

1962’de merkeziyetçilik azaltılıp özel girişime yer verilmesiyle birlikte reform hareketleri de başlamıştır. 1966’da Mao “Proleteryanın Büyük Devrimini” ilan ederek Çin Komünist Partisi içinde tasviyeler yapmış ve ülkede karışıklığa yol açmıştır (Karaca, 2004: 26). Bu karışıklık 1976’da Mao ölünceye kadar devam etmiştir. Kültür devrimi de denen bu dönem Mao’nun ölümüyle sona ermiştir. Mao’nun ölümüyle kültür devrimi de sona ermiş 1978’den itibaren Deng Xiaping reformist hareketlere başlamıştır. S.S.C.B.’nin de dağılması halkta reform isteğini daha da kamçulamıştı. Halkın bu isteği çoğunluğunu öğrencilerin oluşturduğu toplumun 1989’da Tiananmen meydanında toplanması ile zirve yapmış fakat yönetim bunu bir başkaldırı olarak kabul ederek halkın üstüne tanklarla yürüyerek 200 kişinin ölümüne yol açmıştır (Karaca, 2004: 27).

Tiananmen meydanında yaşanan olayları “4 Haziran katliamı” olarak nitelendiren Wasserstrom (2011: 111) bilinenin aksine ölenlerin çoğunun Tiananmen meydanında tank altında kalarak değil, bu meydana yakın caddelerde silahlarla öldürüldüğünü dile getirmektedir. Yine Wasserstrom ölenlerin çoğunluğunun öğrenci olmayıp farklı toplumsal katmanlardan insanlar olduğunu ve demokrasi çağrısı olarak bilinen isteğin aksine gerçekte yolsuzlukla mücadeleye vurgu yapılmıştır.

2.2. Çin’in Coğrafi Yapısı

Çin yaklaşık 9,6 kilometrekarelik alanı ile Rusya ve Kanada’dan sonra dünyanın en büyük üçüncü yüz ölçümüne sahip ülkesidir. Doğuda Kuzey Kore ile 1416, Güney-Doğuda Laos 423, Birmanya (Burma ya da Myanmar) 2185, Hindistan 3380, Vietnam 1281, Butan 470, Nepal ile 1236 km, Batıda Afganistan 76, Pakistan 523, Tacikistan 414, Kazakistan 1533, Kırgızistan ile 858, Kuzeyde Moğolistan 4677 ve Rusya ile 3645 km uzunluğunda sınırları bulunmaktadır. En uzun sınır komşusu 4.677 kilometre ile Moğolistan, en kısa sınır komşusu 76 km. ile Afganistan’dır. Toplamda 20 bin kilometreden fazla kara uzunluğu 18 bin kilometreden fazla da sahil uzunluğuna sahiptir (Karaca, 2004: 30).

Ülke topraklarının üçte biri dağlık, dörtte biri yayla, beşte biri vadi, yüzde on ikisi ise ovalıktır. Çin, büyük bir coğrafi alana hakim olduğu için fiziksel olarak farklılıklar göstermektedir. Bu sebeple yüzey şekilleri doğu ve batı olmak üzere iki bölümde

incelenebilir (Coğrafya Dünyası, 2012). Batısı genelde çöl, yüksek yaylalar ve sulak havzalardan oluşmaktadır. Batı tarafının kuzeyi ve güneyi de farklılık göstermektedir. Güneybatısında Bangladeş ve Hindistan sınırlarını oluşturan yüksek Himalaya Sıradağları, Himalayaların kuzeyinde Tagh ve Nam Şam sıradağlarıyla çevrili ortalama 3900 m. yüksekliğine sahip Tibet Yaylası vardır. Tagh ve Nam Şam sıradağları ile Himalayaların uzantısı ülkenin batısında birleşirler. Astin Tagh Dağlarının kuzeyinde Doğu Türkistan'ın verimli Tarım havzası yer almaktadır. Kuzeybatısında, Tiemşan Dağları, Moğolistan sınırını oluşturan Altay Dağları, batısında geniş Çungarya düzlüğü yer alır. Ülkenin kuzeyine doğru Gobi Çölünün güney kısmı yer alır. Çin'in doğusuna doğru gidildikçe yükseklik azalmaya başlar. Yüksekliği batıya göre fazla olmayan dağlık ve tepelikler ülkenin kuzeydoğusundan, güneybatısına doğru kıvrılarak dağlık bölge ile birleşirler. Ülkenin kuzey doğu bölgesi aynı zamanda Mançurya olarak adlandırılmaktadır. Çin'in kuzeydoğusunda yer alan Hai Ho, Hvang Ho ve Kuai Ho nehirlerinin havzalarıyla oluşmuş düz alanlar ile, güneyinde yer alan Kuzey Burma ve Çin Hindi yarımadası sınırında yükselen yaylalar arasındaki bölge ülkenin en bereketli topraklarının bulunduğu dolayısıyla nüfusun kalabalık olduğu bir çekim merkezidir. 5552 km. uzunluğu ile dünyanın en uzun dördüncü nehri olan mavi nehir (Yang-tse kiang), nehir taşımacılığının önemli olduğu ülkede ayrı bir öneme sahiptir. En önemli akarsular Çin'in doğusunda bulunur. Mançurya'da yer alan Sungari-Lia Ho, İnci Irmağı (Şi-kiang) ile Tibet'te doğan Sarı Nehir (Huang-Ho), Mavi Nehir (Yang-tse kiang), en önemli nehirlerdir. Huang-Ho nehri ülkenin en önemli nehri olup 4845 km uzunluğundadır (Coğrafya Dünyası, 2012).

2.3. Çin İdari ve Devlet Yapısı

Çin geçmişi iki bin yıl öncesine dayanan konfüçyüscü felsefe barındıran devlet geleneğine sahiptir. Konfüçyus da kendinden önceki uygarlıklardan etkilenerek bir inanış haline gelmiştir ama bu sadece devletteki ideolojik resmin bir parçasıdır. Bu resmi tamamlayan da Taoizm, Budizm, Legalizm, Mohizm gibi felsefe ve dinlerdir (Shenkar, 2007: 50-51).

Mao ulusu her şeyin üstünde tutan ve kişisel isteklere çok az yer veren bir felsefe olan Mohizmden etkilenirken ondan önceki saray dönemlerinde saray ve bürokrasinin üst basamaklarında Legalizm yol gösterici olmuştur (Shenkar, 2007: 51-52).

Ülkede en yaygın dinler Konfüçyanizm, Taoizm ve Budizm'dir. Ayrıca azınlıklar arasında Müslümanlık ve Hıristiyanlık da yaygındır. Başat nüfus Han Çinlileri çoğunlukla Budizm, Taoizm gibi dinlere mahsusken Müslümanlık Uygur, Kazak, Kırgız, Tatar, Özbek ve Huiler³ arasında yaygındır.

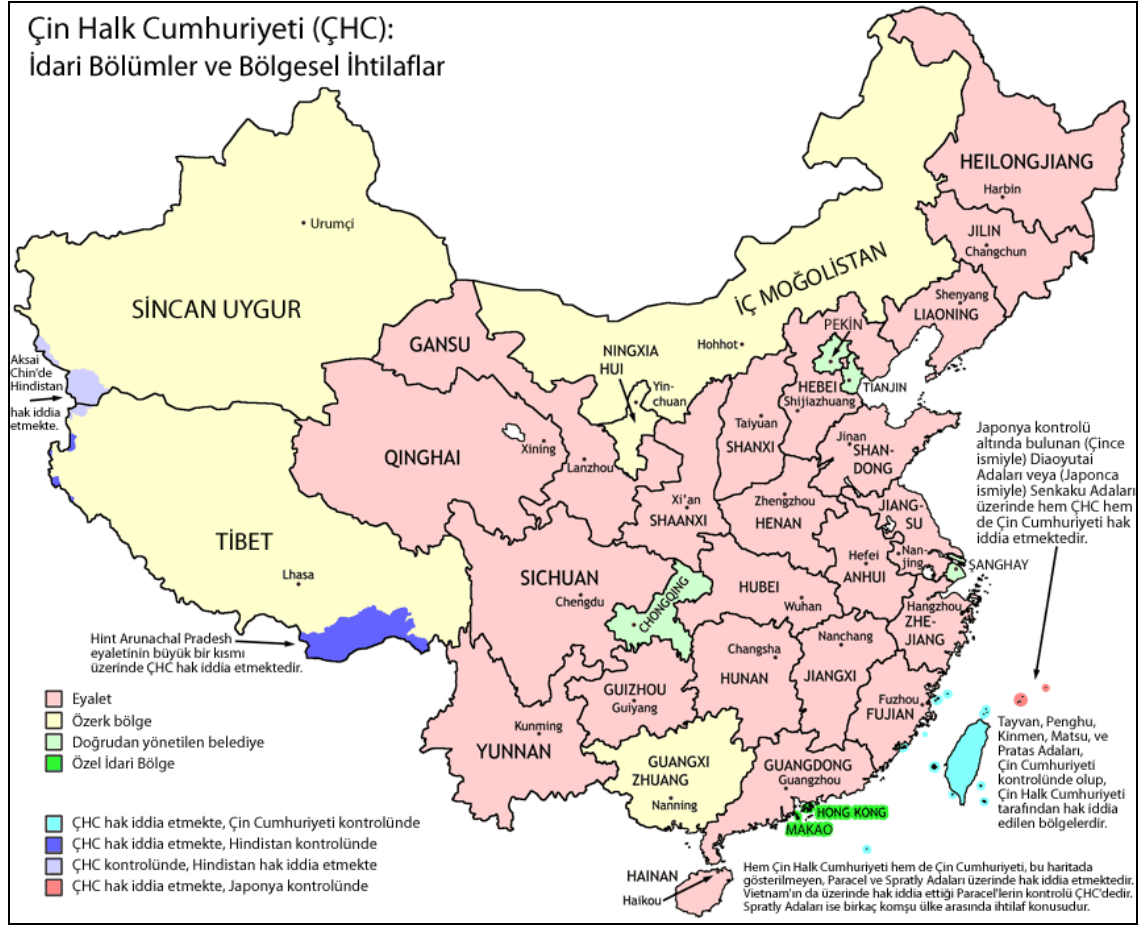
Ülkede nüfusun yüzde 92'sini oluşturan Han halkının dili olan Çince Han-Tibet dil ailesindedir (Bilgin, 2010: 10). Milli dil çoğunlukla Putonghua-kuzey Çincesi (günlük konuşma dili) ve Pekin diyalekti olarak bilinen Mandarin'dir. Bunun yanında pek çok yerel diyalekt ve dil kullanılmaktadır (Karaca, 2004: 29). Pekin lehçesi bütün Çin'de kullanılan ve okullarda öğretilen resmi lehçedir. Ayrıca Çin'i oluşturan 56 azınlık milletinin çoğunun kendi yerel dilleri vardır. Güney Çin'in lehçelerinden biri Kantonca'dır ve bu dil Hong Kong'da da konuşulur (Bilgin, 2010: 10).

Çince isimler de çok karışıktır. Kişi doğduğunda ailesi ona bir isim verir ve bu adı sadece ailesi kullanır başkası kullanamaz, yaşamında başka bir ad kullanır, bir görev ya da işe başladığında o işe uygun olarak değişikliğe uğrar, öldüğünde "ahiret adı" denilebilecek yeni bir adla anılır, bazen hükümdar tarafından verilen unvan da eklenir ve işin içinden çıkılmaz bir hal alarak 1 kişi 2 ya da 3 kişi gibi algılanabilir (Okay, 2004: 12-13).

Çin yönetim olarak, eyaletler, bölgeler ve kasabalar olmak üzere üç aşamalı bir sistemden oluşmaktadır. Eyaletler, otonom bölgeler ve belediyeler merkezi yönetime bağlı ilk basamağı oluştururlar. Eyalet ve otonom bölgeleri de otonom büyük kesimler, bölge idareleri, otonom bölge idareleri ve şehirler şeklinde bölünerek ikinci aşamayı oluşturur. Bölge idareleri veya otonom bölge idareleri de kendi içinde kasabalara, köylere, azınlık yerleşim birimlerine bölünerek üçüncü basamağı oluştururlar (Karaca, 2004: 41).

³ Hui: Müslüman Çinlileri ifade eder, Dunganlar olarak da bilinmektedir. Geçmiş yıllarda bölgeye gelen Arap tüccarlar vasıtasıyla Müslüman oldukları düşünülmektedir.

Harita 1. Çin Halk Cumhuriyeti İdari Yapılanması ve İhtilaflı Bölgeler Haritası

Kaynak: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/ad/China_administrative_TR.gif, 20.05.2012

Yukarıda haritada görüldüğü üzere Çin'de merkeze bağlı 23 eyalet, 5 otonom bölge, 4 adet de merkezi yönetime direkt bağlı belediye ve 2 özel idari bölge vardır. Bu eyaletler, otonom bölgeler ve belediyeler, 30 özerk vilayet, 640 kent ve 1.716 ilçe düzeyinde idari birimden sorumludur (Qin shi, 1995: 17, Abulaiti, 2009). İlçe düzeyindeki idari birimler de, 30,000'in üzerinde kasaba ve ulusal azınlık kasabaları ve 17,000'den fazla nahiyeyi kapsamaktadır (CRI, 2012). Ülkeyi oluşturan 23 eyalet, Hebei, Shanxi, Liaoning, Jilin, Heilongjiang, Jiangsu, Zhejiang, Anhui, Fujian, Jiangxi, Shandong,

Henan, Hubei, Hunan, Guangdong, Hainan, Sichuan, Guizhou, Yunnan, Shanxi, Gansu, Qinghai ve Taiwan'dır⁴ .

Çin, Tayvan'ı anakarayla birleşmesi gereken hatta zorla birleştirilmesi gereken asi bir vilayet olarak görerek Hong Kong'a uyarlanan şekliyle "Tek Ülke İki Sistem" düzenlemesiyle Büyük Çin'e katılması gerektiğini düşünmekte ve ülkenin öz kimliğini Hong Kong ile birlikte Tayvan'ı içine alan Büyük Çin çekirdeği olarak görmektedir (Shenkar, 2007: 65). Tayvan ise halen ABD tarafından desteklenmekte ve onu ele geçirmeye çalışan Çin'e karşı korunmaktadır (Shenkar, 2007: 85).

Beş adet özerk bölge, İç Moğolistan Özerk Bölgesi, Tibet Özerk Bölgesi, Guangxi Zhuang Özerk Bölgesi, Ningxia Nanjing Hui Özerk Bölgesi ve Xinjiang Uygur Özek Bölgesidir. Bölgesel özerklik sistemi Çin'de uygulanan azınlık olan etnik grupların toplu bir şekilde yaşadıkları bölgelerde özerk organlar kurularak meydana getirilmiştir (Abulaiti, 2009: 12). Çin'de azınlık işlerinden sorumlu olan organ Çin Halk Cumhuriyeti Azınlık İşleri Komitesidir ve etnik düzenlemeler yaparak, eğitim ve azınlıklarla ilgili yasalar ve azınlık bölgelerinin ekonomik ve sosyal gelişimlerinden sorumludur (Atalay, 2011: 349).

Direk merkeze bağlı 4 belediye, Pekin, Shanghai, Tianjin ve Chongqing'dir. (CRI, 2012). Bu şehirlerin nüfusu oldukça kalabalık olup sanayi ve ticarete Çin için çok önemlidir.

İki özel idari bölge Hongkong ve Macao'dur. Hong Kong Çin'in güney doğu kıyısında Zhu körfezi çevresinde 230'dan fazla adadan oluşur, 1997 yılında özel statüyle İngilizler'den Çin'e devredildi. Macao idari bölgesi de Zhu nehri ağzındadır ve geçmişte Portekiz idaresinde kalmış, 1887'de Portekiz kolonisi, 1961'de deniz aşırı ülkesi olmuş 1999'da da Hong Kong gibi özel statüyle Çin'e devredilmiştir (Atalay, 2011: 349).

⁴ Taiwan'ı Çin, yirmi üçüncü eyaleti olarak görmektedir. Fakat 1949'da Komünist Çin devletinden kaçan milliyetçiler tarafından kurulmuş, 1971'e kadar BM'de Çin'i temsil etmiş bağımsız bir devlettir. Bknz. Shenker, Oded, *Çin Yüzyılı*, 2007, Çev:Semih Türkoğlu, Truva Yayınları, I.Baskı, s.84-85

Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1949'dan beri ülkeyi yöneten Çin Komünist Partisi ve onun liderliğindeki Çok Partili İşbirliği ve Siyasi Danışma Sistemi, Çin'in temel siyasi sistemini oluşturmaktadır (CRI, 2012). İktidardaki ÇKP'nin yanı sıra sekiz parti⁵ daha vardır ve bu partiler “muhalifet partileri” gibi olmayıp, ÇKP'nin liderliğini destekleyen siyasete katılım partileridir (CRI, 2012). Ancak ülkeyi tek başına Çin Komünist Partisi yönetmektedir. Komünist tek parti hükümeti tarafından yönetilen Çin devlet yapısını öğrenebilmek için, Devlet Başkanını ve yönetimde söz sahibi olan birçok yöneticiyi kendi içerisinde çıkararak, devleti yöneten tek parti olan Çin Komünist Partisinin görev organizasyonunun incelenmesi ayrıca önem arz etmektedir. 1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte ülkeyi yöneten ÇKP parti organlarının devletteki temsili ve örgütsel yapısı şu şekildedir:

Devlet Erki Organları; Ulusal Halk Kongresi ve Yerel Halk Kongresi, Cumhurbaşkanı, Devlet İdari Organları; Devlet Konseyi ve Yerel Halk Yönetimleri, Devlet Askeri Organizasyonu; Merkezi Askeri Komisyon, Devlet Adli Organları; Yüksek Halk Mahkemesi, Yerel Halk Mahkemeleri ve Özel Halk Mahkemeleri, Devlet Denetim Organları; Yüksek Halk Savcılığı, Yerel Halk Savcılıkları ve Özel Halk Savcılıkları (Çin Kültür Merkezi, 2010).

Devletin en tepesinde yasama yetkisini elinde bulunduran Ulusal Halk Kongresi vardır. Ulusal Halk Kongresinin görev süresi beş yıldır ve yılda bir kez Daimi Komite tarafından toplantıya çağrılır (Karaca, 2004: 40). Ulusal Halk Kongresinin belli başlı görevleri şunlardır; Daimi Komitenin üyelerini, Devlet Başkanını ve Yardımcısını, Başbakan, Merkezi Askeri Komite Başkanı, Yüksek Halk Mahkemesi Başkanı ve Savcılığını seçer (Çin Kültür Merkezi, 2010). Eyaletler, otonom bölgeler, doğrudan Merkezi Hükümete bağlı belediyeler, özel idari bölgeler ile bu bölgelerde görev yapacak devlet kurumlarının oluşumunun onaylanması, savaş ve barış konularında karar

⁵ Bu sekiz parti, Kuomintang'ın Çin Devrimci Komitesi, Çin Demokratik Birliği, Çin Demokratik Ulusal Mütteahhitler Birliği, Çin Demokrasiyi Geliştirme Derneği, Çin Demokratik Köylü ve İşçi Partisi, Çin Zhi Gong Dang Partisi, Jiusan Toplum Partisi, Tayvan Demokratik Özyönetim Partisi, detaylı bilgi için Bknz. The System of Multi-Party Cooperation and Political Consultation <http://www.china.org.cn/english/Political>, 01.04.2012

alınması, anayasada değişikliği, yasaların hazırlanması ve değişiklik yapılması, UHK Daimi Komitesi'nin verdiği kararların uygun olmayanlarının değiştirilmesi veya iptal edilmesi gibi görevleri yerine getirir (Çin Kültür Merkezi, 2010).

Ulusal Halk Kongresinin toplantı halinde olmadığı dönemlerde Daimi Komite, devlet erkidir. Daimi Komite üyelerinin tamamı UHK tarafından seçilir ve yine UHK tarafından görevden alınabilirler. Bir başkan, bir kaç başkan yardımcısı ve bir genel sekreterden oluşur. Daimi Komite üyeleri bununla birlikte herhangi bir başka devlet görevinde bulunamazlar (Çin Kültür Merkezi, 2010).

Devlet Başkanı (Cumhurbaşkanı), Ulusal Halk Kongresi tarafından atanan devlet başkanı, hükümeti (devlet konseyi) oluşturan üyeleri atama, yabancı elçileri kabul etme, ülkeler arası yapılan anlaşmaları imzalama gibi yetkilere sahiptir (Çin Kültür Merkezi, 2010). 45 yaş üzerindeki her vatandaş cumhurbaşkanı veya yardımcısı olarak seçilebilir.

Hükümet (devlet konseyi), Ulusal Halk Kongresi ve Daimi Komitenin hazırladığı kanunları ve kararnameleri yürürlüğe koymakla, Ulusal Halk Kongresi ve Daimi Komiteye karşı sorumludur. Devlet Konseyini başbakan, başbakan yardımcıları, devlet konseyi üyeleri, çeşitli bakanlar ve komisyon başkanları, genel denetçi ve genel sekreter oluşturur. Başbakan, Cumhurbaşkanı tarafından aday gösterilir sonra UHK tarafından seçilir (Çin Kültür Merkezi, 2010).

Devlet Konseyini oluşturan diğer üyeler ise başbakan tarafından aday gösterildikten sonra UHK tarafından seçilir. Görevleri arasında, idari kural ve yönetmelik yayınlama, yerel devlet organlarının çalışmalarını yönetme, devlet bütçesini hazırlama ve uygulama, ulusal savunma organlarını yönetme, idari yetkilileri görevden alma ve atama gibi görevler vardır (Çin Kültür Merkezi, 2010).

Merkezi Askeri Komite, silahlı kuvvetleri idare eder, Halk Kurtuluş Ordusu (PLA) , silahlı polis güçleri ve halk milislerinden oluşur (Karaca, 2004: 40). Merkezi Askeri Komiteyi UHK tarafından seçilen başkan yönetir.

Yerel Halk Kongreleri ülkenin idari bölünmesine uygun olarak oluşturulmaktadır. Yerel halk kongreleri, çeşitli düzeylerdeki yerel halk yönetimleri yöneticilerini seçerler

ve bunları görevden alma yetkisine sahiptirler. Bununla birlikte halk mahkemeleri başkanlarını ve halk savcılıkları başsavcılıklarını seçerler ve bunları görevden alabilirler, eyalet, özerk bölge ve doğrudan merkezi hükümete bağlı belediye halk kongreleri, anayasa, yasa, idari kural ve yönetmeliklere aykırı olmaması şartıyla yerel yasa kabul etme hakkına sahiptir (Çin Kültür Merkezi, 2010).

Halk Mahkemeleri, Yüksek Halk Mahkemesi, yerel halk mahkemeleri ve askeri mahkemeler gibi özel halk mahkemelerinden oluşan devletin adli yargı organıdır. Halk Savcılıkları ise devletin hukuki denetiminden sorumlu devlet organıdır.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin 1 Ekim 1949'da kurulmasından bugüne 1954, 1975, 1978 ve 1982 yıllarında olmak üzere toplam dört anayasa hazırlanıp kullanılmıştır. Çin'in dördüncü ve son anayasası, 4 Aralık 1982'de yürürlüğe girmiştir.

2.4. Demografik Özellikler ve Bölgesel Farklılıklar

Yaklaşık 9.6 milyon kilometrekarelik coğrafyasıyla her aileye tek çocuk politikasının uygulandığı Çin'de 2011 yılı sonunda resmi rakamlarla nüfus 1.347.350 bini bulmuştur. Tek çocuk politikasının şehir merkezlerinde kontrolü yapılabilirken kırsal alanlarda tek çocuk kontrolünün yapılması zordur. Bu sebeple buralarda ailelerin birden fazla çocuk sahibi olması ihtimaliyle gayriresmi nüfusun daha fazla olabileceği değerlendirilmektedir. Tek çocuk sahibi olmaya istisna bir durum Tibet ve Şincan dahil Han Çinlileri haricindeki 55 azınlık millete verilen birden fazla çocuğa sahip olma iznidir (Wasserstrom, 2011: 163)

Ülke nüfusunun yüzde 92'sini oluşturan Han Çinlileri başat güç olup geriye kalan kısmını ise Çin'in "etnik azınlık" olarak tanımladığı azınlıklar oluşturmaktadır

Wasserstrom, (2011: 153) ülke nüfusunun büyük çoğunluğu Han etnisitesine sahip olmakla birlikte bu kadar büyük nüfusun içinde anlaşılmaz bir lehçeyle konuşan, farklı adetleri olan değişik bir toplum olduğu vurgulamaktadır. Çin coğrafyasının

her tarafına yayılmış olan Hakkalar⁶ Han Çinlisi olarak kabul edilse de sahip oldukları birçok özellik itibarıyla bu kategoriye sokulabilir (Wasserstrom, 2011: 153).

Çin'in farklı bölgelerinde yaşayan insanların birbirine bakışı da farklılık göstermektedir. Şangay'lıları kendinden aşağı ve farklı gören Pekin'lilerin yanında, kentli olmuş Han Çinlilerinin köyden yeni göçmüş Hanlılara karşı kullandığı "subei swine"⁷ gibi isimlendirmeler ve onları daha az medeni görmeleri de oldukça ilginçtir (Wasserstrom, 2011: 154). Bu sebeple yaşanan yer ve köken Çin'de önem arz etmektedir.

Doğulan yer ve kökenin yanında yaş farklılıklarının da ülkenin demokratik ve toplumsal yapısının tanımlanmasında ayrı bir yeri vardır. 2007 yılı nüfusuna göre ülkenin yüzde 40'ından fazlası 30 yaş altındadır ve bu kitle için Mao ölmüş, dörtte biri için Berlin Duvarı yıkılmış, otuz ile otuz beş yaş arasında olanlar daha eşitlikçi bir dönem hatırlanırken, otuz beş üstündekiler için sahip olanlar ve olmayanlar arasındaki eşitsizlikleri çocukluklarındaki ekonomik bölünmeye bir geri dönüş olarak görebilmektedirler (Wasserstrom, 2011: 155).

Mevcut orta yaşa sahip birçok şehirli, otuzlarına kadar özel telefon görüşmesi yapamamış herhangi bir araba da kullanamamış olmasına rağmen yeni kuşak Çinliler için cep telefonu sahibi olmak ya da özel bir taksi tutabilmek artık çok kolaydır (Wasserstrom, 2011: 155).

Çin'de ilk defa 2011 sonunda şehirli nüfusu köylü nüfusunu geçmiştir. Çin Milli İstatistik verilerine göre 2011 yılında kentsel nüfus bir önceki yıla 1,32 puan yükselerek yüzde 51,27 olurken (690.790.000) kırsal nüfus bir önceki yıla göre 14.560.000 kişi azalarak 656.560.000 olmuştur (National Bureau of Statistics of China; 2012). 1970'lerin sonundan itibaren uygulanmaya başlanan ekonomik reformlar şehir

⁶ Hanların içindeki etnik gruplardan biri olup "Misafir halk" olarak adlandırılmaktadır, detaylı bilgi için bkz. <http://www.joshuaproject.net/people-profile.php?peo3=12054&rog3=CH>, 10.11.2012

⁷ Subei swine: şehre göçen ve o şehrin sakinleri tarafından hor görülenleri ifade etmek için kullanılır. Bknz. Emily Honih, *Creating Chinese Ethnicity: Subei people in Shanghai, 1850-1980*, Nev Halen, CT: Yale University Press, 1992, Aktaran, Wasserstrom, 2011: 154, dipnot 6.

nüfusunun önemli oranda artmasına yol açmıştır. 1978 yılında % 18 olan kentsel nüfus, 2000 yılında % 36'ya çıkmıştır (Cao, 2008: 2). Ayrıca şehir nüfusunun artmasında Mao döneminde uygulamaya konulan ve köylülerin şehre göç etmesini engelleyen “hukou” sisteminin 1990'lardan itibaren gevşetilmesi de yatmaktadır. Bu sistemle devletin kişiye sağladığı imkanlarla kişinin doğduğu yer arasında bağ kurularak istisnai durumlar hariç göç etmesi engelleniyordu. İstisna durum olarak evlenen kızların erkeğin ailesiyle yaşaması geleneğinin devam etmesidir. Dolayısıyla çiftçi bir ailede doğan çocuk yaşamı boyunca çiftçilik yapmaktan kurtulamayarak köyde yaşamak zorunda kalacaktı.

Hukou sisteminin gevşetilmesiyle birlikte birçok köylü Çinli mevsimlik işler ya da uzun süre kalmak için şehirlere göç edebilmektedir (Wasserstrom, 2011: 174). Bunun yanında sanayileşerek büyüyen şehirlerin işgücüne ihtiyacı olmasının bu göçü tetiklediğini belirtmekte de fayda vardır.

3. ÇİN AZINLIKLARI VE ÖZERK BÖLGELER

Ülke nüfusunun yüzde 92'sini Han etnik grubu oluştururken 55 azınlık milleti toplam nüfusun yüzde sekizi ile geri kalan nüfusu oluşturmaktadır (World Almanac, 2004, Peerenboom, 2005: 134). Azınlıklar da kendi içlerinde heterojendirler ve genellikle ülkenin kırsal alanlarında yaşamaktadırlar (Wu ve Song, 2010). Çoğunluk Han ırkı ise farklı kökendeki ırkların kaynaşmasından meydana gelmiş melez bir ırktır (Atalay, 2011: 344). Bu azınlıklardan 2000 yılı nüfus sayımına göre nüfusu 1 milyonu geçen 18 azınlık etnik azınlık olarak nitelendirilmektedir. Bunlardan Zhuang azınlık grubu, 16,72 milyonluk nüfusuyla en büyük azınlık grubu iken Lhoba 2,900 kişilik nüfusuyla en küçük azınlıktır. Geri kalan 20 etnik azınlık grubun nüfusu 100 binin altındadır. Bunlar Bulang, Salar, Mao Nan, Elunchun, Heze, Menba, Luoba, Jinuo, De'ang, Bao'an, Yugu, Jing, Tatar, Dulong Achang, Pumi, Tacik, Nu, Özbek, Rus, Ewenke gibi etnik gruplarıdır (Abulaiti, 2009: 34).

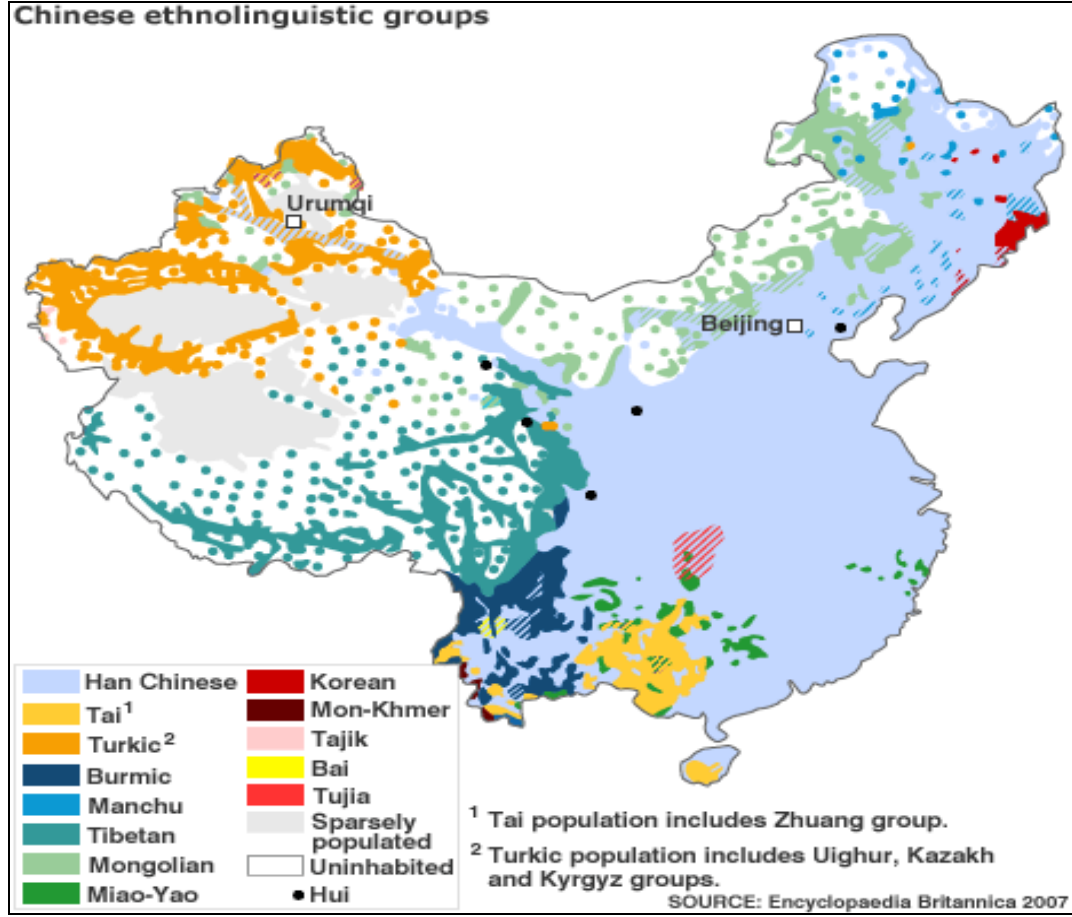
Ülkede en önemli etnik gruplar Moğollar, Uygurlar, Koreliler, Kazaklar, Tacikler, Huiler (Çinli müslüman) ve Tibetlilerdir. Moğollar Mançurya'nın kuzeyinde ve Orta Moğolistan'da, Uygur Türkleri Xinjiang Uygur Özerk Bölgesinde, Koreliler Doğu Mançurya'da, Tacikler Pamir platosunda, Huiler ise belki de ülkenin her tarafına yayılmış tek azınlık milletidir. Çin'de yaşayan azınlıkların birçoğu Çin'in bir parçası olmaktan mutlu gibi görünüyorsa da bunlardan bir kaçısı ciddi ayrılıkçı hareketlerde bulunmaktadır (Mackerras, 2003).

Çin azınlıklarını yerli azınlıklar ve göçmen azınlıklar olarak nitelendirenler de vardır. Tarih boyunca Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi'nde yaşayan Türk azınlıklar, Mançular, Moğollar Tibetler kendilerini o toprakların sahibi olarak görürlerken, hayat koşulları sebebiyle komşu topraklardan gelerek Çin topraklarına yerleşmiş olan Rus ve Koreli gibi azınlıklar da göçmen azınlık olarak nitelendirilebilmektedir (Abulaiti, 2009: 34).

Azınlık grupların birçoğu dil, gelenek olarak birbirlerine çok benzemekte, bazılarının aralarında sadece lehçe farkı olmakta, kimilerinin de yaşadıkları bölgenin toprak ismiyle anıldıkları görülmektedir. Dolayısıyla bu azınlıklar farklı isimler verilerek oluşturulan aynı grup insan olabileceği de değerlendirilmektedir (Abulaiti, 2009: 34).

Ülkenin her yanına dağılmış olan azınlıkları aşağıdaki harita üzerinde daha iyi görebilmekteyiz.

Harita 2: Çin Etnik Gruplarının Yerleşim Haritası

Kaynak: Encyclopaedia Britannica 2007, Aktaran, <http://www.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/8136043.stm>, 10.04.2012

Çin hükümeti azınlıklara siyasi özerklik sağlanması, ulusal ve yerel yönetimlere katılma hakkı verilmesi, tercihi eğitim hakkı verilmesi, dini özgürlükler dahil olmak üzere kültürel özelliklerinin korunması gibi hususlarla azınlık haklarını büyük ölçüde geliştirdiğini iddia etmektedir. Diğer yandan 2002 yılında BM Raportörünün hazırladığı Tibet'le ilgili raporda, kurumsal ayrımcılığa tabi tutulmaları, sağlık, eğitim gibi konularda hoşnutsuzluk gibi ayrımcılığı ifade eden endişeler göze çarpmaktadır. Kuşkusuz azınlık bölgelerinin durumu geçmişe oranla günümüzde daha iyi olmakla birlikte Han çoğunluğunun olduğu doğu bölgelere oranla daha yoksuldur. Hükümet yoksul kalan bu azınlık bölgelerine kalkınma odaklı programlar geliştirerek başta maddi yardım ve yatırımlar olmak üzere özel politikalar üreterek geri kalmış azınlık

bölgelerini geliştirmeye çalışmaktadır (Peerenboom, 2005: 135). Bazı eleştirmenler uyguladığı ekonomik politikaların azınlık bölgelerinde Han Çinlileri lehine orantısız olması, birçok projeyi Hanlıların gerçekleştirerek üst pozisyonlarda yer alması, buna karşın azınlıkların kredi ve finans bulmada Hanlılara göre daha zorlanması sebebiyle Çin'e eleştirilerde bulunmuşlardır. Hükümet yüzde 8 nüfus oranına rağmen azınlıkların Ulusal Halk Kongresinde yüzde 14 oranında delege bulundurduklarını yine yerel yönetimlerde pozisyonların büyük çoğunluğunu oluşturduklarını iddia etmektedir. Bununla birlikte hükümet ve partinin en güçlü mevkilerinde azınlık gruptan çok az kişi vardır. Tüm bu gelişmeler geleneksel bazı eleştirmenlere göre yaşam koşullarını değiştirerek tehciye yol açmıştır. Bu tür şikayetler ekonomik kalkınmada belki normaldir. Tibet ve Sincan ile ilgili soykırım iddiaları Hanlıların Tibet ve Sincan içlerine akınları ve kültürel imha yapmaları da bazı eleştirmenlere göre abartılı bulunmaktadır. Hanlılar kırsal bölgelere göre daha geniş ve iyi şehirlerde oturmaya eğilimlidirler, ortalamaya göre daha eğitililerdir ve daha yüksek ücretten çalışıp kendilerine daha iyi iskan sağlayabilirler. Azınlıklar arasında okuma yazma bilmeyenlerin oranları büyük ölçüde düşürülürken bazı azınlık bölgelerin oranı ulusal ortalamanın üstündedir. Sincan'daki genç ve orta yaştaki Uygurlar arasında okuma yazma bilmeyenlerin oranı yüzde 2'nin altındadır (Peerenboom, 2005: 136-137).

Anadilde eğitim ve iki dilde verilen eğitimin azınlık gruplarında sorun olması sebebiyle Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi tüm azınlık bölgelerinde azınlıkların kendi dil ve kültürlerini kullanmaları gerektiği tavsiyesinde bulunmuştur. Fakat Çin'de kullanılan 25'ten fazla azınlık dilinin ülke genelinde kırsal alanlarda ve Han ağırlığının olduğu bölgelerde yaşıyor olması bu tavsiyeyi zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte ülkedeki eğitim kanunu ve kuralları etnik öğrencilerin çoğunluk olduğu olullarda kendi dili ve yazısını kullanmasına olanak vermektedir. Tibet'te orta öğretim okullarının yüzde 60'ı ana dilde eğitim yapmakta, liselerde sınıfların çoğunluğu Çince olmasına rağmen Tibetçe müfredatı da uygulanmaktadır. Diğer taraftan mahkemelerde ve resmi devlet dairelerinde Tibetçe ve diğer azınlık dilleri kullanılabilenken, ekonomik ve sosyal ilerleme için Çince gerekmektedir (Peerenboom, 2005: 137). Çin azınlıklarına karşı anadilleri konusunda asimilatif bir politika uygulamasa da entegrasyonist bir politika izlemektedir (Dwyer, 2005).

Bunun yanında Çin'in devasa bir nüfusa sahip olması ve etnik çeşitlilik, azınlık grupları ile hükümet arasında çatışma yaşanmasına sebep olabilmekteyken azınlıklarla Han çoğunluğu da çatışmaya girebilmektedir. Özellikle Tibet ve Sincan'da uygulanan politik, sivil ve kültürel hakların kısıtlanması bu çatışmaların sebeplerindedir (Peerenboom, 2005: 138-143).

3.1. Çin'i Oluşturan 56 Etnik Grup

Çin, çoğunluk Han nüfusu ile birlikte toplam 56 milletten oluşmaktadır. Han milleti dışında kalan 55 etnik azınlıktan Huiler ve Mançular Çince, geri kalanlar ana dillerinin yanında Çince de konuşmaktadırlar (Abulaiti, 2009: 34). Çin'i oluşturan 56 etnik grubun genel bilgileri aşağıda verilerek tanıtılmaya çalışılacaktır. Han Çinlileri ile birlikte 55 azınlığın tanıtımında Çin resmi rakamlarıyla 2000 yılı nüfus sayım sonuçları esas alınacaktır.

Tablo 1: Çin'i oluşturan 56 etnik grup

Han	Meng	Hui	Zang	Uygur	Dulong	De'ang
Miao	Yi	Zhuang	Buyi	Kore	Elunchun	Bao'an
Mançu	Kazak	Dai	Li	Lisu	Hezhe	Yugu
Hani	Tong	Yao	Bai	Tujia	Menba	Jing
Wa	She	Gaoshan	Lahu	Shui	Luoba	Tatar
Dongxiang	Naxi	Jingpo	Kırgız	Tu	Jinuo	Tacik
Dawo'er	Mulao	Qiang	Bulang	Salar	Nu	Özbek
Maonan	Gelao	Şibe	Achang	Pumi	Ewenke	Rus

Kaynak: <http://www.seac.gov.cn/col/col259/index.html>, 10.04.2012

Han Çinlileri

Çin'in 56 etnik grubu arasında 1.2 milyarlık nüfusuyla en kalabalığı ve başat güce sahip olan gruptur. Han hanedanı döneminden sonra Han adıyla diğer gruplarla kaynaşarak Han olarak adlandırılmışlardır. Han-Tibet dil grubunda yer alan Han dilinin kuzey

lehçesi, Wu, Xiang, Gan, Keija, Minnan, Minbei ve Yue olmak üzere 8 lehçesi bulunup ortak dil Çince'dir. Çok sayıda geleneksel bayramı olan Hanlılar başta bahar bayramı olmak üzere ay takviminin 1.ayının 15.günü Yuanxiao bayramı, 4.ayın 5.gününde Qingming bayramı, 5.ayın 5.gününde Duanwu bayramı ve 8.ayın 15. gününde Ay bayramını kutlamaktadırlar (CRI, 2012).

Moğol Azınlık Grubu

2000 yılı nüfus sayımına göre 5.8 milyonluk nüfusa sahip olan Moğol etnik grubunun 3.9 milyonu İç Moğolistan Özerk Bölgesinde diğer bölümü Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi, He Bei, Heilongjiang, Jilin ve Liaoning eyaletlerinde yaşamaktadır. İç Moğolistan Özerk Bölgesinde yaşayan 3,9 milyon kişi toplam Moğol etnik grubunun % 68,7'sini oluşturmaktadır (Abulaiti, 2009: 35). İlk defa Tang hanedanlığı döneminde ortaya çıkan Moğollar değerli hazine ve hayvanlar için sürekli savaşımlar 1206'da Moğolistan'ı kurmuşlar daha sonra Cengizhan kuzeyde Moğol kabilelerini ve Çin'i birleştirerek Yuan hanedanlığını kurmuştur. Tibet budizmine inanan Moğollar tarihte askeri alanda, bilimde, sanatta ve tıpta ilerleme kaydetmişlerdir (ACCCI, 2012).

Tibet (Zang) Azınlık Grubu

Çin genelinde 5 milyon 416 bin nüfusa sahip Tibetlilerin 2 milyon 427 binden fazlası Tibet Özerk Bölgesinde yaşamaktadır. Tibet Özerk Bölgesinde yaşayan Tibetlilerin oranı % 52,84 olurken geri kalanlar Sichuan, Hennan, Pekin, Gansu, Yunnan bölgelerinde yaşamaktadır (Seac, 2012). Tibet dili Çin-Tibet dil ailesindedir. (Mackerras, 2003).

Hui Azınlık Grubu

Nüfusu 9.8 milyon olan Huilerin nüfusunun % 18,9 olan 1.862 bini Ningxia Hui Özerk Bölgesinde yaşamaktadır (Seac, 2012). Uzun zamandır Çinlilerle yaşayan Huiler Çince konuşurlarken, diğer etnik azınlıklarla da yaşayan Huiler o grupların dilini de kullanabilmektedir. Müslüman olan Huilerin Arapça ve Farsça bilenlerinin sayısında oldukça fazladır. Ticaret yapmak için Çin'e gelen Arap ve Fars tüccarların Guangzhou ve Quanzhou gibi sahil bölgelerinde yaşamaya başlamasıyla oluştuğu düşünülen Huilerin 13. yüzyılın başında Çin'e göç eden Orta Asyalı, Fars ve Arap evlilikleriyle

Han, Uygur ve Moğol etnik gruplarıyla da kaynaşarak Hui etnik grubunu oluşturduğu düşünülmektedir (CRI, 2012).

Uygur Azınlık Grubu

Çin’de yaşayan sekiz Türk topluğundan⁸ biri olan Uygurlar çoğunlukta Xinjiang-Uygur Özerk Bölgesinde yaşamaktadırlar. Uygurların nüfusuyla ilgili çelişkili spekilasyonlar mevcuttur. 2000 yılı Çin resmi nüfus sayımına göre 8.399.393 olan Uygur nüfusu kimi kaynaklara göre 34 milyona kadar ulaşabilmektedir (Abulaiti, 2009: 36). Toplam Uygur nüfusunun % 99,4’ü Xinjian-Uygur Özerk Bölgesinde geri kalanlar Hunan, Henan gibi eyaletlerde yaşamaktadırlar.

Bölge tarım ve yer altı kaynakları bakımından oldukça zengindir. Kişi başına 0,24 hektar tarım arazisi düşmektedir. Bu Çin geneline göre 2,4 kat daha fazladır. Xinjiang-Uygur bölgesi meyve ve kavun ülkesi olarak da bilinir. Değişik türlerde üzüm, kavun, karpuz, elma, armut, kayısı, kiraz, şeftali, nar gibi meyveler yetişir (Atalay, 2011: 348).

Miao (Hmong) Azınlık Grubu

8.940 binlik nüfusuyla Miaolar Çin’in en kalabalık azınlık gruplarından biri olup toplam Miao nüfusunun % 48,10’u olan 4,3 milyonu Guizhou eyaletinde yaşamaktadır (Seac, 2012). Geri kalan nüfus Yunnan, Hunan, Hubei, Guangdong, Chongking, Sichuan, Guangxi bölgelerinde yaşamaktadır. Kullandıkları dil Çin-Tibet-Miao-Yao dil ailesindedir.

Yi Azınlık Grubu

7.762 bin nüfusa sahip olan Yi’ler Yunnan, Sichuan, Guangxi Zung Özerk bölgesinde yaşamaktadırlar. Nüfusun % 60,62’si Yunnan eyaletinde yaşar. Kullandıkları dil Çin-Tibet dil ailesindedir (Seac, 2012).

⁸ Diğer Türk grupları, Kazak, Kırgız, Özbek, Salar, Tatar, Tuva, Sarı Uygurlar (Yogur) dir. ABULAITİ, Sainati; (2009), *Çin’de Azınlıklar ve Azınlık Eğitimi*, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zhuang Azınlık Grubu

16 milyon 178 bin nüfusa sahip Zhuang'lar ülkenin en kalabalık azınlık grubudur. Nüfusunun 14 milyon 207 binden fazlası Guangxi Zhuang Özerk Bölgesinde geri kalanı Yunnan ve Guangdong eyaletinde yaşamakta olan Zhuang'lar Çin-Tibet dil grubundandır (Seac, 2012). Zhuang'ların yaşadığı Zhuang Özerk Bölgesi 1958 yılında kurulmuştur. Çin'in kuzeyinde yaşayan Zhuang'ların geçmişi on binlerce yıl öncesine dayanan bir grup olup, doğaya ve çok tanrılı dinlere inanırlardı. Zhuangların temel geçim kaynağı başta pirinç ve mısır olmak üzere tarımdır. Tang ve Song hanedanlıklarından sonra Budizm ve Taoizmden etkilenmeye başlamışlardır (CRI, 2012).

Buyi Azınlık Grubu

2 milyon 961 bin nüfusa sahip olan Buyi'lerin 2 milyon 798 bini Guizhou eyaletinde, geri kalanları Yunnan, Guangdong, Zhejiang ve Guangxi Zhuang Özerk Bölgesinde yaşamakta olup Çin-Tibet dilinin bir kolu olan lehçeyi kullanırlar (Seac, 2012).

Kore Azınlık Grubu

1 milyon 923 bin nüfusa sahiptir. Başta Jilin eyaleti olmak üzere, Liaoning, Heilongjiang, Hebei, İç Moğolistan Özerk Bölgesi'nde yoğunlaşmışlardır (Seac, 2012).

Mançu Azınlık Grubu

Zhuang Azınlık Grubundan sonra 10 milyon 682 binlik nüfusuyla ülkenin en kalabalık ikinci azınlık grubudur. Mançular Qing hanedanlığı döneminde Çin'i yönetmişler fakat 21. yüzyılın başında neredeyse kendi dillerini konuşan nesil kalmamıştır (Mackerras, 2003). Mançuların bazı gelenekleri günümüze kadar gelse de Hanlılar ile aralarında çok az fark kalmıştır. Genelde ülke geneline yayılmış bir şekilde kümelenen Mançular, Jilin, Heilongjiang, Hubei, Pekin, Liaoning, İç Moğol ve Xinjiang Özerk Bölgeleri, Gansu, Ningxia, Shandong, Hubei, Guizhou gibi şehirlerde yaşamaktadırlar. Yoğun olarak ülkenin kuzeydoğusunda yer alan Liaoning eyaletinde yaşarlar (Seac, 2012).

Dong Azınlık Grubu

2 milyon 960 binlik nüfusa sahip olan Dong'ların 1 milyon 682 bini Guizhou'da yaşamaktadırlar. Çin-Tibet dil grubundan Dong su kolunu kullanırlar. (Seac, 2012).

Yao Azınlık Grubu

Yao'lar 2 milyon 637 bin nüfusa sahip olup Çin'in güneyindeki Guangxi Özerk Bölgesi, Hunan, Guangdong, Yunnan, Guizhou ve Jiangxi eyaletlerinde yaşarlar. Halkın % 60'ından fazlası Çin-Tibet Miao-Yao dil ailesinin Yao dilini kullanır (Seac, 2012).

Bai Azınlık Grubu

1 milyon 505 bini Yunnan eyaletinde olmak üzere toplam 1 milyon 858 bin nüfusa sahiptirler. Hunan ve Guizhou eyaletlerinde de yaşamaktadırlar (Seac, 2012).

Tujia Azınlık Grubu

8 milyon 28 bin nüfusa sahip Tujia'lar Hunan, Hubei, Guangdong, Guizhou ve Chongqing eyaletlerinde yaşarlar (Seac, 2012).

Hani Azınlık Grubu

1 milyon 430 bin nüfusa sahiptirler. Yunnan eyaletinde yaşamaktadırlar (Seac, 2012). Tibet kökenli olan Hani'ler Çin-Tibet dil ailesi Tibet-Burma dil grubunun Yi kolunu kullanmaktadırlar. Dolayısıyla da Yi etnik grubuyla aynı kökeni paylaşmaktadırlar (Paulnoll, 2012).

Kazak Azınlık Grubu

1 milyon 250 bin nüfusu olan Kazaklar Xinjiang Uygur Özerk Bölgesinde yaşarlar. Kazak halkı kendi dilini kullanır (Seac, 2012). Altay Türk dil grubundandırlar ve Arapça alfabe kullanırlar (Paulnoll, 2012).

Dai Azınlık Grubu

1 milyon 159 bin nüfusa sahip Dai'ler yoğun olarak Yunnan eyaletinde bunun garicinde Guangdong ve Sichuan eyaletlerinde yaşarlar (Abulaiti, 2009: 38). Dilleri Çin-Tibet dil ailesindedir.

Li Azınlık Grubu

1 milyon 247 bin nüsu sahiptirler. Li'ler çoğunluğu Hainan eyaletinde yaşarlar (Seac, 2012). Sui hanedanlığı döneminde Liliao Song hanedanlığından sonra Li olarak adlandırılmış olup dilleri Çin-tibet dil ailesindedir (Paulnoll, 2012).

Lisu Azınlık Grubu

634 bin nüfusa sahip olan Lisu'lar Yunnan eyaleti başta olmak üzere Sichuan ve Hebei'de yaşarlar (Seac, 2012). Çin-Tibet, Tibet-Burma dil ailesindedirler, tarım, hayvancılık ve avcılıkla uğraşırlar (Paulnoll, 2012).

Wa Azınlık Grubu

396 bin nüfusa Wa'lar Yunnan eyaletinde yaşarlar (Seac, 2012). Qing hanedanlığı sırasında "Ha Wa", "Ka Wa" olarak adlandırılan Wa'lar Dai azınlıklarıyla benzerlik taşımaktadırlar (Paulnoll, 2012).

She Azınlık Grubu

709 bin nüfusa sahip olan She'ler Zhejiang ve Fujian eyaletlerinde yaşarlar (Seac, 2012). Çince konuşan She'lerin Yao soyundan geldikleri değerlendirilmektedir (Paulnoll, 2012).

Gaoshan Azınlık Grubu

Gaoshan, Tayvan'da yaşayan tüm azınlıkların genel adıdır. 1945'den sonra anakara Çin'den ayrı olarak Tayvan'da yaşayanlara genel olarak bu ad verilmiştir. Anakarada 4461 kişilik bir nüfusa sahip Gaoshan'lar Henan ve Guangxi eyaletlerinde yaşamaktadırlar (Seac, 2012).

Lahu Azınlık Grubu

Yoğun olarak Burma sınırı, Laos ve Tayland sınırındaki Yunnan eyaletindeki dağlarda yaşayan Lahu'ların nüfusu 453 bindir (Seac, 2012). Tayland'da da yaklaşık 25 bin Lahu insanı yaşamaktadır ve Animizme inanmaktadırlar (Paulnoll, 2012).

Shui Azınlık Grubu

407 bin nüfusa sahip Shui'lerin çoğunluğu Guizhou eyaletinde yaşamaktadır (Seac, 2012). Dong azınlığıyla birbirlerine kültürel olarak çok yakındırlar ve dilleri Çin-Tibet dil ailesindedir.

Dongxiang Azınlık Gurubu

13 bin nüfusu olan Dongxiangları bir kısmı Gansu eyaletinde yaşar geri kalanları Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi, Ningxia Hui Özerk Bölgesi ve Qinghai eyaletinde yaşamaktadır (Seac, 2012). İslam dinine inanırlar (China Org, 2012).

Naxi Azınlık Grubu

308 bin nüfusa sahiptirler ve çoğunluğu Yunnan eyaletinde yaşarlar (Seac, 2012). Dongba ve Tibet Budacılığına inanırlar (China.Org, 2012). Anaerkil bir toplum olan Naxi'ler Tibet göçebeler soyundandır. Toplumda kadın ağırlığı fazlasıyla hissedilmekte olup kelimelere “kadın” ya da “dişi” gibi ilaveler bu kelimelerin anlamlarını büyütmede, “erkek” eklendiğinde ise anlamını küçültmektedir (Paulnoll, 2012).

Jingpo Azınlık Grubu

Toplam 132 bin 143 nüfusa sahip olan Jingpolar çoğunluk olarak Yunnan eyaletinde yaşarlar (Seac, 2012). Yuan hanedanlığında beri Echang, Zhaxie ve Yeren olarak bilinen Jingpo'lar bu adı 1949 ÇHC'nin kurulmasıyla birlikte almışlardır. Dinleri Budizmdir (China.Org, 2012).

Kırgız Azınlık Grubu

160 bin nüfusa sahip Kırgızların 158 bini Xinjiang Uygur Özerk bölgesinde yaşamaktadır (Seac, 2012). İslam dinine inanırlar. Uygurlar ve Kazaklar gibi Arap alfabesi kullanırlar.

Tu (Tuvalar) Azınlık Grubu

241 bin nüfusa sahip Tu'lar Qinghai ve Gansu eyaletinde yoğunlaşmışlardır (Seac, 2012). Tibet Budacılığına inanmaktadırlar (China.Org, 2012).

Daur Azınlık Grubu

132 bin nüfusa sahip Daurlar İç Moğolistan ve Xinjiang Uygur Özerk bölgesiyle, Heilongjiang'da yaşarlar ve şamanizme inanırlar (China.Org, 2012). Üç farklı lehçe kullanan Daurlar ile Moğollar arasında kültürel yakınlık vardır.

Mulao Azınlık Grubu

207 bin nüfusu olan Mulaolar Guangxi Zhuang Özerk bölgesi ve Guizhou eyaletinde yaşarlar Taoizm ve Budizme inanırlar (China.Org, 2012). Diğer birçok Çin azınlığı gibi tarımla uğraşırlar.

Qiang Azınlık Grubu

306 bin nüfusa sahip olan Qiangların neredeyse tamamı Sichuan eyaletinde yaşar ve animizme⁹ inanırlar, kendi dilleri olan Qiang dilini kullanırlar (China.Org, 2012). Bu dil Çin-Tibet dil ailesindedir. Erken İlkbahar ve Sonbahar Döneminde (M.Ö. 770-476) Çin'in kuzeybatısında ortaya çıkan Qiang'lar Çin'in en eski kabilelerinden biri olup kendilerine "Erma" demektedirler.

Blang Azınlık Grubu

92 bin nüfusa sahiptirler ve Yunnan eyaletinde yaşarlar. Genellikle 1500 metreden fazla yüksekliğe sahip engebeli arazide tarımla uğraşan Blanglar'ın Myanmar ve Laos ile kültürel yakınlıkları vardır (Paulnoll, 2012). Budizme inanan Blanglar kendi dilleri olan Blang dilini kullanır (China.Org, 2012).

Salar Azınlık Grubu

104 bin nüfusu olan Salar grubu Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi, Qinghai ve Gansu eyaletinde yaşarlar. İslamiyete inanan Salar'ların Semerkand'dan göç eden Orta Asya insanları oldukları düşünülmekte ve Altay dil ailesinden Türkçe'yi kullanmaktadırlar (Paulnoll, 2012). Bunun yanında Çince'yi de konuşabilmektedirler.

⁹ Animizm, doğada insan ruhuna az çok benzer ruhlar bulunduğunu kabul eden dindir. . <http://www.dinlertarihi.net/dunya-dinleri/animizm.html>, 12.11.2012

Maonan Azınlık Grubu

107 bin nüfusa sahip Maonanların çoğunluğu Guangxi eyaletinde yaşamaktadır, dinleri Taoizm ve Şirk'tir (China.Org, 2012). Zhuang azınlığı ile kültürel yakınlıkları vardır.

Gelao Azınlık Grubu

579 bin nüfusu olan Gelaolar Zunyi, Anshun, Liupanshui, Qianjin ve Zhijin gibi bazı 20 il ve ilçeye dağılmış vaziyettedirler. Bazıları da Guangxi, Yunnan ve Sichuan eyaletlerinde yaşamaktadırlar. Gelao dili Çin-Tibet dil ailesinin Zhuang-Dong grubuna aittir (Paulnoll, 2012).

Xibo (Şibe) Azınlık Grubu

Yoğun olarak Liaoning eyaletinde yaşayan Xibolar 188 bin nüfusa sahiptirler. Liaoning eyaleti dışında İç Moğol Özerk Bölgesi, Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi, Heilongjiang ve Jilin eyaletinde yaşamaktadırlar (China.Org, 2012). Arap alfabesi kullanan Şibe'ler İslam dinine inanırlar ve Altay Tunguz-Mançu etnik dil grubunun parçasıdırlar (Paulnoll, 2012).

Achang Azınlık Grubu

Yaklaşık 34 bin nüfusa sahiptirler. Nüusunun büyük bölümü Yunnan eyaletinde yaşayan ve budizme inanan Anchangların dili Çin-Tibet sisteminin Tibet-Myanmese ailesine mensuptur (China.Org, 2012). Çoğu Achang Çince, Dai dili konuşabilmektedirler.

Pumi Azınlık Grubu

33 bin nüfusa sahip olan Pumiler çoğunlukla Yunnan eyaletinde yaşamaktadırlar. Pumi dili Çin-Tibet sisteminin Tibet-Myanmese dil ailesine ait bir dildir. Tibet ile kültürel yakınlığı olan Pumiler Tibet Budacılığı ve Taoizme inanmaktadırlar (China.Org, 2012).

Tacik Azınlık Grubu

41 bin nüfusa sahip olan Taciklerin % 60, Tashi Ku'ergan Tacik Özerk İlçesinde yaşarken geri kalanı Xinjiang Uygur Özerk Bölgesinin güneyinde yaşarlar. Tacikce konuşan Tacikler İran'da olduğu gibi Şii İslam inancına sahiptirler (Paulnoll, 2012).

Nu Azınlık Grubu

28 bin nüfusa sahiptirler ve büyük kısmı Yunnan eyaletinde yaşar. Nu çiftçilerinin Tibet ile kültürel yakınlıkları vardır. Kendi dillerini kullanırlar Animist din anlayışına sahiptirler (China.Org, 2012).

Özbek (Wuzibieke) Azınlık Grubu

12 bin nüfusa sahip Özbekler Özbekçe konuşurlar ve İalam dinine inanırlar. Genellikle Xinjiang Uygur Özek Bölgesi'nin belirli şehirlerinde yaşarlar ve Arapça alfabe kullanırlar (Paulnoll, 2012).

Rus Azınlık Grubu

15 bin nüfusa sahip Ruslar İç Moğol ve Xinjiang Uygur Özerk Bölgelerinde yaşarlar. 19. yüzyıl Çarlık Rusyası döneminde Çin'in kuzeybatı sınırlarına yerleşen Ruslar Ekim devrimi sonrası bugünkü Xinjiang Uygur Özerk Bölgesine göç etmişlerdi (Paulnoll, 2012). Rusça konuşurlar ve Hristiyanlığa inanırlar

Ewenki Azınlık Grubu

30 bin 500 nüfusa sahiptirler. İç Moğolistan Özerk Bölgesi ve Heilongjiang eyaletinde yaşarlar. Ewenkiler Tungas dili konuşan Tungas insanlarıdır (Paulnoll, 2012).

Deang Azınlık Grubu

17 bin 900 nüfusu olan Deanglar ülkenin güneybatısında yaşayan en eski azınlıklardan biridir. Yunnan eyaletine dağılmış bir şekilde yaşamaktadırlar. Deanglar'ın dili Austroasiatic dil ailesinin Mon-Khmer grubunun Wa-Ang şubesine ait kendi dili olup çoğu Çince, Dai ve Jingpo dilleri konuşabilir (Paulnoll, 2012).

Baoan Azınlık Grubu

16 bin 500 nüfusu ile Çin'in en küçük azınlık gruplarından biridir. Gansu eyaletinde yaşarlar. Moğol dilini kullanırlar ve islamiyete inanırlar (China.Org, 2012). Kültürel olarak Huilere çok yakındırlar.

Yugur Azınlık Grubu

13 bin 700 nüfusa sahip Yugurların % 90'ı Güney Yugur Özerk İlçesinde yaşarlar. Yugur ve Han dilini konuşurlar Tibet Budacılığına inanırlar (China.Org, 2012). Dilleri Altay dil ailesi Türk kolundan olan Yugurlar üç farklı lehçe kullanabilmektedirler (Paulnoll, 2012).

Jing Azınlık Grubu

22 bin 500 nüfusa sahiptirler. Çoğunlukla Guangxi Zhuang Özerk bölgesinde yaşarlar. Bunun haricinde Jiangxi, Guangdong, Hainan, Guizhou ve Tibet Özerk Bölgesi'nde yaşarlar. Budizm ve Taoizme inanırlar (China.Org, 2012).

Tatar Azınlık Grubu

Yaklaşık 5 bin kişilik nüfusa sahip Tatarlar Xinjiang Uygur Özerk Bölgesinde yaşarlar. Tatarlar Moğol kabilelerinin bir kolundan türemiş olup İslamiyete inanırlar (China.Org, 2012). Uygurlar ve Kazaklar ile kültürel temasa girdikleri için her iki dili de konuşabilmektedirler (Paulnoll, 2012).

Dulong Azınlık Grubu

7 bin 400 nüfusa sahiptirler. Yunnan eyaletinde yaşarlar. Bunların dışında Shanxi, Liaoning, Shandong, Chongqing bölgelerinde yaşarlar (Seac, 2012).

Oroqen (Eleunqun) Azınlık Grubu

8 bin 200 nüfusa sahiptirler. İç Moğolistan Özerk Bölgesi ve Heilongjiang eyaletinde yaşarlar (Seac, 2012). Dilleri Altay Tunguz-Mançu etnik dil grubunun bir parçasıdır.

Hezhen (Hezhe) Azınlık Grubu

Çin'in en küçük etnik azınlıklarından biri olan Hezhenler 4 bin 600 nüfusa sahiptirler. Çoğunlukla Çin kuzeydoğusunda Heilongjiang eyaletinde yaşarlar ve Şaman dinine inanırlar (China.Org, 2012).

Menba (Moinba) Azınlık Grubu

8 bin 900 nüfusu olan Menbalar Tibet Özerk Bölgesinde yaşarlar ve Tibet Budacılığına inanırlar (China.Org, 2012). Tibet ile kültürel olarak birçok benzerliği bulunan Menbaların dili Çin-Tibet dil ailesi Tibet-Burma grubuna ait bir dildir.

Lhoba Azınlık Grubu

Yaklaşık 3 bin kişilik nüfusa sahip Lhobalar Tibet Özerk Bölgesinde yaşarlar ve Tibet Budacılığına inanırlar (China.Org, 2012). Tibet-Myanmese dil ailesi, Çin-Tibet dil sistemine ait farklı bir dil konuşmaktadırlar.

Jinuo Azınlık Grubu

20 bin kişilik nüfusa sahiptirler. Jinuolar'ın nüfusunun çoğunluğu Yunnan eyaletinde yaşamaktadır (China.Org, 2012). Çin-Tibet Tai etnik dil grubunun üyesi olan Jinuolar 1979 yılında tespit edilip azınlık statüsü verilmiştir (Paulnoll, 2012).

3.2. Çin'in Özerk Bölgeleri

Çin'deki azınlıkları kısaca tanıttıktan sonra dünya tarafından bilinen ve takip edilen Tibet, İç Moğolistan ve Xinjiang Uygur Özerk bölgeleri hakkında bilgi verilmesi amacıyla ayrı bir başlık açılacaktır. Çin'in beş özerk bölgesinden üçü olan bu bölgelerde meydana gelen olaylar, bölgelere yapılan Han göçü, bölgelerde çıkarılan yer altı maden kaynakları ve her üç özerk bölge yüzölçümü toplamının Çin geneline kıyaslandığında çok büyük olması gibi konular bu başlıklar altında incelenecek olup Xinjiang Uygur Özerk Bölgesinde yaşayan Uygurların sorunları tezin IV. Bölümünde detaylı olarak incelenecektir. Ayrıca geri kalan iki özerk bölge Guangxi Zhuang Özerk Bölgesi ve Ningxia Hui Özerk Bölgeleri de kısaca tanıtılacaktır.

3.2.1. İç Moğolistan Özerk Bölgesi

Başkenti Hohhot olan İç Moğolistan Çin'in kuzeyinde, kuzeydoğudan, güneybatıya uzanan dar uzun bir alanı kaplamaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti kurulmadan 2 yıl önce Sosyalistler tarafından özerk bölge ilan edilerek yapılandırılmıştır. Batıdan doğuya 2400 km, kuzeyden güneye 1700 km uzunluğu vardır. 1,18 milyon kilometrekarelik alanıyla Çin'in yüzde 12,3'lük bir alanını oluşturmaktadır. Toplam nüfus İç

Moğolistan'da 23.770.000 olup bu nüfusun 3.970 bini Moğol, 18.750 bini Han Çinlisi ve 900 bin diğer gruplardan (Mançu, Hui, Daur, Ewenki, Oroqen ve Kore) oluşmaktadır (ACCCI, 2012).

Kısaca tarihine bakılan bölgeye; Tumet ve Chahar kabileleri ilk olarak yerleşmiş, 1635 yılında Mançular tarafından ilhak edilmiş, 17. yüzyılın sonunda ise tamamen fethedilmiştir. 1911 yılına kadar Çin kontrolünde olan bölge zaman zaman Moğol kabileler tarafından zorlanmışlar, 1911 devriminden sonra ise İç Moğolistan Çin'in ayrılmaz bir parçası olmuştur. Çin-Japon savaşından sonra (1937) bölgede Mengkiang veya Mengjiang, Japon kontrollü devleti kurulmuş, 1945 yılında Çinli komünistler tarafından alınarak 1947 yılında özerklik verilmiştir. 1969 yılında kapsamlı bir şekilde sınırları küçültülen bölge 1979 yılında yeniden eski sınırlarına dönmüştür (Yahoo, 2009).

Bölgede demir çelik, kömür üretim tesisleri, ormancılık, sanayi, tarım, elektrik, makina, tekstil, şeker sektörleri ve hafif sanayi gelişmiştir. İç Moğolistan Özerk Bölgesi tahıl, yağ ve şeker üretim üssü olduğu gibi aynı zamanda önemli bir hayvancılık üssüdür (ACCCI, 2012). Hayvancılığın çok önemli bir yere sahip olduğu bölgede kömür çıkarmak için kurulan tesisler otlakları azalttığı için Moğol halkını rahatsız etmektedir. Pekin yönetiminin kömür çıkartmak için kurduğu tesisler ve bölgeye yapılan Han Çinli göçü Moğollarla Han Çinlileri arasında sürtüşmeye yol açmaktadır (Habertürk, 2011).

29 Mayıs 2011'de yayınlanan Habertürk Gazetesinin haberine göre 2 Moğol çoban otlakların yok edilmesinden dolayı kömür taşıyan kamyonları durdurmaya çalışmış bir çoban kamyon tarafından ezilerek bir başka çoban da madencilerle yapılan kavgada ölmüştür. Çobanların ölümünü protesto eden Moğollar Çin'in sert müdahalesiyle karşılaşmıştır. Çobanların Han Çinlileri tarafından öldürülmesi üzerine Pekin yönetimi bölgeye Xinjiang ve Tibet'te yaşanan olayların tekrarlanmaması için çok sayıda asker göndererek yoğun güvenlik önlemleri almıştır (Habertürk, 2011).

2001 yılı rakamlarıyla GSYİH 154 milyar yuan, GSYH büyüme oranı % 9,6, 2000 yılı rakamlarına göre kişi başına gelir 5350 yuan (646 ABD doları) dır. Kişi başı gelirden 1989 ile 1997 yılları arasında İç Moğolistan Çin'in en yoksul bölgesiyken, 2000 yılında

bir önceki yıla göre % 7,3 artmış ve 5120 yuan (618 ABD doları) olmuş, işsizlik oranı da % 3,34 olmuştur. Çoğunlukla Rusya ve Moğolistan'la ticaret yapan özerk bölgede 2000 sonu itibariyle 1871 yabancı sermayeli işletme mevcuttur (ACCCI, 2012).

Kültürel olarak Tibet'e yakın olan bölgede Moğolların kutladığı mevsimsel törenler dikkat çekmektedir. Çin ay takvimine göre Yeni Yıl, İlbaharda yeniden doğuşu kutlayan beyaz ay töreni bunlardan bazılarıdır (Britannica, 2012a).

3.2.2. Tibet Özerk Bölgesi

Çin'in 1,22 milyon kilometrekare ile genel yüzölçümünün % 12.8'ini oluşturan Tibet Özerk Bölgesi'nin toplam nüfusu 2008 sayımına göre 2.870.800'dür. Çin'in resmi 2007 nüfus sayımına göre Çin'de yaşayan Tibetlilerin toplamı ise 2.841.500'dür (Kaçira, 2010: 12). Tibet, kuzeyde Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi, doğuda Sichuan, güneydoğuda Yunnan, güneybatıda Myanmar, Hindistan, Bhutan, Nepal gibi ülkelere 4000 kilometrelik sınırı olup Qinghai eyaletine bitişiktir. Xinjiang ve İç Moğolistan bölgelerinde olduğu gibi Tibet'te de göçmen Han Çinlileriyle Tibetliler arasında çatışmalar çıkmaktadır (BBC, 2009).

Deniz seviyesinden 4000 metre ortalama yüksekliğe sahip Qinghai-Tibet Platosunun ana bölümünü oluşturan ve "Dünyanın Çatısı" olarak bilinen Himalayalar Tibet Platosunun güney ucundadır. Dünyanın en dar ve derin geçiti Yarlungzangho Gorge da bu bölgededir. Lhasa Tibet'in siyasi, ekonomik ve kültürel merkezi olmakla birlikte aynı zamanda Budizm merkezidir.

Tibet ismi, Çince'de Tufan, Moğolca'da Tibet olarak karşımıza çıkarken kendileri ülkelerine çoğunlukla Soğuk Mesken anlamına gelen Gangjong ve Khawachen veya Serin Ülke anlamına gelen Sildanjong demektedirler (Kaçira, 2010: 15).

Tibetliler Tibetçe konuşmakta ve başta budizm olmak üzere birçok dine inanmaktadırlar. Etnik olarak Moğol ya da Hintli oldukları söylenen Tibetliler kendilerinin Hint kökeninden geldiklerine inanmaktadırlar. Tibet'te din kültürel olarak önemli olduğu gibi siyasi olarak ta önem kazanmıştır. Tibet 13. yüzyıldan Çin idaresine girdiği 20. yüzyıla kadar Budist rahipler tarafından yönetilmiştir (Kaçira, 2010: 12-13).

Tibet Budizmi, Budizm'in bu ülkeye uyarlanmış şekli olan Lamaizm'e bağlıdır. Lamaizm, Budizm'in Hindistan'da ortaya çıkan Mahayana ekolünün reform görmüş şeklidir. Tantra denilen büyü ve lama olarak adlandırılan din adamları ön planda olup dini kurumlar manastır şekliyle örgütlenmişlerdir. Bu manastırlar eğitim kurumlarıdır ve içinde binlerce lamanın yaşadığı şehir görünümündedirler. Lama adayları manastırlara 10-11 yaşlarında başlarlar. Tibet'te Lamaizm Gelugpa, Sakyapa ve Karmapa olmak üzere üç farklı mezhebe bölünmüştür. En yaygın ve siyasi olarak en güçlü olan Gelugpa mezhebidir. Bu mezhebin Dalay isimli baş laması 17. yüzyıldan 1959'da 14. Dalay Lama'nın ülkeyi terk etmesine kadar ülkeyi yönetmiştir. Tibet'te Budizm'in yanında 130 bin inanı olan şaman kökenli Bon dini, yaklaşık 3 bin inanı olan İslamiyet, çok az sayıda Hristiyan ve Hinduizm dinleri de mevcuttur (Kaçira, 2010: 13- 14).

Çin bölgeyi 1720 yılında işgal etmiş, 1723 yılında ekonomik sebeplerle geri çekilmiş, 1727 yılında yapılan anlaşmayla da Batag'ın batısındaki Bumla'nın batısında kalan topraklar Dalay Lama yönetiminde fakat Çin hakimiyetinde olacak şekilde düzenlenmiştir (Kaçira, 2010: 31). Çin 1792 yılında Tibet üzerinde en üst düzeyde söz sahibi olurken bu tarihten sonra düşüşe geçmiş, 1895 yılında 13. Dalay Lama'nın tahta çıkışında söz sahibi olamamıştır (Kaçira, 2010: 111). Tibet tarihinden bahsedilirken İngiltere de konuya dahil olmaktadır. Özellikle bu tarihlerden itibaren İngiltere de Tibet'le yakından ilgilenmiş bunun için elçiler göndermiştir.

Bölgenin 2002 rakamlarına göre GSYH'sı 15,9 milyar Yuan, GSYH yıllık büyüme oranı % 12,5, işsizlik oranı % 5'tir. Yine 2002 rakamlarına göre kent sakinleri kişi başına düşen gelir 7762 Yuanla bir önceki yıla % 9 oranında artarken kırsal alanda kişi başına düşen gelir 1521 yuan ile bir önceki yıla % 8,3 artmıştır. 2002 rakamlarına göre Tibet'in toplam ithalat ve ihracatı 130 milyon ABD doları olarak gerçekleşmiştir. En çok yöresel el sanatları ve bazı sanayi ürünleri, hayvansal ürünler ihraç edilmektedir (ACCCI, 2012).

Tibet'in Çaydam havzası maden yatakları bakımından oldukça zengin olup 43 doğal gaz yatağı tespit edilmiştir (Atalay, 2011: 343). Tibet'in orta kesimi Golmut'ta çıkan doğal gaz tüm Çin doğal gazının yüzde 40'ını oluşturur (Atalay, 2011: 349). Ayrıca Tibet platosunda 1000 kadar hidrotermal saha vardır. Tibet'te bilinen 90'dan fazla

mineral türleri vardır. Tibet su, jeotermal, güneş ve rüzgar enerjisi bakımından oldukça zengin olup, yılda 200 milyon kilovat hidro-enerji üretilir (ACCCI, 2012).

Ezilen bir halkın dinsel savunması olarak görülen Tibet mücadelesine batı tarafından sempatiyle bakılsa da bunu etkileyen esas faktör kendi özel tarihi ve mitolojisinin ABD’de özel bir etkiye sahip olmasıdır. Özellikle ABD’de Tibetliler barışsever ve baskı altında bir millet olarak görülerek sürgünde bulunan liderleri Dalai Lama ise asil bir lider olarak varsayılmaktadır (Wasserstrom, 2011: 162-163). Bununla birlikte Tibet konusunda Çin vatandaşları, Tibetlilerden farklı düşünmektedir. Onlara göre Tibet uzun yıllardır Çin’in bir parçası olma özelliğinin yanında geri kalmış feodal özellik taşıyan bir yer olup, Lhasa gibi modern şehirler oluşturulduğu, Tibet kadınlarının statüsünün yükseltildiği, doğa üstü kuralların geçerli olduğu bu topraklara bilimsel uygulamalar getirildiği ayrıca tek çocuk politikasının diğer azınlıklarda olduğu gibi burada uygulanmaması sebebiyle Çin’e minnettar olmalıdırlar (Wasserstrom, 2011: 163:). Yine onlara göre Tibet Çin’in tarihi bir parçası olarak görülmekte, bu görüşe karşın da Tibet kendisini kültürel ve etnik olarak Çin’den farklı görmektedir (Bergmann ve Crutchfield, 2009).

Bugün birçok iddia Çin’in 56 azınlığından Tibet ve Uygurlar arasında ayrımcılık yapıldığından ziyade ayrıcalık yapılarak, şımartılmış olduğunu belirtmektedir. Tek çocuk politikasından muaf tutulmaları, eğitim ve sosyal programlardan faydalanmaları buna örnektir. Paradoksal olarak bu azınlıkları geliştirmemiş ama realitede Hanlıların isyanına yol açmıştır (Israeli, 2010: 97).

Tibet konusunda Tibetliler ve Tibetli olmayan Çinliler arasında görüş farklılığı Tibet sorununa ilişkin herhangi bir çatışma veya gösterinin anlatımı, bireylere bakışta farklılaşmaktadır. Batıda gösteri olarak nitelenen hareketler birçok Çinliye göre isyandır ve yine batıya göre ruhani lider olan Nobel ödüllü Dalai Lama bölücü olarak görülmektedir (Wasserstrom, 2011: 163).

Bugün batıda Tibet sorunu olarak nitelenen ve önem verilen sorun özellikle 1950 yılından itibaren PLA ordusunun Tibet’e girerek *de facto* bağımsızlığa son vermesiyle çok fazla yankı uyandırmıştır. Böylelikle Çin kontrolüne giren Tibet çok yönlü ve karmaşık bir hal almış alarak Çin içinde ve dışında sorun olmaya devam etmektedir.

Barry Sautman'a göre de Tibet Sorunu Soğuk Savaş sonrasında dünyanın en zorlu çatışmalarından biri olarak görülmektedir (Dickinsons, 2009: 549)

3.2.3. Ningxia Hui Özerk Bölgesi

66 bin kilometrekare yüzölçümüne sahip bölgenin başkenti Yinchuan, 2008 sayımına göre nüfusu 6.1 milyondur. Ningxia Hui Özerk Bölgesi Çin'in orta kesiminde İç Moğolistan Özerk Bölgesinin altında bulunur. Bölgede 2 büyükşehir, 2 il, 16 ilçe bulunmaktadır. Bölgenin yaklaşık % 34'ünü Hui nüfusu oluşturmaktadır. 1928 yılında il seviyesinde yönetilen Ningxia, 1958 yılında özerk bölge statüsüne çıkartılmıştır. Huiler dış görünüş itibariyle Hanlılardan ayırt edilemez (ChinaToday, 2012)

3.2.4. Guangxi Zhuang Özerk Bölgesi

236 bin 700 kilometrekarelik yüzölçümü ile Guangxi Çin'in güneyinde Vietnam sınırındadır. Başkenti Nanning, nüfusu 2005 sayımına göre 49.250 bindir. bu nüfusun yüzde 32,79'u Zhuang'lardan oluşmaktadır. Çin'in en büyük azınlık grubu Zhuangların yüzde 90'ından fazlası başkentte yaşamaktadır. (ChinaToday, 2012). Sayıları yaklaşık 14 milyon olan Zhuanglar bölgenin orta ve batısında, Han Çinlileri ise doğusunda yaşarlar. Bölge 14 il ve 109 ilçeden oluşmaktadır Guangxi Özerk Bölgesinde ayrıca Han Çinlisi, Yao, Meo ve Dung halkları da yaşamaktadır. Nüfusun % 38,4 'ünü etnik grupların oluşturduğu bölge 1958 yılında kurulmuştur (China Org, 2012).

Çin'in güneyinde denize kıyısı olan ve Çin'in en büyük azınlık bölgesi olan Guangxi Zhuang Özerk Bölgesi M.Ö. 214 yılında Çin'in bir parçası haline gelirken içinde Guandong'ları da bulundurmaktaydı. Guandong'lar günümüzde asimile olmuşlardır (ACCCI, 2012). Gelişmiş liman şehirlerine sahip bölge deniz ticareti ve taşımacılığında oldukça gelişmiştir.

3.2.5. Xinjiang-Uygur Özerk Bölgesi

1933 ve 1944'te iki kez kısa süreliğine özgürlüğüne kavuşan Doğu Türkistan bu süreç içinde bazen Çin, bazen Sovyet ordusu bazen de her ikisiyle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bağımsızlık yolunda bu güçlerle uğraşan bölge halkı bir de kendi yöneticilerinin iktidar mücadelesine tanık olmuştur. Tüm bu mücadele ve savaşlar sonunda Çin 1949 yılında merkezi gücünü toparladıktan sonra bölge üzerinde tam

hakimiyet kurmuştur (Castets, 2003: 2). 1955 yılında Doğu Türkistan’da kendine has bir milliyet politikası uygulayarak “Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi” adı altında birleştirerek özerk bir yönetim oluşturmuş ve bölgede yaşayan halkı Uygur, Kazak, Kırgız, Moğol gibi adlandırarak birbirinden ayırıp Çin birliğinin idamesi düşünülmüştür (Hayit, 1975: 335).

Komünist rejim altında 1 Ekim 1955 yılında kurulan ve başkenti Urumçi olan Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi birkaç milletvekili, 1 Halk Komitesi (hükümet) ve 15 daire (ziraat, sağlık, kültür, halk eğitimi, içişleri, adalet, emniyet, sulama, devlet kontrolü, maliye, iâşe, endüstri, iç ve dış ticaret, hayvancılık, ormancılık), 10 idari makam, 4 komite ve 3 daire (diyanet, dışişleri ve radyo) ile idare edilmeye başlanmıştır (Hayit, 1975: 336).

Xinjiang-Uygur özerk bölgesi; 1955 idari ayrımına göre kendi içinde 5 özerk vilayet, 8 idari il ve ülke ölçüsünde 15 kente ayrılmıştır. Sekiz il; Turfan, Hami, Aksu, Kaşgar, Hotan, İli, Tacheng ve Altay, beş özerk bölge; Bayangol-Moğol, Kızılsu-Kırgız, Changji-Hui, Bortala-Moğol ve İli-Kazak’tır (Atalay, 2011: 344).

Castets (2003: 2) gerçekte bölgeye özerklik verilmiş olsa da bunun sembolik bir anlam taşıdığını belirtmektedir. Çünkü bölgenin siyasi sistemi Komünist Parti kontrolü altındadır ve bölgenin gerçek hakimi Han Çinlileridir. Çin 1949 ile 1979 arası tüm azınlıkları baskı altında tutarken 1980’lerden itibaren bu politikasını yumuşatmış, 1990’lardan itibaren ise yeniden sertleştirmiştir.

Abanti Bhattacharya (2003: 366) da Sincan’a yapılan Han göçüyle çoğunluktan azınlık duruma dönüşen Uygurların özerklik temellerinin sarsılmış olduğunu belirtirken, Binh G. Phan bu özerkliği kağıt üstünde özerklik olarak adlandırmıştır. Ayrıca etnik açıdan bölünmüş bir Sincan’ı muhafaza etmek için Sincan Uygur Özerk Bölgesini kendi içinde İli-Kazak, Kızılsu-Kırgız, Bayingholin Moğol ve Xihanzi (Changji) Hui gibi farklı etnik guruplara bölerek birleşik bir azınlık gurubunun Hanlılara karşı direniş göstermesi engellenmiştir.

3.2.5.1. Coğrafi Konumu ve Demografik Yapısı

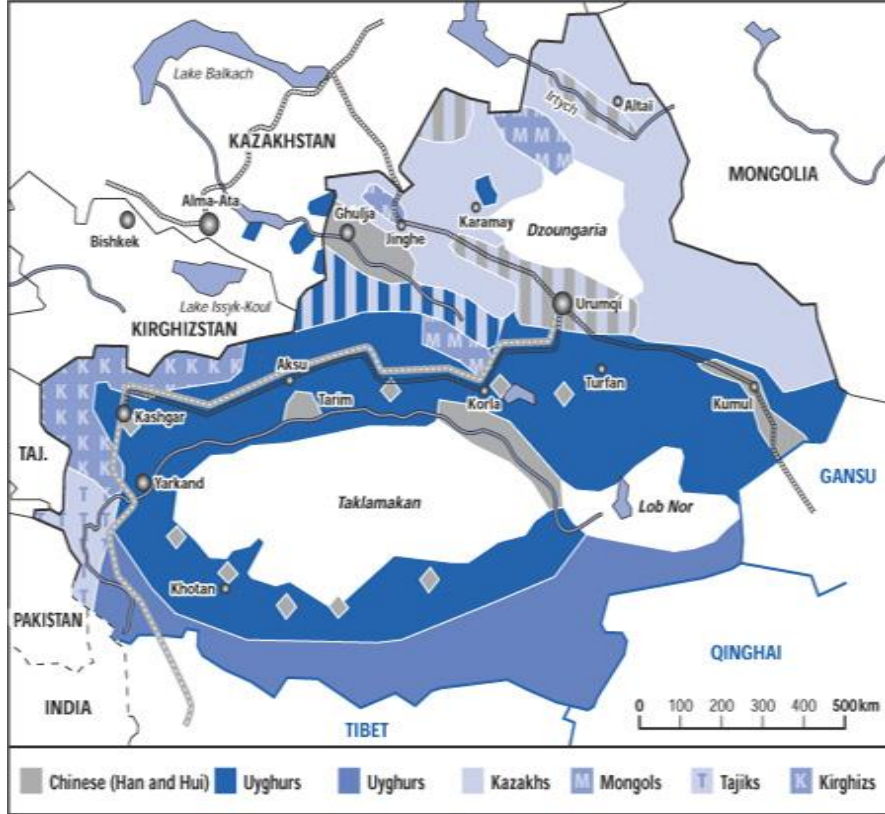
Çin'in beş özerk bölgesinden biri olan Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi'nin sekiz Orta Asya devleti ile sınırı vardır. Çin'in imparatorluk hanedanları ve sonrasında Komünist hükümet, Çin'in stratejik ve hassas bir bölgesi olan Xinjiang bölgesini kontrol etmenin çeşitli yollarını denemişler sonunda 1955 yılında bölgeye özerklik vererek yönetmeye başlamışlardır. 1.824.418 kilometrekarelik alana sahip bölge Çin yüzölçümünün yaklaşık 1/6'sı kadardır. Doğu Türkistan olarak adlandırılan bölgenin güneyinde Tibet Özerk Bölgesi, güney doğusunda Qinghai (Çinghay) ve Gansu eyaletleri, doğuda Moğolistan, kuzeyde Rusya, kuzeybatıda Kazakistan ve batıda Tacikistan, Kırgızistan, Afganistan, Pakistan ile Hindistan kontrolündeki Keşmir bölgesi bulunmaktadır.

Doğu Türkistan'ın üç tarafı Altay, Tanrı ve Kakanlı dağlarından ibarettir. Bölgenin doğu tarafı kumluk olup, çöllerden oluşmaktadır. Doğu Türkistan'da 320'den fazla nehir, akarsu, dere mevcuttur. Tarım Deryası (2.179 km), İli, İrtiş, Manas, Ulungur ve Karaşehir ülkenin önemli nehirleridir. Ülkede irili ufaklı 100'den fazla göl vardır. Bunlardan Sayram Gölü 2.070 m. yükseklikte 454 kilometrekare büyüklüğündedir. Asya kıtasının ortasında yer alan Doğu Türkistan okyanus etkisinden uzaktır. Kuvvetli bir karasal iklimin hakim olduğu bölgede sıcaklık ve yağış miktarları çok az değişmekte bununla beraber sıcaklık farkları çok fazla, yağış miktarları ise genelde düşüktür. Doğu Türkistan'ın en önemli gölü yürüyen göl manasına gelen Lop Nor'dur. Bu göl sık sık yer değiştirdiği için bu ad verilmiştir. Doğu Türkistan'ın yeryüzü şekilleri, havzalar ve havzaları çevreleyen dağlardan oluşmaktadır. Bunlar, Cungarya ve Tarım havzası ile Güneydeki Kunlun dağları, Kuzeyde yer alan dağlar ve bölgenin ortasında yer alan Tanrı dağlarıdır. Çok geniş bir alana sahip Tarım Havzasının orta bölümünde, dünyanın en büyük çöllerinden biri olan Taklamakam Çölü bulunmaktadır (Dauliatova, 2007).

Birçok etnik grubun yaşadığı Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi'nde toplam nüfusun % 60'ını etnik azınlıklar oluşturduken, bunun % 46'sını bölgenin güneybatısında yaşayan Uygurlar oluşturmakta Han Çinlileri ise toplam nüfusun % 40'ını oluşturmakta ve çoğunlukla bölgenin kuzeyinde yaşamaktadırlar (Cao, 2008: 7). Uygurlardan başka bölgede yaşayan azınlıklar, Kazak (%7,03), Hui (%4,44), Kırgız (%0,85), Moğol (0,85), Tacik (%0,22), Xibe (%0,21), Mançu (%0,12), Özbek (%0,08), Rus (%0,06),

Daur (%0,03) ve Tatarlardır (%0,02) (Cao, 2008: 7). 2008 yılı rakamlarına göre bölgenin toplam nüfusu 21.3 milyondur. Bu nüfusun 9.8 milyonu Uygur, 8.5 milyonu Han, yaklaşık 1.5 milyonu Kazak, 958 bini Hui'dir (Howell ve Fan, 2011: 123).

Harita 3: Sincan-Uygur Özerk Bölgesi Etnik Dağılımı

Kaynak: Rémi Castets The Uyghurs in Xinjiang – The Malaise Grows
China perspectives, 49 | september-october 2003, s.4

Çin'in aktardığı bilgilere göre Sincan- Uygur Özerk Bölgesinde, 1982'den önce yüzde 20 olan yönetime katılım 1982'den sonra artmış 1990 yılında yüzde 28,8 olmuştur. Uygur azınlıkların Xinjiang Komünist Partisindeki oranı ise 1997 yılında yüzde 37,3 olmuştur. Sincan-Uygur Özerk Bölgesi hükümet başkanı, Vali ve özerk küçük belediyeler özerk idare tarafından seçilirken Çin Komünist Partisi her şeyi kontrol ederek Çin varlığını her yerde hissettirmektedir (Castets, 2003: 6). Ayrıca çok önemli olan Çin Komünist Parti mesajları Pekin'e sadık Han Çinlileri aracılığıyla geçilirken azınlık üyelerine güvenilmez. Bu durumu bölgeye giden dönemin Batı Almanya'sının Der Spiegel yazarı Tiziano Terzani şöyle yazmaktadır:

“Gerçi Doğu Türkistan'daki önemli makamların ekserisini Uygurlar işgal ediyorsa da, bir dairenin müdürüyle konuşurken, hakiki patronların Çinliler olduğu birkaç dakika

içinde anlaşılmaktadır. Uygur müdür bir yabancıyla konuşurken, acaba doğru mu yapıyorum, diye daima yanında bulunan Çinli yardımcısının gözlerinin içine bakmaktadır” (Abulaiti, 2009: 31).

Ayrıca Çin yönetimi, Müslüman Türklerin birbirleriyle olan yakınlıklarını ortadan kaldırmak için bölgeleri etnik yapıya göre özerk il, özerk ilçe gibi parçalara bölerek yönetmeye çalışmaktadır. Örneğin Cungarya Havzası'na yerleştirilen Çinlilerin güvenliklerini sağlamak için bu bölgede özerk il ve ilçeler kurulmuştur (Dauliatova, 2007). *“Uygurların çoğunlukta olduğu illere Kazak, Kazakların çoğunlukta olduğu illere Kırgız, Kırgızların çoğunlukta olduğu bir ile de Özbek valiler atanarak “boy” farklılıkları ön plana çıkartılmak suretiyle kardeş halklar arasında ayrılık çıkartılmaya çalışılmaktadır”* (Dauliatova, 2007).

3.2.5.2. Stratejik Önemi ve Yeraltı Kaynakları

Çin'de nüfusun çoğunluğu Han etnik grubundan olduğu için, Çin'in öteki etnik grupları, azınlık sıfatıyla nitelendirilmekte dolayısıyla Sincan Uygur Özerk Bölgesi de bu gruba dahil edilmektedir. Çin'de var olan Han etnik grubu dışındaki 55 etnik grup, nüfuslarının Hanlara göre çok az sayıda olmasından ötürü “azınlık etnik gruplar” olarak nitelendirilmektedir. Etnik azınlıklar küçük nüfuslarına rağmen Çin topraklarının oldukça büyük alanlarını işgal etmektedirler. Özellikle bu etnik grupların çok geniş ve stratejik önemli bölgelere yerleşmesi, daha da önemlisi Çin'in en zengin doğal kaynaklara sahip, verimli topraklarının azınlık etnik grupların toplu yaşadığı bölgelerde bulunması Çinli politikacıların gündemini hep meşgul eden konulardan biri olmuştur. Çin devleti kurulurken de azınlık kimliklerine son derece önem verilmesinin sebebi azınlık bölgelerinin stratejik durumudur.

Uygur azınlıkların yaşadığı Sincan Uygur Özerk Bölgesi de konumu ve yeraltı kaynakları potansiyeliyle stratejik öneme sahip bir bölgedir. Ekonomik olarak, efsanevi ipek yolunun bölgeden geçmesi, Çin petrolünün beşte ikisini üretmesi, zengin altın ve bakır yataklarına sahip olması ve büyük miktarlarda yün üretilmesi bölgeyi stratejik olarak önemli bir konuma sokmaktadır (Bhattacharya, 2003: 366).

Xinhua haber ajansının verdiği bilgilere göre bölgede kanıtlanmış kırk adet petrol ve doğalgaz sahalarında, 2 milyar ton petrol, 160 milyar metreküp doğalgaz bulunmuştur

(Bhattacharya, 2003: 372). Yine Xinhua haber ajansının 25 Eylül 2008’de yayınladığı habere göre, “Sincan- Uygur Özerk Bölgesinin, sadece yıllık ham petrol üretimi 27 milyon 300 bin ton, doğal gaz üretimi ise 25 milyar 100 milyon metre küpe ulaşmıştır. 2012’de yıllık ham petrol üretiminin 34 milyon tonu, doğal gazın ise 60 milyon tonu aşabileceği tahmin edilmiştir (Xinhuanet, 2012).

Tüm Çin’in yer altı zenginliklerinin dörtte üçünün bu bölgede bulunması, petrol ve doğalgaz yataklarının Sincan’ın kuzeyinde yer alan Tarım Havzası’nda bulunması, Kazakistan’dan petrol taşıyan boru hattının bu bölgeden geçiyor olması Sincan’ı Pekin açısından gerçekten vazgeçilmez kılmaktadır (Dokuzlar vd, 2006: 310). Bu sebeple Çin 1950’lerde bölgede kontrolü sağladıktan sonra bölgenin doğal kaynaklarına sahip olabilmek için Sincan’a büyük yatırımlar yaparak bölge ekonomisini geliştirirken ilk olarak hammadde sömürüsüne başlamıştır (Dwyer, 2005: 4).

Doğu Türkistan enerji kaynakları bakımından olduğu kadar sahip olduğu bir çok madenle de adından söz ettirmektedir. Şu ana kadar 118 maden türü tespit edilmiş olup bunlardan 30 çeşidi işlenmek maksadıyla Çin’e taşınmaktadır (Adıbelli, 2007: 33) Günümüzde de Çin’in en büyük petrol rezervinin bölgede olduğuna inanılmakta, bunun yanında uranyum, kömür yatakları ve birçok minerali de ihtiva ettiği bilinmektedir (Dwyer 2005: 4). Bu madenlerin yanında 100’den fazla maden ocağında krom, demir, taş pamuğu, mangan, bakır, silisyum, kurşun, pırlanta, altın, gümüş gibi önemli madenler çıkarılmaktadır. Kömür, petrol, doğalgaz, linyit gibi enerji kaynaklarına sahip olan ülkenin kömür ve petrol rezervleri oldukça fazladır. Doğu Türkistan kömür yatakları alanı 88.545 kilometrekare olup rezervi 1604 milyar 200 tondur (Adıbelli, 2007: 36) Bu rezerv Çin’in toplam rezervinin 1/3’ ünü oluşturmaktadır.

Hızlı büyüyen ekonomisiyle artan enerji ihtiyacını bir stratejik-güvenlik meselesi olarak gören Çin 2010 yılında ABD’yi geçerek dünyanın en büyük enerji tüketicisi haline gelmiştir (Cbcnews, 2012) Enerji açığı her geçen gün artan Çin bu sebeple Sincan Uygur Özek Bölgesi’nde maden kaynağı aramalarına hız vermektedir. Daha önce birçok maden kaynağının varlığından bahsedilen Sincan Uygur Özerk Bölgesi’nde bu kez 2012 yılı içinde yüz milyarlarca tonluk 31 yeni maden kaynağı keşfedildiği açıklanmıştır (Zaman, 2012). Sincan Devlet Toprak Kaynakları Müdürlüğü, dört yıl

süren çalışmalar sonucunda kömür, demir ve kurşun-çinkonun bulunduğunu açıklarken bir önceki yılın sonlarında da bölgede 50 milyon ton ham petrol bulunduğu açıklanmıştır. 138 kıymetli madenin çıkartıldığı Şincan'da, Çin'in toplam petrol rezervinin yüzde 30'u, doğalgaz rezervinin de yüzde 34'ü bulunmaktadır. Ayrıca Çin'in 12. Beş Yıllık Kalkınma Programı'na göre, Şincan Uygur Özerk Bölgesi'nin 2015 yılına kadar ülkenin en büyük petrol ve doğalgaz üretim üssü olması hedeflenmektedir (Zaman, 2012).

Ekonomik kalkınmaya dayalı iç siyasi istikrar modelinin sürdürülebilmesi için Çin'in Doğu Türkistan'daki hidrokarbon ve petrol kaynaklarına olan ihtiyacı her geçen gün artmakta bu sebeple enerji ihtiyacının büyük kısmını karşıladığı Sincan Uygur Özerk bölgesinden kolay vazgeçemeyeceği görülmektedir. Çin için önemli olan bu bölge Rusların da iştahını kabartmaktadır. Daha önce Sovyet yönetimine de giren Doğu Türkistan şehirlerindeki yer altı kaynakları ve geniş coğrafya Rusların da ilgisini çekmektedir (Hayit, 1975: 340).

Birçok uzman Çin'in Doğu Türkistan'a önem vermesinin sebebini varolan doğal kaynaklarla açıklarken, Günay (2005: 63) Çin'in Doğu Türkistan'a önem vermesini zengin doğal kaynaklarından ziyade bölgenin stratejik önemine bağlamaktadır. Günay'a göre Çin ekonomisinin petrol ve hammadde konusunda dışa bağımlı olması ve güneyden deniz yolunun ABD'nin sıcak tuttuğu Tayvan sorunu nedeniyle rahat kullanamaması Doğu Türkistan'ı Çin'in Asya pazarına ulaşmak için önemli bir konuma getirmektedir.

4. DOĞU TÜRKİSTAN SORUNU

5 Temmuz 2009 Urumçi olaylarıyla bir kez daha dünya gündemine gelen Doğu Türkistan sorununun başlangıcı 18. yüzyıla dayanmaktadır. Doğu Türkistan halkı, bu yüzyıldan 1949 yılına kadar geçen süreçte bazı dönemlerde Çin, bazı dönemlerde Sovyet Rusya ve bazı dönemlerde de her ikisi ile bağımsızlık mücadelesinde bulunmuştur. 1949 yılında komünist Çin'in kurulmasından sonra bu devletin baskılarına maruz kalmaya devam etmiştir Doğu Türkistan Uygur halkının yaşadığı sorunlar, sadece bugünün sorunu olmayıp geçmişten günümüze devam etmektedir.

4.1. Doğu Türkistan Sorununun Tarihçesi

4.1.1. Doğu Türkistan-Çin İlişkilerinin Tarihi

Doğu Türkistan olarak bilinen bölge 1884 yılına kadar Çin tarafından Hsi-ju (Xiyu) batı bölgesi adıyla idare edilmiştir (Hayit, 1975: 149). 1884 yılında ise Çin imparatorunun emriyle bölgeye, “yeni toprak” anlamına gelen Çince “Hsin-çiyang” adı verilmiştir (Dorais, 2005: 4). Uygurca Şincang, Türkçe söylenişle, Sincan, Avrupa’da Sinkiang (Xinjiang) olarak telaffuz edilmektedir. Hsi-ju yani “batı bölgeleri” sadece Doğu Türkistan bölgesi değil, genel bir isim olup Doğu Türkistan dâhil Orta Asya’nın büyük bir kısmını ifade etmektedir (İnayet, 2010). Bu tarihten itibaren Türköz (2010: 1) bölgenin Çin’in 19. vilayeti olarak şekillendiğini belirtirken, Dorais (2005: 4) nüfusun çoğunluğunun Müslüman Türk guruplarından oluştuğunu belirtmektedir. Doğu Türkistan batı literatüründe Şehname’ye göre milattan önceki dönemlerde Türklerin yaşadıkları toprak olan “Turan” olarak adlandırılmış, M.S. 7. yüzyıldan sonra bu ad Arap ve Fars kaynaklarında Türkistan olarak şekillenmeye başlamıştır. Marco Polo’nun seyahatnamesinde Doğu Türkistan bölgesine Büyük Türkiye denmiştir. Turfan metinlerine göre ise Uygurların kendi yaşadıkları bu topraklara Uygur İli dedikleri bazen de Uyguristan dendiği görülmektedir (İnayet, 2010: 13). Türkistan’ın batı kısmının 19.yüzyılda Ruslar tarafından işgaliyle doğuda kalan kısmına Doğu Türkistan denmiştir.

Kısa bir dönem Tibetlilerin bulunduğu bu coğrafyayı Moğolistan’dan gelen Uygurlar 8. yüzyılda fethetmişlerdir (Türköz, 2010: 4). 11. ve 12. yüzyılda İslamiyetin bu coğrafyada yayılmasından sonra Kaşgar 1219’da Moğol, 14. yüzyıl sonunda Timur

akınlarına uğramıştır. 1368-1644 yılları arasında Ming Hanedanlığı döneminde sık sık Çin istilasına uğrayan bu bölgede 1755 yılına kadar Timur ve Moğol soyundan gelenler hakim olurken, 1759'dan sonra Çinliler egemen olmaya başlamıştır (Atalay, 2011: 344). Çin geçmişten günümüze Doğu Türkistan bölgesinin, Çin'in vazgeçilmez bir parçası olduğunu iddia ederken tüm bölge ancak 18. yüzyılın ortalarında doğudan itibaren Mançular tarafından fethedilebilmiştir (Dwyer 2005: 91). İlk olarak 1775 yılında Çin (Mançu) ve Cungar ittifakı bölgeyi işgal etmiş daha sonra da Çin, Cungar bağımsızlığını da ortadan kaldırarak bölgeyi kendi hakimiyetine almıştır. Çinliler Doğu Türkistan'ı işgal hareketinde bölgenin Ak-Tağlık (dağlı) grubu temsilcisi Burhanü'd-Din'e¹⁰ Kaşgar'ı vaat ederek onu bağımsız Doğu Türkistan şehirlerine karşı savaşa sokmuşlardır. Burhanü'd-Din Çinliler ve Cungarların yardımı ile 1757 yılına kadar Doğu Türkistan şehirlerine karşı savaştıysa da Çin'in 1758'de Kaşgar'ı işgal etmesiyle Çin'e karşı savaşmakta olan kardeşi Han Hoca ona katılmış, her iki kardeş Çinlilere karşı Kuça (Gulca) şehrini birlikte savunmuşlar fakat 1758 sonunda şehrin işgal edilmesini önleyememişlerdir (Hayit, 1975: 135-136).

Doğu Türkistan'ı istila eden Çinliler 1764-1790 yılları arasında eski idare tarzını değiştirerek bölgeyi Cungarya ve Kaşgar vilayetleri olarak bölüp her iki vilayete de bir genel vali ve her bir şehre birer vali tayin ettiler. Kaşgar vilayeti Kaşgar, Yeni-Hisar, Aksu, Üç-Turfan, Gulca gibi şehirlere bölünürken küçük belediyelerin idaresi yerli halka bırakılıyordu. Beğlere bin ile on bin nüfuslu şehir idaresi verilirken, yüz ile iki yüz arası yüzbaşılara, on ile yirmi arası onbaşılara bırakılırken Beğler Çinliler gibi giyinecek ve Çinliler adına vergi toplayacaktı (Hayit, 1975: 136-137).

1766 ile 1815 yılları arasında Çinliler yerli beylerin de yardımıyla ciddi karşı koymalarla karşılaşmadan Doğu Türkistan'da egemenliğini sürdürdü. 1816 yılında Taş-Balik'li Ziyauddin-Ahund'un önderliğinde Çinlilere karşı yapılan ayaklanmalar Doğu Türkistan'ın bağımsızlık hayalinin bitmediğini gösteriyordu. Burhanü'd-Din Hocanın oğlu Hoca Saadet Ali'nin üç oğlundan biri olan Cihangir, Andican çevresinden birlik

¹⁰ Çin kaynaklarında Burhanü'd-Din "Buladun" ve Küçük Hoca "Hot-Siçyan" olarak anılan bu iki zat, Yarkent hükümdarı Mahmud Hocanın oğullarıdır. Burhanü'd-Din Çinlilerle işbirliğine sıcak bakıyordu kardeşi ise buna karşıydı. Ksl.Iakinof, Opisanie, s.167-168, Aktaran Baymirza, Hayit; (1975), *Turkestan zwürschen Russland und China*, Çev: Abdulkadir Sadak, Otağ Yayınevi, İstanbul s.136

kurarak Çin'e karşı başarılı sonuçlar almış ve Kokand'dan Muhammed Ali Han komutasındaki destek ile Kaşgar ele geçirilmişti. Çin'in Kaşgar'ı kaybetmesi diğer şehirlerde de (Yeni Hisar, Yarkent, Hoten) sevinç ve cesaretle karşılanarak Cihangir hükümdar olarak tanınmıştı Cihangir ile Kokand hanı Muhammed Ali arasındaki uyuşmazlık çıkmasıyla bundan faydalanan Çinliler Cihangir'i yakalayıp idam etmiştir. Muhammed Ali Han, Cihangir'in kardeşi Muhammed Ali Yusuf'u çağırıp birlikte Yenihisar, Yarkent, Hoten ve Aksu gibi şehirleri ele geçirdilerse de Buhara Hanlığı tehdidi yüzünden Doğu Türkistan'dan çekilmişlerdir (Hayit, 1975: 138-140).

1846'da Katta Tora önderliğindeki yedi hoca¹¹ Kaşgar'ı ele geçirip Veli Han'ı hükümdar ilan etmişler fakat bu 150 gün kadar kısa sürmüştür. Girişilen bu bağımsızlık hareketlerinin başarısızlıklarından sonra Çin zulmüne uğrayan Dunganlar¹² da yönetime karşı ayaklanmışlar fakat bu ayaklanma başarısızlıkla sonuçlanınca Rusya, Kırgızistan ve Kazakistan'a göç etmişlerdir.

1864 yılında Raşidüddin Hoca (Han Hoca) Kaşgar, Hoten ve Yarkent'in önde gelenlerinden kendisini Han olarak tanımaları istemiş, 1867 yılında Kaşgar ve Gulca'yı ele geçiren Yakup Bey¹³ tarafından idam ettirilmiştir (Hayit, 1975: 143).

Hocalar idaresinde parçalanmış bir şekilde yönetilen Doğu Türkistan birçok Çin işgaline karşı bu sebeple karşı koyamamış, Doğu Türkistan'ın her bağımsızlık hareketi birlik olunamayışından ötürü Çin tarafından kolaylıkla bastırılmıştır (Adıbelli, 2008: 36).

¹¹ Yedi Hocaların isimleri; Katta Tora(Muhammed Emin), Kiçik Han, Buzuruk Hoca, Veli Han, Sabir Han, Tevekkel Hoca, Akıcan Hoca'dır.

¹² Bazı kaynaklarda "Döngen" bazı kaynaklarda "Tungan" diye anılan Dunganlar, Arap- Çin evliliği sonucu ortaya çıkmış toplumdur.Hui de denir. Dunganlar: Bozkırda Unutulan Müslümanlar, <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-14724-34-dunganlar-bozkirda-unutulan-muslimanlar.html>, 20.11.2012

¹³ Yakup Bey, Pir Muhammed Mirza ailesinin bir mensubu olarak 1820'de Piskent'te dünyaya geldi. 1847-1853 yılları arasında Akmescit Valiliği yapmış, Akmescit civarındaki Balık-Köl'ü Ruslara satması sebebiyle Kokand Hanı tarafından idama mahkum edilmiş daha sonra affedilmişti. Buzuruk Hoca'nın kızkardeşi Şah-Begüm ile evlenmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Baymirza, Hayit, *Turkestan zwürschen Russland und China*, Çev: Abdulkadir Sadak, Otağ Yayınevi , 1975, İstanbul , s.144, dipnot.26

1862'den itibaren Doğu Türkistan'da meydana gelen ayaklanmalar sonucu 1864 yılında Doğu Türkistan'ın güneyindeki yedi vilayeti esas alan Kaşgariye Devletini ilan eden Yakup Bey, İli, Altay, Urumçi ve tüm Doğu Türkistan'ı birleştirmek için mücadeleye girişmiştir (Türköz, 2010: 7). 1867 yılında "Atalık Gazi ve Bedevlet (Mesut Hükümdar) ünvanı alarak yönetimi ele geçirirken Osmanlı Devleti, Rusya ve İngiltere ile diplomatik ilişkiler geliştirmiştir (Günay, 2005: 96).

Haziran 1877'de Yakup Bey'in ani ölümüyle oğulları ve kumandanı arasında çıkan taht kavgasını fırsat bilen Çin, Doğu Türkistan'ı işgal ederek Yakup Bey'in devletine 1878 yılına geldiğinde tamamen son verdi (Adıbelli, 2008: 49-50).

Aynı yıllarda Orta Asya'da birçok Türk devletini sınırlarına katan Ruslar Doğu Türkistan üzerinde de Çin ile güç mücadelesine girişmiştir. Ruslar ilk olarak bölgede Müslümanların elinde bulunan İli'yi Müslümanların sınır saldırılarını durdurma mazeretiyle işgal ettiğini Çin'e bildirerek ele geçirmiştir. Çin'e İli'yi sınırını korumak için işgal ettiğini söyleyerek Çin'e güvence veren Ruslar bir taraftan da Yakup Bey'le ticaret anlaşması imzalıyordu (Adıbelli, 2007: 79).

Rusya'nın bölgede varlığından rahatsız olan Çin, Rusların İli'den çıkmak için istediği yüksek tazminatı gözden çıkarıp 1879'da elçisi aracılığıyla Livadia Antlaşmasını imzalamış fakat antlaşma maddelerinin Rusya'nın lehine olması Çin'i rahatsız etmiş, bu sebeple antlaşmayı imzalayan elçisine idam cezası vermiş, birçok ülkenin telkiniyle bu cezayı uygulamamıştır. Livadia antlaşmasıyla Çin, Rusya'ya 5 milyon ruble vererek İli'yi geri alıyor, Tekes vadisi Ruslarda kalıyor ve Rusya gümrükleri Doğu Türkistan, Moğolistan'la ticaret yapabilme hakkı kazanıyordu. Çin'in bu antlaşmayla ilgili kriz çıkarması üzerine 1881 yılında yeniden müzakere edilerek St.Petersburg antlaşması imzalanarak İli için ödenecek miktar 9 milyona çıkarılarak İli dahil tüm Tekes vadisi Çin'e bırakılmıştır (Adıbelli, 2007: 80-81).

Ruslardan sonra Çin coğrafyasında Japonların 1900'lü yıllarda sürpriz bir şekilde sömürgeci olarak ortaya çıkması daha önce batı ülkeleri tarafından sömürülen Çin'i oldukça zor durumda bırakmıştır. Japonlar Çin milliyetçiliğini ve Rus komünizmini kendisi için tehlikeli olarak gördüğü için Çin toprakları üzerinde tampon bir bölge kurarak tehlikenin kendi topraklarına geçmesini önlemek istemiştir. Japonlar ilk olarak

1931'de Mançurya'ya girmiş 1932 yılında burada Mançuko kukla devletini kurarak başına Çin'den kaçan son imparator Pu-yi'yi getirmiştir. Bu arada Ruslar ile sıkıntısı olan ve 1905 yılında savaşıyan Japonlar, Rusların Mançuko devletini rahat bırakması için Rus işgali altında bulunan Orta Asya halklarıyla iletişime geçmeyi planlamıştır (Adıbelli, 2007: 166-167).

4.1.2. 1933 ve 1944 Türk-İslam Cumhuriyetleri

1933 yılında Kumul'da isyan çıkaran Hoca Niyaz, Yolbars Han ve Mehmet Emin Buğra 12 Kasım 1933'te Doğu Türkistan İslam Cumhuriyetini ilan ettiler fakat bu devletin varlığından rahatsız olan Sovyetlerin yardımıyla Çin genel valisi tarafından isyan bastırılarak kurulan cumhuriyete son verilirken 1944 yılında İli'de isyan çıkmış bu isyan da Sovyet ve Çin güçlerince bastırılmıştır (Adıbelli, 2007: 171-172). Doğu Türkistan ayaklanmasını bastırmak için gelen Sovyet askerleri ve ajanları 1943 yılına kadar bölgede kalmışlar, Urumçi'de bulunan hava meydanını genişletmişler ve 1938 yılında bir uçak fabrikası kurmuşlardır (Hayit, 1975: 324).

1933 yılında İslamiyet, bağımsızlık, adalet ve kardeşlik esasları üzerine kurulan Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti, Sovyetlerin kendi içinde Türk boyları barındırdığı için kötü örnek olabileceği endişesiyle, İngiltere de Hindistan için kötü örnek olabileceği için tanımaya yanaşmamışlardır (Adıbelli, 2008: 98).

Kurulan bu yeni devlet Çin ve Sovyet güçleri ile uğraşırken bir de kurucu kadronun kendi içinde sürtüşmeleriyle uğraşmıştır. Cumhurbaşkanı ilan edilen Hoca Niyaz iyi niyetli bir insan olmasına rağmen eğitimsiz ve kendi itibarına düşkün olması gibi sebeplerele hükümetle karşı karşıya gelerek hükümetten habersiz adımlar atarak 25 Şubat 1934'te Ruslarla 11 maddelik anlaşma imzalamıştır (Adıbelli, 2008: 99). Bunun üzerine Çinliler, Ruslar, Dunganlar ve General Mahmud idaresinde Hoca Niyaz'ın birleşik kuvvet hükümetine saldırarak hükümeti dağıtmış, Başbakan Sabit Abdülbaki'yi de asmıştır. Bu saldırılarda sadece Ruslar tarafından 200 bin Müslüman Türkistanlı öldürülürken, Çinliler ve Dunganlar tarafından öldürülenlerin sayısı ise meçhul kalmış, Hoca Niyaz da Urumçi Genel Vali Yardımcısı olarak atanmış ve 1937'de çıkan bir ayaklanmaya taraftar olduğu için 1942'de gaz odasında öldürülmüştür (Hayit, 1975: 322).

1934 yılından 1944'e kadar olan süreçte Doğu Türkistan halkı oldukça sıkıntılı bir dönem geçirmiştir. Bir taraftan Çin ile uğraşırken diğer taraftan da Sovyet kuvvetleri tarafından baskı altında tutulmuşlardı. 1938-1939 yılları arasında tüm Doğu Türkistan okullarında Marksist-Leninist teori verilmeye başlanırken, Çince ve Rusça öğrenmek mecburi bir hale geldi. Ruslar Urumçi ve Altay'ı komünizm merkezi haline getirirken, yerli milliyetçiler Altay'ı çıkış noktası yaparak ayaklanmak istiyorlardı. Bunu haber alan Vali Şeng, 1940 başlarında ayaklanmaya önderlik yapacak kişileri Altay ilinin düzeniyle ilgili danışmak bahanesiyle Urumçi'ye davet ederek hepsini tutuklatmıştır. Bunun üzerine 1940 yılında tekrar ayaklanma çıkmış fakat bu ayaklanma da daha öncekiler gibi Çin, Rus ve Moğol kuvvetlerince bastırılmıştır. 1940 yılından itibaren irili ufaklı birçok ayaklanma çıkan bölgede Çin hükümeti Şeng tarafından yeni tayin edilmiş yeni genel vali U-Cung-şin yönetiminde karışıklığa son vermek için teşebbüste bulunduğu süreçte, Altay halkı önderleri Osman Batur yönetiminde ayaklanmaya devam etmekteydi (Hayit, 1975: 324-327). Osman Batur Altay'da ayaklanmayı sürdürürken İli'de Ali Han Töre yeni bir ayaklanma başlatmış ve üç vilayet inkılabı olarak bilinen ayaklanmalar sonucu 07 Ağustos 1944'te Doğu Türkistan Cumhuriyeti'ni ilan edilmiştir (Önel, 2005: 96). Ali Han Töre Cumhurbaşkanı olurken Osman Batur da bu cumhuriyetin emrine girmiştir. Milliyetçilere karşı ilan edilen bu bağımsızlıkla İli (Gulca) Tarbagatay ve Altay vilayetlerinden oluşan bir devlet kurulmuş oluyordu (Adıbelli, 2008: 101).

Çin 1945 yılında Doğu Türkistan sorununu barışçı bir yoldan çözüme kavuşturulması için Ali Han Töre'ye teklifte bulunarak onu ikna etmiş ve 1945 Ekim'inde görüşmelere başlamıştır. Ali Han Töre görüşmelere katılmak üzere bir delegasyon görevlendirmiştir. Delegasyona Ahmedcan Kasimi başkanlık ederken Rahimcan ve Abdülhayr Töre üye olarak katılmıştı. Sovyet ajanı olduğu ortaya çıkan Kasimi yapılan görüşmelerdeki tüm gelişmeleri Sovyetlere bildirmişti (Adıbelli, 2008: 101). Uzun süren görüşmeler sonucunda 12 Temmuz 1946 yılında anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmayla, Doğu Türkistan kültürel, iktisadi ve iç siyaset bakımından özel hakları saklı kalmak suretiyle Çin'e bağlı kalırken, hükümet 15 Doğu Türkistan'lı ve 10 Çin'li olmak üzere 25 kişiden oluşmuştur (Hayit, 1975: 328). Genel vali U-Cung-Şin başkanlığında yeni bir hükümet kurularak Ahmedcan Kasimi Başbakan Vekili olmuştur. 1947'de Çin

hükümeti üç Türkistan'lıyı atayarak Dr.Mesut Sabri'yi Genel Vali, İsa Yusuf Alptekin'i Hükümet Genel Sekreteri, Canım Han Hacı'yı da Maliye Bakanı yapmıştır (Adıbelli, 2008: 103). Mesut Sabri'nin gücünü artırarak Çin'den ayrılmasından kuşku duyan hükümet 1949'da onu görevden alarak yerine Sovyet vatandaşı olan Burhan Şahidi'yi atarken, Türkistanlı Muhammed Emin Buğra Genel Vali Vekili olmuştu. Fakat Burhan Şahidi ikiyüzlü bir siyaset izleyerek bir taraftan Çin'e bağlı hareket ederken diğer taraftan Ruslara bilgi sızdırıyordu (Hayit, 1975: 330).

1949 yılında Çin genelinde yönetimi ele geçiren komünistler 29 Eylül 1949'da Urumçi'de de iktifarı ele geçirerek Burhan Şahidi'yi Genel Vali atadılar. Komünist hükümet 1951 yılı sonuna kadar çıkan tüm ayaklanmaları bastırırken Askeri Kontrol Komiteleri kurarak Doğu Türkistan'da komünistlere karşı savaşan ve içlerinde Mesut Sabri'nin de olduğu 72.705 kişiyi idama mahkum etmiş yüzbinden fazla kişide vatanlarını terk etmiştir. Kaçanların birçoğu komünistlerce vurulmuş, birçoğu da açlık ve sefalet içinde Hindistan'a ulaşmaya çalışırken ölmüştür (Hayit, 1975: 332).

27 Mart 1950 yılında Çin ile Sovyetler arasında Moskova'da imzalanan iki anonim şirketinin kurulması ile Sovyetler ve Çin Doğu Türkistan'ın petrol ve enerji kaynaklarını sömürmeye başlamışlar, 1954 yılında da Çin her iki şirketi feshederek yalnız başına hareket etmeye başlamıştır (Hayit, 1975: 333).

Doğu Türkistan bölgesinde komünizm ideolojisinin ilerlemesi için Çin Komünist Partisi çok sayıda üye kaydetmiş, komünizmi anlaşılır hale getirmek için Milli Azınlıklar Enstitüsü kurmuş, köylüler kolektifleştirilmiş, özel ticaret yerine devlet ticaret müesseseleri kurularak ticaret devlet tekeline alınmıştır(Hayit, 1975: 334).

Bölgede uygulanan politikalarda Sovyet ideolojisi o kadar etkili olmuştur ki Doğu Türkistan'da 1955'e kadar bölge okullarında Sovyet müfredatı uygulanmış 1954 yılında Arap alfabesi yerine Kiril alfabesi getirilmiş fakat 1956'dan sonra bu alfabe kullanılmaz olmuştur (Hayit, 1975: 333).

4.2. Çin'in Doğu Türkistan Politikası ve Hak İhlalleri

Çin'in Doğu Türkistan politikasını Nur Shahadah Jamil (2011: 148), 1949'dan günümüze dört aşamaya bölmektedir. İlk aşamada 1949-1976 arası dönemi, ikinci aşamada 1977-1990 arası dönemi, üçüncü aşamada 1991-2000 arası dönemi, dördüncü aşamada ise 2001-2009 arası dönemi incelemiştir.

1949-1976 arası dönem: 1949 yılında ÇHC'nin kurulmasıyla Orta Asya'da etnik bağı olan Sincan'a karşı Çin ayrılıkçı eğilimleri azaltmak, toprak bütünlüğünü güçlendirmek ve Çin'e entegre etmek için erken dönemde hoşgörülü bir politika izlenmiş, zamanla "Çin İslam Derneği" aracılığıyla dini kurumları kontrol altına almaya çalışmıştır. 1954 yılında bölgede kontrolü sağlamak için Sincan Üretim ve İnşaat Topluluğunu kurmuştur. 1958 yılında Mao'nun ileri sıçrama planıyla birlikte hoşgörü politikası bırakılarak asimilasyonist politika izlenmiş, bölgeye devlet destekli Hanlılar göç ettirilmeye başlanmış bunun yanında zorla kültürel homojenleşmeye gidilmiştir. 1950 ile 1978 yılları arasında bölgeye 3 milyon Hanlı göç ettirilmiş sonuç olarak 1953'te 300 bin olan Hanlı sayısı 1990'da 6 milyona çıkmıştır. 1960'ların başında Sincan ve diğer azınlıklara yaklaşım biraz ılımlı olsa da 1966-1976 arası süren Kültür Devriminde olaylar tekrar tersine dönmüş, Han olmayanlar az gelişmişlik sembolü görülmüş, Sincanlı ve Han olmayanlara karşı asimilasyon politikası en üst seviyelere çıkmıştır (Jamil, 2011: 148-150).

1977-1990 arası dönem: Mao'nun ölümüyle sona eren Kültür Devriminin etkileri bu dönemde hala bölge üzerinde devam etmiştir. Kültür devrimi Uygurlara göre sosyal ve siyasi bir saldırı değil aynı zamanda kendi özgün kimliklerine yapılmış bir saldırıydı. Deng Xiaoping 1978-1979 yılında iktidara geldiğinde Çin'de ekonomik reformlara başlanmış Sincan'da da daha hoşgörülü bir döneme girilmiştir. Uygurlar bu dönemde tarihlerini ve kimliklerini yeniden tanıma fırsatı bulmuş fakat 1980'lerdeki öğrenci gösterileri, 1989 Tiananmen Olayı ve 1990 Baren baskınından sonra tekrar bağımsızlık arayabilecekleri korkusuyla yeniden yasaklarla karşılaşmışlardır (Jamil, 2011: 150). 2002 yılında Çin tarafından yasadışı olarak görülen kitapları, yazıları, müzikleri yasaklandı. Çin'in uygulamaya çalıştığı bu kültürel liberizasyon başarısız olmakla birlikte Çin bunu son yıllara da taşımış bunun yanında Han göçü ve ekonomik eşitsizlikler Uygurların tepkisine yol açmıştır (Dwyer, 2005: 1). Sincan'daki azınlıklara

nüfus planlaması uzatılarak köylerde 3 çocuğa şehirde ise 2 çocuk politikasına devam edilirken, Uygur ailelere pozitif ayrımcılık yapılarak 2 ya da 3 olan çocuğu için daha düşük puanla üniversiteye gitmesinin önü de açılmıştır. 1980'lerin başında dini olarak da rahatlayan Uygurlar için camiler restore edilerek, her 150 Uygur'a bir cami ortalaması yakalanmıştır (Jamil, 2011: 150-151).

1991-2000 arası dönem: 1990 yılında Sovyetlerin çöküşü, Orta Asya'da yeni Müslüman Türk devletlerinin ortaya çıkışı ve bölgesel İslami uyanış Çin'i tedirgin etmiş, 1996 yılında Ş.İ.Ö kurulmasıyla üye devletleri Uygurlara karşı nötralize etmiştir. 1999'da başlatılan "go west" politikasıyla birçok Hanlı bölgeye göç ederken bölgenin gelişerek istikrarlı bir hale gelmesi için muazzam sübvansiyonlar verilerek orta sınıf bir tüccar gurubu oluşturulmaya çalışılmıştır. Örneğin Sincan 2000 yılında 12 milyar yuan teşvik almıştır. Ekonomik kalkınmaya Çin tarafından önem verilmesine rağmen 1990'larda meydana gelen şiddet olayları Pekin'in bölgeye karşı daha baskıcı politika izlemesine yol açmıştır. 1992 yılında Urumçi'de bir otobüsün bombalanarak 3 kişinin ölmesi, 23 kişinin yaralanması buna örnektir (Jamil, 2011: 151).

2001-2009 arası dönem: 11 Eylül saldırıları, bu tarz olayları kendi sistemlerine bağlamak isteyen ülkeler için fırsat olmuş, Pekin de bundan faydalanarak Doğu Türkistan İslami Hareketini el Kaide ve Taliban bağlantılı olduğu gerekçesiyle ABD'ye sunmuştur. Çin ayrıca Sincan'daki sözde Uygur teröristlere karşı Orta Asya devletlerinden de destek istemiş, Çin'le ekonomik çıkarları olan bu devletler de istenilen desteği sağlamıştır. 11 Eylül sonrasında Çin, Ramazan ayında Sincan'daki camileri kapatmış, din adamlarını gözlem altında tutmuş, Uygurlar üzerinde kontrolünü daha da artırmıştır. Çin'in Sincan üzerindeki baskıyı artırmasını sadece uluslararası terör olaylarıyla ilgisi olmayıp Orta Asya'daki siyasi değişimlerle de bağı vardır. Bu sebeple Çin, 2005 yılında Kırgızistan'daki Lale Devriminden Uygurların da etkileneceğinden çok endişe duymuştur (Jamil, 2011: 154).

Bölge topraklarının verimli oluşu, zengin doğal kaynaklara sahip olması, ve stratejik konumuyla Çin için batıya açılan ve aynı zamanda Orta Asya enerji kaynaklarına ulaşmada güvenli bir koridor olması bunun yanında Çin'in gelişmiş bölgelerine batıdan gelebilecek saldırı için de tampon görevi yapması da Çin'in Doğu Türkistan politikasını belirleyen en önemli etkenlerden biri olmuştur (Oğan, 2009).

4.2.1. Nüfus ve Göç Politikası

Doğu Türkistan'ın en önemli sorunu asimilasyon amaçlı, planlı bir şekilde bölgeye yerleştirilen Han Çinlisi göçmenlerdir. Böylelikle bölgenin demografik yapısının değişimi planlanarak Uygur nüfusu azınlık duruma düşürülerek halk kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır.

Çin'in bölgede Han Çinlisi nüfusunu artırmadaki başka bir etken de 1950'lerde Doğu Türkistan bölgesinde Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi kurulmadan önce meydana gelen Sovyet faaliyetleridir. Sovyetlerin bölgede etkisini artırarak bölgenin yer altı zenginliklerini ele geçirmek istemesi Çin'in bölgede nüfus artırıcı politika izlemesine yol açmıştır (Hayit, 1975: 339). Drew (1968:208) 1953 yılında bölgede yaşayan 300 bin Çinli'nin 1967'de 1.791 bine, Dunganlarla birlikte 2.062 bine, 1953'de sayıları 4.218 bin olan Türkistanlıların (Uygur, Kazak, Özbek ve Tatar) ise 1967'de 5.726 bine çıktığını belirtmektedir..

1949 ile 2008 yılları arasında değişen Sincan Uygur Özerk Bölgesi nüfus verilerine göre her geçen gün artan Han Çinlisi göçü Uygur nüfusunun oransal olarak azalmasına yol açmakta ve Uygurların güçsüz duruma gelmesine sebebiyet vermektedir. Başkent Urumçi'deki nüfus yapısı şöyledir. Genel nüfusun 1,5 milyonu Han Çinlisi, 266 bini Uygurdur. Geri kalanlar Kazak, Hui gibi diğer etnik gruplardır. Nüfusun oransal olarak % 75'i Han Çinlisi, % 12,79'u ise Uygur'dur (Bilgin, 2010: 187). Bununla birlikte 2008 yılı rakamlarına göre Sincan Uygur Özerk Bölge'sinin toplam nüfusu 21.3 milyondur. Bu nüfusun 9.8 milyonu Uygur, 8.5 milyonu Han, yaklaşık 1.5 milyonu Kazak, 958 bini Hui'dir (Howell ve Fan, 2011: 123). Bunun haricinde az sayıda Kırgız, Moğol, Özbek, Tatar gibi diğer azınlıklar yaşamaktadır

1949 yılında Sincan Uygur bölgesinde Han nüfusu 600 bin kişiyle yüzde 6'ya denk gelirken günümüzde Han Çinli göçü nedeniyle Türkler azınlık durumuna gelmiştir. Hanlıların başat güç haline gelmesiyle birlikte bölgede insan hakları ihlali yapıldığını gösteren emarelere rastlanmaktadır. Bunlardan bazıları insan hakları örgütlerinin de belirlediği gibi sanıkların tek celsede davalarının sona erdirilerek mahkûm edilmeleri, hamile kadınların kısırlaştırılması, sınırlama fazlası doğan bebeklerin öldürülmesi, insanların zorla çalışma kamplarına gönderilmeleridir (Önel, 2005: 92-100). İnsan

Hakları İzleme Örgütü 2011 raporuna göre Çin, 2010 yılında geleneksel Uygur mahallelerini yıkıp Uygurları zorla buralardan tahliye etmiştir (HRW, 2011). Zorla bölgelerinden göç ettirilen yerli halkın nüfusu sistemli olarak azalırken Han Çinli göçü teşvik edilerek Doğu Türkistan halkı etkisiz bir hale getirilip bölgede hak iddia edemeyecek konuma düşürülmektedir.

Stanley Toops (2004) 1800'lerde bölge nüfusunun yüzde 60 Mançulardan, yüzde 30 Türkler'den oluştuğunu belirtirken, 1953 yılına gelindiğinde bölge nüfusunun yüzde 75'ini 4,87 milyonla Uygurların, yüzde 6'sını ise Han Çinlilerinin oluşturduğunu aktarmaktadır. 1964 yılına gelindiğinde Uygur nüfusu 7,44 milyonla yüzde 54'ü oluştururken Han nüfusu yüzde 33'e çıkmıştır. Yapılan ekonomik reformlardan sonra kayıtlı 13,08 milyonluk nüfusun yüzde 46'sını Uygurlar, yüzde 40'ını Han Çinlileri oluştururken 2000 yılı nüfus sayımı göre de 18,46 milyonun yüzde 45,21'ini Uygurlar, yüzde 40,57'sini Han Çinlileri oluşturmuştur. 2008 yılı rakamlarına göre de Uygurlar Yüzde 46,1 Hanlar yüzde 39,2'lik nüfus oranına sahip olmuşlardır.

Çin'in 1953'de başlattığı nüfus artırıcı politikayla nüfus dengeleri Çin'in istediği şekilde değişmiş 1990 yılında yüzde 40'a düşen Türk sayısı Selçuk Çolakoğlu'na göre etnik temizlik yapıldığının göstergesi olmuştur (Önel, 2005: 100). Çin yapılan bu göçleri tarımda kalkınma ve göçmenlerin korunması gibi politikalarla artırmaktadır. Çin'in uyguladığı göç politikasıyla Han Çinlileri Doğu Türkistan'ın en verimli topraklarına yerleştirilirken, yerli halk kurak bölgelere göçe zorlanmaktadır.

Çin, Han Çinlilerini iş garantisi vererek, maaşlarını yüksek tutarak ve tek çocuk politikasından tavizler vererek bölgeye göçe teşvik ederken, Uygurların ticari alanda sivrilmeleri engellenmektedir (Bilgin, 2010: 188). Çin'in Uygur kimliğini eritmenin bir yolu olarak da görülen Kaşgar'da Uygurların yoğun olarak yaşadığı eski ve tarihi semtleri yıkması ve okullarda Uygur dilinin yasaklanması Uygur kültürünü yok etme çabası olarak görülmektedir (Israeli, 2010).

Geniş ve zengin topraklardaki seyrek nüfus yapısı, Çin'in kendi iç bölgelerindeki aşırı yoğun nüfus yapısının baskısını hafifletmek için de en uygun seçenektir. Uygurların yaşadığı toprakların Çin'in 1/6 sını oluşturması ve 8 Orta Asya ülkesine sınırı bulunmasıyla, doğal kaynaklarıyla Çin'in ekonomik büyümesine katkı sağlaması gibi

sebeplerle Çin, Hanlıları buraya göç ettirerek emniyet valfi oluşturmaya çalışmaktadır (Dwyer, 2005: 2). Çinlilerin kitleler halinde bölgeye göç ettirilmiş olması ve Çin'in uygulamaya koyduğu emperyal politikalar ise verimli topraklara sahip bölgede çatışmaya yol açmaktadır (Arıbaş, 2007 : 425) .

Sincan çatışmasının temelleri, devletin resmi ve gayriresmi politikaları tek tek incelendiğinde daha iyi anlaşılabilir; Çin resmi kültür politikası eşitlikçi ve uyumluluk üzerine kurulurken gayriresmi politikası 1980'lerden itibaren Sincan'daki büyük azınlığın asimilesine odaklanarak Çin kültürünün baskın hale getirmek olmuştur (Dwyer, 2005: 2). Çin'in bu gayriresmi politikaları azınlıkların yaşadığı sınır bölgelerinde uyguladığı resmi dil politikası ve kültürel baskılar 2001 yılından itibaren uluslararası basın tarafından da görülmüş, çıkan çatışmaların kültürel farklılıklardan kaynaklandığı dünyaya duyurulurken Çin basını özellikle son zamanlarda çıkan olayları uluslararası terörizm olarak yansıtmıştır (Dwyer, 2005: 2). Ayrıca Dwyer (2005; 4) tarafından belirtilen Urumçi'nin 265 kilometre güneydoğusunda 1964-1996 yılları arasında Çin tarafından yapılan 44 nükleer deneme bugün hala Çin zulmü olarak Uygurlar tarafından dile getirilmektedir. Bu yapılan nükleer denemeler sonucu ortaya çıkan manzara Doğu Türkistanlı Zeynure Öztürk (Kişisel görüşme, 2011) tarafından da dile getirilmektedir. Uygur kızların çalıştırılma bahanesiyle ailelerinden zorla alınarak Çin'in diğer şehirlerine götürüldüğünü belirten Öztürk, bu kızların Han Çinlisi erkeklerle evlendirilmesini belirtmesi Uygurlara karşı asimilasyon yapıldığını gösteren önemli argümanlardandır.

Bölgede Çin tarafından asimilasyon yapıldığını belirten Andican (1995: 82), 1964'te başlayan kültür ihtilali ile asimilasyon politikalarının başladığını, bölgeye Han Çinlilerinin yerleştirilerek Hanlıların nüfusu artırılarak 1940'lardan 1980'lere kadar nüfusun 26 kat arttığını belirtmiştir. Artan bu Han nüfusu yerel halkın dikkatini de çekmiş 1953'te 300 bin olan Han nüfusunun 1990'larda 6 milyona ulaşması ve 2000 yılında Han nüfus oranının yüzde 41'e çıkması azınlıklar üzerinde güçlü bir dil ve kültür baskısının oluşmasına yol açmıştır (Dwyer, 2005: 4).

Buna paralel olarak bölgenin kilometrekare başına düşen nüfus yoğunluğu 1953'te 3 kişiyken 1982'de 8 kişi olmuştur. Fakat aynı dönemde Uygur nüfusu 1,6 kat artmıştır. Başka bir araştırmaya 2003 yılında ChinaPerspectives'de yer verilmiştir. Dergide

yayınlanan makalede şu veriler dikkat çekiyor “1950’lerden sonra komünist rejim hidrokarbon, mineral kaynaklar ve işlenmemiş tarım alanları bakımından zengin olan bu bölgeyi güvenlik altında tutmak, kontrol etmek için, Han nüfus merkezlerinin yerleşimini destekledi. 1949’dan bu yana bölgede “Şincan Üretim ve İnşaat Topluluğu” tarafından yönlendirilen yoğun bir Han göçmen akışı görülmektedir. Aslında bu teşkilat, sivil savaş sonrası terhis olan eski askerlerine bir takım avantajlar sağlayarak üyelerine yardımcı olmaktadır. Yeni öncü alanlar açmak için ülkenin hudutlarına gönderilen köylü-asker toplulukları bölge için güvenlik sağlamaya gerekli insan gücünü temin ederken demografik yapıdaki değişiklik yeni bir kültür inkılâbını başlattı. % 80’ den fazla merkezi hükümet tarafından para desteği gören Şincan Üretim ve İnşaat Topluluğu (XPCC) bugün yerli ekili dikili alanların üçte birini kontrol etmekte ve bölgesel sanayi ürünlerinin çeyreğini üretmektedir” (Castets, 2003: 3).

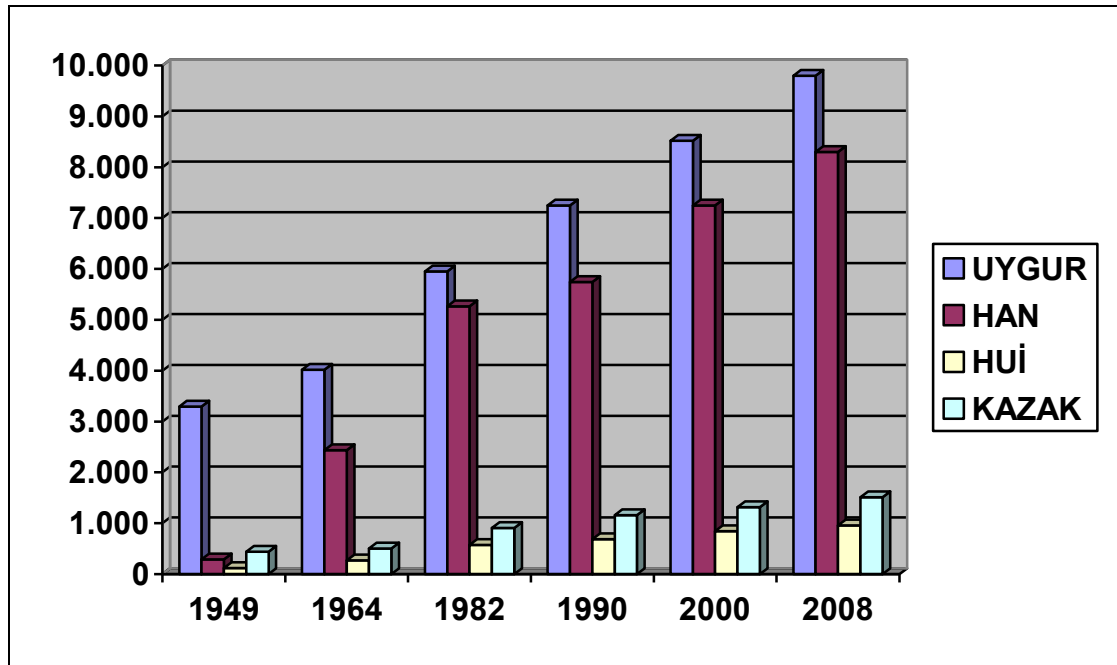
Jamil, (2011: 148) Şincan Üretim ve İnşaat Topluluğunun 1954 yılında Sincan’ı kontrol etmek için kurulduğunu söylerken 1950’li yıllarda yaklaşık 100 bin üyeye ulaştığını belirtmektedir. Dwyer (2005: 4) Şincan Üretim ve İnşaat Topluluğunun 1990’larda bir buçuk milyondan fazla üyeye ulaştığını belirtirken Dorais (2005: 16) 2000 yılında bu sayının 2,5 milyonun üzerine çıktığını aktarmaktadır. Bu üye sayısının yüzde 90’ı Hanlı’dır (bu Şincan’da resmi olarak yaşayan Hanların üçte biridir). Şincan Üretim ve İnşaat topluluğu ile devlet tarafından doğrudan kontrol edilmeyen içeriye göç akışı sayesinde 1949 yılında bölge nüfusunun sadece % 6,7’sini oluşturan Han nüfusu, günümüzde % 40’a yükselmiştir; bu da 18,5 milyon yerleşik nüfusun 7 milyonundan fazlası anlamına gelmektedir (Castets, 2003: 3). 2000 yılı rakamlarına göre 7,5 milyon olan Han nüfusuna Dorais (2005: 16), profesyonel danışmanlar, askerler, polisler ile 2,5 milyon Sincan Üretim ve İnşaat Topluluğu üyesini ekleyerek bu rakamın 12,5 milyona ulaştığını belirtmektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi 2008 yılı rakamlarına göre bölgenin toplam nüfusu 21.3 milyona ulaşmıştır. Bu nüfusun 9.8 milyonu Uygur, 8.5 milyonu Han, yaklaşık 1.5 milyonu Kazak ve 958 bini de Huiler oluşturmaktadır (Howell ve Fan, 2011: 123). 2008 nüfus verileri 1949 yılı nüfus verileri oransal olarak kıyaslandığında Uygur ve Han nüfusunun günümüzde birbirine çok yaklaştığı görülmektedir.

Nüfustaki Uygurlar aleyhine olan bu gelişmeler, asimilasyon ve ekonomik eşitsizlikler bugün Uygurların en fazla rahatsızlık duyduğu konuların başında olup birçok protesto hareketlerine sebep olmaktadır (Castets, 2003: 4). Ayrıca Sincan'a göçü özendiren Çin, medya aracılığıyla Hanlıların kendilerini Sincan'lı gibi hissetmesini sağlamak için kültürel faaliyetleri hayata geçirmiştir (Dwyer, 2005: 30).

Sovyetlerin yıkılmasıyla 5 Türk devleti Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan bağımsızlığını kazanırken, Doğu Türkistan Çin'in bir parçası olarak kalmış, bununla birlikte Çin'in hesaplı ve planlı politikalarıyla Xinjiang'da Uygur nüfusunu bastırmak için Han Çinlisi güçlendirilerek Han-Uygur nüfusunu dengelemiştir (Israeli, 2010). Dengelenen bu nüfusla birlikte bugün birçok sektör Han Çinlilerin elindedir. Örneğin petrol ve gaz üretimi yapan PetroChina'nın sahibi Han Çinlisidir ve birçok Han Çinlisi iş ve ekonomik sebeplerle Xinjiang'a yerleşmiş böylelikle merkezi hükümetin istediği nüfusun değiştirilerek dengelenmesi sağlanmıştır (Cao, 2008: 6). Aşağıdaki tablo 1949 ile 2008 yılları arası değişen Sincan-Uygur Özerk Bölgesi nüfus dağılımını daha iyi göstermektedir.

Tablo 2: 1949-2008 Yılları Arası Sincan-Uygur Özerk Bölgesi Nüfus Dağılımı (milyon)

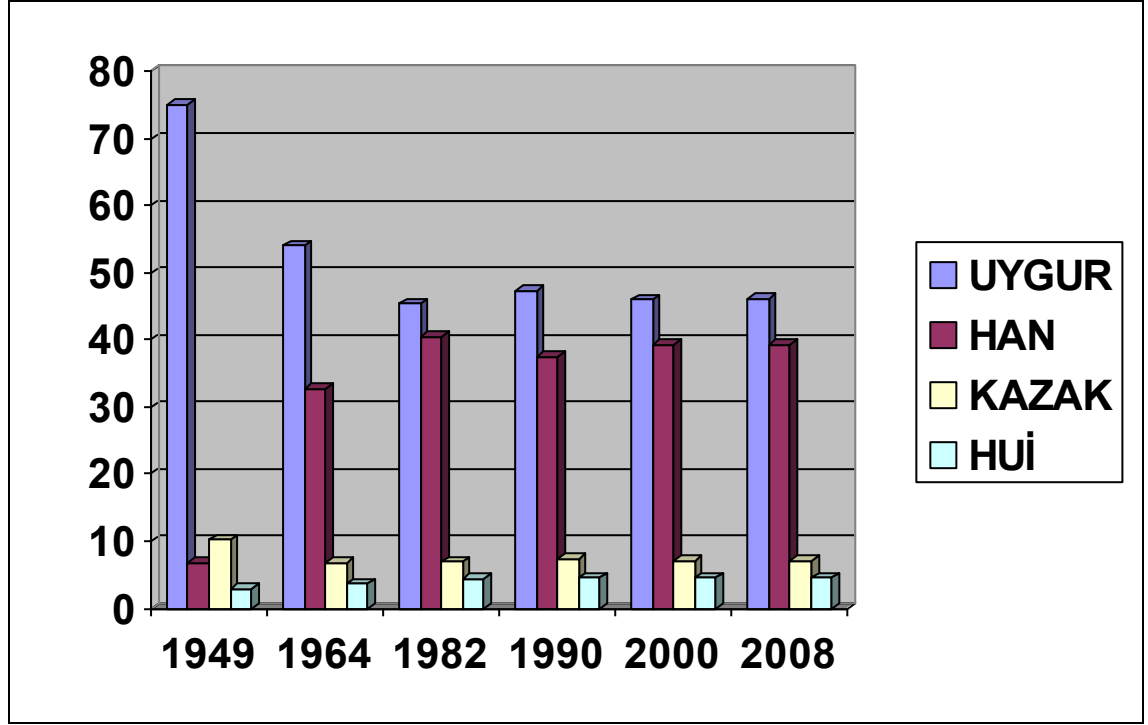
Kaynak: Castets, Remi, The Uyghurs in Xinjiang – The Malaise Grows, China perspectives, september-october 2003, s.6 ve Anthony Howell and C. Cindy Fan, Migration and Inequality in Xinjiang: A Survey of Han and Uyghur Migrants in Urumqi, 2011, s.123'deki bilgiler kullanılarak hazırlanmıştır.

Yukarıdaki tabloya göre 1949 yılında bariz bir Uygur nüfusu üstünlüğü varken 1964'ten itibaren Han nüfusu yoğun bir şekilde artmaya başlamış, Uygur nüfusu ise neredeyse yerinde saymıştır. Oransal olarak 1949'da yüzde 75 olan Uygur nüfusu, 2002 yılında yüzde 47'ye düşmüş fakat Han nüfusu oranı 1949'da yüzde 7 iken 2002'de yüzde 40'lara çıkmıştır. 2000 yılı rakamlarına göre 7,5 milyon olan Han nüfusuna daha önce de belirtildiği üzere profesyonel danışmanlar, askerler, polisler ile 2,5 milyon Sincan Üretim ve İnşaat Topluluğu üyesini ekleyen Dorais (2005: 16) bu rakamı 12,5 milyon olarak hesaplamaktadır. Böylelikle Han nüfusunun belirtilenden daha fazla olduğu gerçeği karşımıza çıkmaktadır.

Bununla birlikte bölgede Uygurlar aleyhine ortaya çıkan bu nüfus dengesinde ağır baskı gören Uygurların Orta Asya'ya göçü de etkili olmuştur. Uygur bölgesine Çinlilerin göç ettirilmesi Uygur Türklerinin ciddi bir şekilde tesir etmektedir. ABD kongresi insan hakları raporuna göre petrol işçilerinin % 99'unu, yerel hükümetin ve önde gelen endüstrilerin % 95 'ini Han Çinlileri oluşturmaktadır (Karaca, 2007). Bu da bize Çin'in bölgeye Han nüfusu göçünü başarılı bir şekilde yönlediğini gösterirken, Uygur nüfusun yıllar içinde kademeli ve sistemli bir şekilde eritmeye çalışıldığı sonucunu vermekte, ortaya çıkan insan hakları ihlalleri ise Uygur azınlık grubunu derinden yaralayarak çatışmalara yol açmaktadır.

Çin hükümeti Han Çinlilerini bölgeye göç ettirme programıyla bölgenin nüfus dengelerini değiştirmeyi başarmış ve bu politika tüm dünyaya azınlık bölgesinin kalkındırılması olarak sunulmuştur. Bölgedeki nüfus oranını değiştirmek amacıyla Han kökenlilerin bölgeye göç ettirilmesi ve bölgenin doğal kaynaklarının Çin tarafından adaletsiz şekilde kullanılması ve bundan sadece Han Çinlilerinin faydalanması bunun yanında kültürel, dinsel ve dilsel sıkıntılar yaşanması Uygurlar'ın haklarının ihlal edildiğini göstermektedir. Demografik dengeleri değişen ya da değiştirilen bölgenin nüfusundan sonra bu nüfusa paralel olarak değişen nüfus oranları aşağıdaki tabloda 1949 yılından 2008 yılına kadar aşamalar halinde verilmeye çalışılmıştır.

Tablo 3: 1949-2008 Yılları Arası Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi Nüfus Değişim Oranını Gösteren Tablo (Yüzde)

Kaynak: Castets, Remi, The Uyghurs in Xinjiang – The Malaise Grows, China perspectives, september-october 2003, s.6 ve 2008 nüfus bilgileri için Anthony Howell and C. Cindy Fan, Migration and Inequality in Xinjiang: A Survey of Han and Uyghur Migrants in Urumqi, 2011, s.123'deki bilgiler kullanılarak hazırlanmıştır.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere Sincan-Uygur Özerk Bölgesinin demografik yapısında meydana gelen bu değişim bölgedeki yerel halkın pek hoşuna gitmemektedir. Eski tarihlerden beri kendilerini o toprakların sahibi olarak görmüş olan yerel halkın, Çin hükümetinin uyguladığı göç politikasıyla git gide azınlık durumuna düşmesi büyük tepkilere yol açmaktadır. 1949 yılında yüzde 75 olan Uygur nüfusu 2008 yılına geldiğinde yüzde 46,1'e gerilemiş, yine 1949 yılında yüzde 6,7 olan Han nüfusu 2008 yılında yüzde 39,2'ye yükselmiştir.

Her yıl ortalama 250 bin Hanlının batıya (Sincan) göç etmesi, Uygurlar'ın kendilerini özerk bölgelerinde azınlık konuma düşme korkusuna itmektir (Moneyhon, 2003: 11). Daha da kötüsü Uygurlar eğitim, işsizlik, hayattan beklentileri ve yoksulluk oranlarıyla Hanlılardan daha da geri kalmaktadırlar.

4.2.2. Ekonomi Politikaları

Ekonomik olarak Şincan-Uygur bölgesi ülkenin doğusuna göre daha geri kalmış durumdadır. Çin'in dışa açılma siyaseti sonrasında kademeli kalkınma projesi neticesinde üç farklı aşamada ekonomisi gelişmiştir. Buna göre doğu kesimlerinin gelişme hızı yüksek, orta kesimlerin orta derecede, batı kesimlerinin ise yavaştır (Abulaiti, 2009). 1952 yılından 1978'e kadar batıda yer alan azınlık bölgelerinin gayri safi milli hasılasının büyüme hızı % 6,4 doğu kesiminin büyüme hızı ise % 6,1 dir. Arada nerdeyse fark yoktur. Fakat 1978'den sonra ülkenin doğu kesiminde meydana gelen büyüme (%8,6) ülke ortalamasını (%8,4) geçerken, batıda bariz bir azalma meydana gelmiştir. Ortaya çıkan rakamlar 1990-1999 yılları arasında daha da artarak doğu ve batı arasında gelişme farkının büyümesine yol açmıştır. Ayrıca Sincan içinde yaşayan azınlıklar ile Han Çinlilerinin gelir durumu da farklılaşmıştır. Uygurların bölgenin güneyinde tarım ağırlıklı çalışmaları, Hanlıların modernize edilmiş sanayi şehirlerinin bulunduğu kuzeyde yoğunlaşmaları gelir eşitsizliği sorununun sebeplerinden biri olmuştur (Cao, 2008: 21).

1952-1978 yılları arasında batıda yer alan özerk bölgelerin ülkedeki ekonomik gelişme sıralamaları ilk 10'un içindeyken 1990 sonrası arka sıralara gerilemiştir. Xinjiang Uygur özerk bölgesi ancak 20. sırada kendine yer bulabilmiştir.

Aşağıda yer alan tabloda da Çin'de yaşayan bir çiftçinin net geliri yıllara göre incelendiğinde 1991 yılına kadar başa baş giden rakamların bu yıldan sonra Sincan Uygur bölgesinde yaşayan çiftçilerin aleyhine geliştiği görülmektedir.

Tablo 4: Çin’de Yaşayan Çiftçilerin Net Gelir Seviyesinin Bölgelere Göre Dağılımı (Değerler Çin para birimi Yuan cinsinden)

Bölge ismi	1978	1980	1985	1991	1995
Çin Ortalaması	133.7	191.33	397.60	686.60	1577.74
Şangay	290.00	397.35	805.92	1907.32	4245.61
Pekin	224.80	290.46	775.08	1297.05	3223.65
Zhejiang		219.18	548.60	1099.04	2966.19
Xinjiang	199.17	198.01	394.30	683.47	1136.45
Qinghai			342.95	559.78	1029.77
Gansu	98.40	153.33	255.32	430.98	880.34
İç Moğol	100.00	181.32	360.41	607.15	1208.38

Kaynak: “Zhong Guo Tong Ji Nian Jian1996” s.84. Aktaran, ABULAITİ, Sainati; (2009), *Çin’de Azınlıklar ve Azınlık Eğitimi*, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yukarıdaki tabloya göre 1978’den 2000’li yıllara doğru Çin’in doğu kesimindeki bölgelerde (Pekin, Şangay, ZheJiang) aile gelirleri hızla yükselirken Batı kesimdeki azınlık bölgelerinde, 2000’li yıllara doğru, aile gelirlerinde büyük hızla küçülme meydana gelir. Özellikle Xinjiang Uygur Özerk Bölgesindeki durum çok belirgindir. 1978 yılında Xinjiang Uygur Özerk Bölgesindeki ailelerin net geliri 199,17 Yuan’dır. Bu rakam devletin ortalama gelir seviyesi olan 133,57 Yuan’dan çok yüksekken, 1995’in sonunda 1136,45 Yuan ile devletin ilgili senedeki ortalama gelir seviyesi olan 1577,74 Yuan’a göre epey küçülme göstermiştir. Aslında 1577 Yuan olan ortalama gelir Batı bölgeleri tarafından yükseltilmektedir. Sadece azınlık bölgelerin ortalaması alınarak hesaplama yapılırsa bu değer çok daha aşağılara inmektedir. Bununla birlikte Çin’in geri kalmış azınlık bölgelerinin denizden uzak bölgeler olmasını gözden kaçırmamak gerekmektedir. Çin’in en gelişmiş şehirleri denize kıyısı olan liman şehirleridir. Dolayısıyla Sincan, Tibet ve İç Moğol Bölgelerinin Çin’in batısında iç denizden uzak bölgeler olduğunu da unutmamak gerekmektedir.

Bunun yanında Sincan'ın kurak bir iklime sahip olması sürdürülebilir ekonomik kalkınma için önemli zorluklar çıkartmaktadır. Kurak bir iklim sebebiyle su kaynakları az olan bölgede petrol ve doğalgaz gibi kaynaklar oldukça boldur. Bu sebeple merkezi hükümet tarafından yatırım yapılarak istikrar sağlanmaya çalışılan bölge için hükümet oldukça çaba göstermektedir (Dorais 2005; 4-7).

Son dönemde Çin'in azınlık bölgelerini kalkınma pogramına alınmasıyla birlikte Çin yetkililerinin bildirdiği rakamlara göre Sincan Özerk Bölgesinin GSYH'sı 2011 yılında bir önceki yıla göre % 12 büyerek 104,8 milyar dolar olurken kişi başına harcanabilir gelir bir önceki yıla göre % 13 artışla 2460 dolar olmuş, dış ticaret hacmi % 26,6 lık artışla 21,7 milyar dolar olurken bölgeye 26 milyar dolar yatırım yapılmış ve eğitime de 6,6 milyar dolar kaynak ayrılmıştır (Müderrisoğlu, 2012).

Çin yetkili makamlarınca verilen bu ekonomik rakamlarının yanında pek gündeme gelmeyen gelir eşitsizliği ayrıca bir sorunlar yumağıdır. Han nüfusunun ağır bastığı azınlık bölgelerinde meydana gelen bu gelir eşitsizliği azınlıkların sosyo-ekonomik olarak dışlanmalarına yol açabilmektedir. Azınlık bölgelerinde ve Sincan'da meydana gelen bu gelir eşitsizliklerinin temelinde coğrafi konumla birlikte azınlıkların çalışma alanların yetersiz olması yatmaktadır. Sincan'da yaşayan azınlıkların yüzde 60'ından fazlası güney sınır bölgelerinde kırsal alanlarda yaşamakta bu da sosyo-ekonomik gelişim için dezavantaj oluşturmaktadır. Bununla birlikte azınlık olamayan bazı kırsal yerleşim yerlerinde kişi başına gelir azınlık bölgelerine göre daha düşük kalmaktadır. 2000 yılında 22 güney azınlık ilçesinde kişi başına gelir 934,5 yuan olurken il ortalamasının sadece yarısına denk geliyordu (Cao, 2008: 16). Ayrıca azınlık illerinde bulunan ilçelerde fakirlik yüzde 80'leri bulurken, toplam nüfusun yüzde 90'larını azınlık grupları oluşturmaktadır. Son yıllarda azınlık bölgelerine yapılan yatırımlar özellikle büyükşehirlerde çok faydalı olurken bu nüfusun sadece bir bölümüne özellikle Hanlılara fayda sağlamıştır (Cao, 2008: 19).

Çin, bölgelerarası eşitsizlikleri en aza indirmek için gelişmiş kıyı bölgelerine karşılık daha az gelişmiş Tibet ve Sincan gibi iç bölgelere yönelik "go west" kampanyasıyla buraları geliştirmeye çalışmaktadır. "Go west" kampanyası Sincan'ı cazibe merkezi yaparken birçok Hanlının bölgeye göç etmesini sağlamış bununla birlikte kaynakların büyük ölçüde sömürülmesine de yol açmıştır (Dorais 2005: 8-10). Sömürü büyük

oranda petrol ve doğalgaz kaynakları üzerinde olurken çıkan petrolü merkeze taşımak için doğu-batı boru hattı inşa edilmiştir. Uygurlar ise bu kampanyayı Han nüfusunun bölgeye göçü için bir etken olduğunu düşünerek şüpheyle yaklaşmaktadır (Jamil, 2011: 161). Ayrıca çıkan bu petrol gelirlerinde Uygur azınlığa negatif ayrımcılık yapılması, sektörde Hanlıların tercih edilerek eğitimsiz azınlıkların ekonomiye kazandırılmaması zaten Han göçü sebebiyle çatışmaya müsait olan ortamı daha da germektedir (Dorais 2005. 16). Bununla birlikte ekonomide yaşanan gelir eşitsizliklerinin yanında sosyal eşitsizliklerde Uygurların kanayan yaralarından biridir (Castets, 2003: 4).

Çin'in geri kalmış iç bölgelere yönelik "Go west" kampanyası Sincan'a Han göçünü artırırken bunun yanında Sincan bölgesini geliştirmek için adını Sincan'daki Tianshan Dağlarından alan "Tianshan Ekonomik Kuşağı" ekonomik büyüme için önemli bir kalkınma projesi haline gelerek buradaki şehirlerin gelişmesini sağlamıştır. Kuzey Sincan'da yer alan Tianshan Ekonomik Kuşağından 2002 yılında 9 büyükşehir ve 49 şehir faydalanırken Sincan genelinin yüzde 25'i bu projeden faydalanmış, en fazla faydası ise Hanlılara olmuştur. Kuzey Sincan nüfusunun yüzde 62'sini Hanlılar oluştururken bunun yüzde 38'ini azınlıklar oluşturmaktadır. Bu azınlığın yüzde 12'si Uygur geri kalanlar ise çoğunlukla Kazak'tır. Han nüfusunun çok olmasının sebebiyle de olsa gerek Tianshan ekonomik kuşağından yüzde 73,15 ile Han Çinlileri faydalanmaktadır (Cao, 2008: 20). Bu da Uygur azınlığın ekonomik olarak iyice geri kalmalarına yol açmaktadır.

Çin'in bölgeye yönelik ekonomi politikalarıyla Sincan'da yaşam standartları ve gelir yükselirken Han Çinlileri Uygurlara göre daha yüksek pozisyonlarda ve maaşlarla iş imkanına sahip olabilmektedirler (Jamil, 2011: 160-162). İşsizlik oranları yükselen Uygurlar ise marjinalleşerek Han-Uygur çatışmalarına sebep olabilmektedirler (Bhattacharya, 2003: 366).

4.2.3. Eğitim ve Kültür Politikaları

Sincan Uygur Özerk Bölgesindeki okullarda Uygurca azınlık dili statüsünde sayılmaktadır (Dwyer 2005: 21). Ancak Çin sınırları içinde herhangi bir dilin yaygınlaşması potansiyel olarak problemlili bir konudur.

Eğitim dili olarak kendi dillerini kullanmakta sıkıntı çeken Uygur halkının alfabesi de birkaç kez değişmiştir. Çin Arapça olan alfabeyi Kiril alfabesine, sonra Latin alfabesine çevirmiş, Türkiye ile kültür köprüsü kurulması endişesiyle tekrar Arap alfabesine çevirmiştir. Bunun yanında dini vecibelerini yerine getirirken sıkıntı çeken Uygurlar zellikle Kültür Devrimi sırasında çok yoğun baskılara maruz kalmışlar, toplu ibadetleri yasaklanmış, dini ilimlerin öğrenilmesi ve öğretilmesi ve 1997’de de Cuma hutbeleri yasaklanmıştır (nel, 2005: 101).

2002 yılından itibaren Sincan-Uygur Bölgesindeki niversitelerde Uygurca yasaklanmıştır. İngiltere’deki Durham niversitesi ağdaş Çin alışmaları Merkezi Direktörü ve Orta Asya-Kafkasya Enstitüsü araştırmacısı Dr. Michael Dillon tarafından yazılan makalede “Çin’in 2002 Mayıs ayında aldığı Sincan niversitesindeki derslerin Uygurca okutulmaması kararından sonra, bu kez de Uygur dilinde yazılmış kitapları yakmaya başladıkları, okullar başta olmak üzere, ideolojik eğitimi hızlandırdıkları, Uygur diline ve kültürüne yönelik bu kampanyanın sadece terörizmi değil, tüm halkı hedef alması nedeniyle ileride daha derin ihtilaflara yol açabilecekleri vurgulanmaktadır” (Karaca, 2004). Çin’in Uygurca yazılmış kitapları yakması İnsan Hakları İzleme rgt tarafından da raporlanmıştır.

Günümüzde okul öncesi okullarda bile azınlık dili Uygurca sınıfları her geçen gün azalmaktadır. Ayrıca Çin, Sincan azınlık ğrenci sınıfları açarak batıya yardım amaçlı bir eğitim politikası yürütmeye başlamıştır. Proje ilk başta azınlıklar açısından faydalı gibi görünse de gerçekte bölge azınlık sınıflarında çocuklar kk yaşlarda seçilip götürülmekte ve tamamen kendi kültürlerinden farklı bir eğitimle yatılı olarak okutulmaktadır (Abulaiti, 2009). Bu da azınlık çocuklarının Çin kültürü ile kaynaşması ve asimile olmasının hızlandırılmasıdır.

1980’lere kadar aileler çocuklarını Çin okuluna ya da Uygur okuluna gönderme konusunda seçim yapmak zorunda bırakılırken, 1984 yılı dil politikası açısından dönüm noktası olmuştur. Daha nce Han olmayanlar Ortaokulun ikinci sınıfında Çince dersi almaya başlarken bu tarihten itibaren ilkokul nc sınıfta, günümüzde ise birinci sınıftan itibaren Çince ğrenmeye başlamaktadırlar (Dwyer, 2005: 36-37).

Aileler Uygur dilinde öğretim yapan okul tercih edildiği zaman okuma yazmada iyi bir Uygurca öğrenecek olan çocuklarının etnik kimliklerini devam ettireceklerini düşünmektedirler. Fakat Çin okulları tercih edildiği zaman da iş bulma konusunda avantajlı konuma gelmeleri düşüncesi onları zor bir tercihle karşı karşıya bırakmaktadır. Şu anda Sincan'daki tüm üniversitelerde Kuzey Çin Lehçesinde yüksek dereceli bir yeterlilik almak zorunludur. Çünkü 1990'ların ortalarından itibaren Çince genel eğitim dili olmaya başlamış hatta 1949 yılında iki dilli bir şekilde eğitime başlamış olan Sincan Üniversitesi'nde 3 olan azınlık (Uygur) sınıfı önce bire, günümüzde ise sıfıra inmiştir. İyi bir işe sahip olmak isteyen bir azınlık öğrencisi iyi bir Çince'ye de sahip olmak zorundadır (Dwyer 2005; 39). Aynı zamanda devlet kademesinde çalışmak isteyenler için ise kaçınılmazdır. Bu kapsamda Han Çinlileri aldıkları eğitim sayesinde Sincan'daki sanayi sektöründe kontrolü sağlamışlardır. Petrol endüstrisi neredeyse tamamen Hanlılar tarafından yönetilmektedir. Çin Ulusal Petrol Şirketi, Sincan'daki çalışanlarının çoğunu ülkenin diğer bölgelerinden getirmektedir (Karaca, 2004). Bu durum Sincan'da Han nüfusunun yerel Uygur nüfusunu bölge ekonomisinin dışına itmesine yol açmaktadır.

Tablo 5: Şincan'daki okul sayısının diğer bölgelerle karşılaştırılması

Bölgeler	Eyaletler	Ünv/Kolej Sayısı	Ortaokul Sayısı	İlkokul Sayısı
Kuzey Çin	Hebei	46	5076	46243
Kuzey Doğu Çin	Liaoning	62	3517	14386
Doğu Çin	Zhejiang	35	3444	19700
Orta Güney Çin	Guangdong	42	4795	24700
KuzeyBatı Çin	Sincan	18	2090	6962

Kaynak: BHATTACHARYA, Abanti; (2003), "Conceptualising Uyghur Separatism in Chinese Nationalism", *Strategic Analysis*, Vol. 27, No. 3, Jul-Sep 2003, http://www.idsa.in/system/files/strategicanalysis_abhattacharya_0903.pdf&a=bi&pagenumber=1&w=100, 12.05.2012

Tablo 6: Sincan'da Azınlıklar ve Han nüfusu arasındaki eğitim düzeyi karşılaştırılması

	Azınlıklar	Han	Sincan Ortalaması
Okuma Yazma Bilmeyen Nüfus	8.33%	5.87%	7.31%
Okuma Yazma Kursları	2.44%	0.89%	1.80%
İlkokul	51.44%	27.79%	41.63%
Ortaokul	25.75%	36.62%	30.26%
Lise	5.04%	13.20%	8.42%
İhtisaslı Ortaokul	3.95%	6.37%	4.95%
Yüksekokul	2.07%	7.14%	4.17%
Üniversite	0.98%	2.06%	1.42%

Kaynak: Adapted from the Xinjiang Census 2000 (Xinjiang Renkou Pucha Weiyuanhui “Xinjiang Census Committee” 2001). Aktaran, CAO, Huhua; (2008), “Urban-rural Income Disparity and Urbanization: What is the Role of Spatial Distribution of Ethnic Groups? A Case Study of Xinjiang Uygur Autonomous Region in”, <http://www.chinaeam.uottawa.ca/eng/Cao2010-A-RegionalStudies-Xinjiang.pdf>, 12.05.2012

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere azınlık nüfusun okuma yazma bilmeyenlerin oranı Han nüfusuna göre fazladır. Genel eğitim seviyeleri incelendiğinde de Hanlıların daha eğitilmiş olduğu ortaya çıkmaktadır. Teorik olarak bakıldığında azınlıklara Çin okullarında ayrılan kotalar ve verilen burslarla birlikte azınlıkların avantajlı olduğu düşünülse de Çin ekonomisinin liberalleşmesiyle birlikte fakir aileler çocuklarına iyi bir eğitim sunamazken şehirlerde yaşayan Hanlılar çocuklarına iyi bir eğitim alabilmektedirler. Sosyo profesyonel sıklanın altında olan Uygur azınlıklar ile bu sıklanın üstünde kendilerine yer bulan Hanlılar arasındaki eğitim farklılıkları özel sektörde işe girmelerini etkilerken kendilerini Hanlılarla kıyasladıkları zaman cezalandırılırlar (Castets, 2003: 4-5).

1990 yılında ulusal azınlıklar Sincan nüfusunun yüzde 54'ünü oluştururken bu nüfusun yüzde 76'sı tarımda istihdam edilmekteydi. Yine 1990 rakamlarına göre azınlık bir Uygur yaşam ortalaması 62,9 iken bir Hanlının yaşam ortalaması 71,4'ü bulmakta bununla birlikte hayatlarından memnun olmayan birçok Uygur, müslüman kültürüne aykırı olsa da suça bulaşıp uyuşturucu kullanmaya başlamaktadır (Castets, 2003: 5). Ayrıca yoksulluk ve birçok eşitsizlik Uygurların ikinci sınıf vatandaş gibi algılanmasına yol açmaktadır.

İslam dinine inanan Uygurlar Kültür Devrimi sırasında karşılaştıkları her türlü dini yasak sebebiyle 1980'lerden itibaren dinlerini yeniden keşfederken camilerlerini yenileyerek Kuran Kursları açmışlar kendi tarihleri üzerine birçok akademik kitap çoğaltmışlardır (Castets, 2003: 6). Yine daha önce yasaklanan "Meşrep" adetlerini yeniden başlatan Uygurlar için bu adet çok önemli bir yere sahiptir. Meşrep, köylüler tarafından sonbaharda hasat zamanında yapılan "hasat kutlama" törenidir. Bir şölen havasında geçen Meşrep'de müzik, dans, oyunlar, şiir okuma gibi içerikler vardır. Her Meşrep katılımcıların cinsiyeti, yaşı, genç oluşu gibi katmanlarla kendi sosyal gurubunu oluşturur. Meşrep sadece Uygurlara has bir anane olmayıp Türkmenler, Özbekler ve birçok Türki millet tarafından kutlanmaktadır (Meshrep, 2012). Bunun yanında Orta Asya Türk devletleriyle ortak bir çok kültürel geçmişe sahip olan Uygurlar Türk dil gurubunun bir parçası olan Uygurca'yı ana dili olarak kullanmaktadırlar. Sincan'da Uygurca'nın yanı sıra Kazakça ve Kırgızca da konuşulmaktadır. Bu diller Orta Asya'da kullanılan Türk dillerinden çok az farklılıklar taşımaktadırlar. Sincan'da yaşayan Uygurlar ve diğer Türk boyları arasında kültürel farklılıklar olmakla birlikte örtüşen kimlikleri de vardır. Örneğin Kaşgarlı Mahmud'u Uygurların yanı sıra Özbekler ve Kırgızlar da sahiplenmektedir (Dwyer 2005: 30).

Dini değerlerini korumada zorlanan Uygurlar'a son olarak 2012 Ramazan ayında oruç tutma yasağı gelmiştir. 2 Ağustos 2012 tarihli Hürriyet gazetesinin haberine göre bölgede devlet memurları ve öğrencilerin oruç tutması yasaklanmıştır. Bu yasaklama genelgesi bölge yönetiminin internet sitesinde de yayınlanmıştır. Genelgede yasakların ramazan boyunca toplumsal istikrarın sağlanması amacıyla getirildiği ileri sürülerek, öğrencilerin ramazan boyunca camiye gitmeleri de yasaklanmış bunun yanında, Komünist partililer ve yerel yöneticilerin halka gıda hediyesi verip oruç tutmalarının

engellenmesi istenmiştir (Hürriyet, 2012). Ayrıca sıradan insanlar için de yasaklar getirilmiştir. “*Camide kalabalık gruplar halinde ibadet etme, vaaz verme, uzun bir şekilde dua okuma ve bazı ayetlerin okunması konusunda kısıtlamalar getirilmiş olup kadınların ibadet etmesi ve özel şahıslar tarafından dini okul veya kurs açılması, öğrencilerin dini kurs ve okullarda okumaları yasaklanmıştır* (Dauliatova, 2007). Bu yasakların yanında Uluslararası İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW) 2013 raporu da Çin’in bölgeye yönelik hak ihlallerini göz önüne sermektedir. Rapora göre Çin, 2002 yılından itibaren Uygur dilindeki kitapları yakmış, düğün ve cenaze törenleriyle ilgili yasaklamalar getirmiş, Müslüman Uygurların hac ibadeti yapmalarını engellemiştir (HRW, 2013). Çin Uygurca kitaplara yasaklama getirirken bu dilde yazılan eserlerin yazarlarına da çeşitli cezalar vermektedir. “Yaban Güvercini” adlı eserinde halkı ayrımcılığa kışkırttığı gerekçesiyle 2004 yılında haksız bir şekilde tutuklanan Nurmemet Yasin bunlardan biridir. Uluslararası Af Örgütü raporuna göre Yasin 10 yıl hapis cezası almış ama 2011 yılında Sincan Shaya cezaevinde ölmüştür (Amnesty International, 2012). Buna benzer tutuklamalar Tibet bölgesinde de yaşanmaktadır

Bunun yanında bir başka insan hakları ihlali örneği olarak ebeveyn ve yasal hamilelerin 18 yaşından küçük çocuklarına dini kurs ve eğitim almaları, ibadetlerde bulunmaları konusunda izin verilmemesi gösterilebilir. Söz konusu uygulama, “*Çin’in hem 2002 yılında onayladığı Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi’ne, hem de 1991’de onayladığı Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne aykırıdır*”. Uygur halkı Çin hükümetinin yürüttüğü doğum kontrol politikasını da bölgede yürütülmeye çalışılan asimilasyon politikasının bir parçası olarak gördüğü için şiddetle buna karşı çıkmaktadırlar. Bölgede çıkan olayların bir kısmı uygulanan bu politika sebebiyle meydana gelmektedir (Dauliatova, 2007). Ayrıca Abdulsalam Abdulgani Alim¹⁴, Hashar¹⁵ olarak bilinen yılda iki ay zorunlu ücretsiz çalıştırma uygulamasının hâlen

¹⁴ Avustralya Doğu Türkistan Derneği Başkan Yardımcısı

¹⁵ Hashar sisteminde, çiftçi aileler tarım, altyapı ve diğer kamu işlerinde her seferinde 2-3 hafta süreyle çalıştırılmak üzere aile üyelerinden birini gönderirler. Karşı gelenler para cezasına çarptırılmaktadırlar. Bu kişilere çalışmalarına karşılık hiçbir ödeme yapılmamakta, kalacak yer ya da gıda verilmemekte ve kendi ulaşım masraflarını kendilerinin ödemeleri gerekmektedir. Çalışanların çoğu açıkta uyuduklarını ve çalıştıkları dönem boyunca da erişteyle beslendiklerini ifade etmişlerdir. Gücü kuvveti yerinde genç erkek bulunmayan aileler bile uygulamadan muaf tutulmamaktadır. Uygurlar tarafından ifade edildiğine

Doğu Türkistan'ın kırsal kesimlerinde devam etmesini belirtmesi yine bir insan hakları ihlali olarak karşımıza çıkmaktadır. Amnesty International'da yayımlanan rapora göre Sincan Uygur Özerk Bölgesi genel nüfusun (hapiste olmayanlar) devlet eliyle sistematik bir biçimde zorla çalıştırmaya tabi tutulduğu Çin'in tek bölgesidir (Alim, 2010).

Sonuç olarak Uygur halkı, İnsan Hakları İzleme Örgütü raporunda belirtildiği gibi, kültürel ve dini olarak baskı altındadır. Uygurlara karşı birçok siyasi tutuklama yapılması da buna örnektir (HRW, 2013).

4.3. 5 Temmuz 2009 Urumçi Olayları

5 Temmuz 2009'da yaşanan Urumçi olayları Çinli kaynaklar ile uluslararası kaynaklar tarafından farklı verilmektedir. Olayların 26 Haziran günü Guandong eyaletinde Shaoguan şehrinde bulunan oyuncak fabrikasında bir Uygur işçi tarafından taciz ya da tecavüze uğradığını iddia eden Han Çinlisi bir kadının erkek arkadaşı tarafından başlatıldığı belirtilmektedir (Israeli, 2010: 4-7). Olayda 2 Uygur ölmüş 120 kişi de yaralanmış, üçü Xinjiang'lı 13 kişi gözaltına alınmıştır (Milliyet, 2009). Çin tarafından olayları başlatmakla sorumlu tutulan Dünya Uygur Kongresi Başkanı Rabiya Kadir Washington'dan yaptığı açıklamada ölü sayısının en az 1000 olduğunu belirtmiştir (Turkishnews, 2009).

Xinhua (Şinhua) haber ajansına göre Uygurlar, 5 Temmuz 2009 sabahı Urumçi'de toplanıp akşam saatlerinde ellerinde sopalarla çevreye saldırıp yağmalamış, yüzlerce Han Çinlisine saldırıp öldürmüş, araçları yakıp yıkarak eylemlerine devam etmiş 20 binden fazla polis zorla olayları kontrol altına alabilmiştir. Yine haberin devamında isyancılar 261 motorlu aracı yakmış, 203 işyerini tahrip etmiştir. Olaylarda Çin

göre 70 yaşına kadar erkek ve kadınlar ile 12 yaşındaki çocuklara varıncaya kadar herkes bu uygulamada yer almak zorundadır. Detaylı bilgi için bkz. Alim, Abdulsalam Abdulgani, Doğu Türkistan -Ekonomik Yaşamdaki Kısıtlamalar- Yoksulluk ve Yoksulluğun Sosyal Etkileri, Hür Doğu Türkistan Sempozyumu, 2010, <http://www.doguturkistansempozyumu.com/dogu-turkistan-kitabi-tr-en.pdf>

hükümetine göre 1500 kişi tutuklanırken Rabiya Kadir bunun aldıkları haberlere istinaden 5000 olduğunu belirtmiştir (Turkishnews, 2009).

Bir başka haber ajansı olayları, “Polis şehrin Uygur kısmını tecrit etti ve her türlü trafiği engelledi. Çin devlet televizyonu isyancıların polise taş atmalarını, araçları ters çevirmelerini, yerde yatan insanlara tekme atmalarını ve yaralanan yüzleri kanlı insanları gösteriyor” şeklinde vermiştir. Reuters, Amerikanın Sesi Radyosu (VOA) ve Radio Free Asia tarafından verilen habere göre 7 Temmuz tarihinde de Han Çinlileri intikam duygularıyla ellerine geçirdikleri demir çubuk ve bıçaklarla sokaklara çıkarak Uygurlara ve onların işlettikleri dükkanlara saldırmışlardır (Bilgin, 2010: 177-178).

Yaşanan olaylarda CSMonitor’e göre çoğunluğu Han Çinlisi olmak üzere 197 kişi, BBC’ye göre de 184 kişi ölmüş, 1680 kişi yaralanmıştır. Bununla birlikte birçok maddi hasarlı zarar meydana gelmiştir. Hükümete göre ölen Han Çinlileri kızgın Uygur çeteleri tarafından öldürülmüş ve çıkan olaylarda 12 Uygur, polis tarafından öldürülmüştür (Israeli, 2010: 4-7). Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi Valisi Nur Bekri de verilen bu bilgileri teyit ederek 12 Uygur’un yaşanan olaylarda çevreye ve insanlara zarar vermesi nedeniyle polis tarafından vurulduğunu belirtmiştir (Bilgin, 2010. 178). Ayrıca Çin olaylarda El Kaide ve dış bağlantı olduğunu belirtmiştir.

Olaylardan sonra BBC’nin Urumçi’de bulunan muhabiri Quentin Sommerville olayların yaşandığı Urumçi’de camilerin açık olduğu ama hayatın normale dönmediğini, Uygurlar’ın gündüz askerlerden, gece Han Çinlilerinden korkmakta olduğunu belirtmiştir (BBCTurkish, 2009). İnternetin ve telefonların kesilmesi, Çin’in bölgeye bağımsız medya kuruluşlarının girmesine çok fazla müsaade etmemesi gibi etkenler sebebiyle Çin medyasının kendi vermek istediği bilgiler haricinde bilgiye ulaşmak mümkün olamamıştır. (Israeli, 2010: 4-7).

Guandong’da olayları başlatarak iki Uygur’un ölümüne yol açan 1 Han Çinlisi idam, 1 Han Çinlisi müebbet 9 kişi de değişik yıllar arası hapis cezası almıştır. 12 Ekim 2009’da açıklanan mahkeme kararına göre Xinjiang’daki olaylardan dolayı Pekin’deki gazeteci Kamil Erdoğan’ın belirttiğine göre isimlerinden Uygur olduğu anlaşılan 6 kişi idam, 1 kişi müebbet ve 15 Ekim’de 6 kişi daha idama 3 kişi de müebbet hapse çarptırılarak cezalandırılmıştır (BBCTurkish, 2009).

Yaşanan olayları kendi içişleri olarak gören Çin, sorunun Türkiye tarafından BM Güvenlik Konseyine götürülmesine karşı çıkararak, Türkiye tarafından kullanılan “katliam, soykırım” gibi ifadeleri eleştirmiştir (Bilgin, 2010: 180). Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçisinin de bulunduğu bazı Büyükelçiler 10 ile 14 Ağustos 2009 tarihinleri arasında Doğu Türkistan bölgesini ziyaret ederek Xinjian Uygur Özerk Bölge Valisi Nur Bekri ile görüşmeler yapıp bölge hakkında bilgi almışlardır (SDE, 2010). Nur Bekri olaylarda gerçek dindar kişilerin olmadığını, Xinjiang’da yaşayan vatandaşların şiddeti reddettiklerini vurgulamıştır (Bilgin, 2010: 183).

Urumçi’de yetişmiş bir Han Çinlisine göre Uygur arkadaşları, bazı Uygurların yapmış olduğu bu insanlık dışı davranışların Uygurlara zarar verdiğini dolayısıyla bütün Uygurlara maledilmemesi gerektiğini aynı zamanda birkaç gün sonra suçsuz Uygurlara saldıran Çinlilerin de tüm Çinlileri temsil etmediğini belirtmişlerdir. Ayrıca Uygurların Han Çinlileri tarafından küçümsenmesi, kamu ve ticarete fazla şans bulamamaları onların ikinci sınıf vatandaş gibi yaşamalarına sebep olmaktadır. Han Çinlilerine göre Uygurlar, tembel, uyuşuk ve nankördürler, Uygurlara göre ise Han Çinlileri onların kültür ve geleneklerine saygı göstermemektedir (Bilgin, 2010: 183). Uygur Türkü olan yazar Zeynure Öztürk’e göre de Han Çinlileri kaba ve görgüsüz insanlardır (Kişisel Görüşme, 2011).

Yine Uygurlar için hükümet onlara karşı ayrımcı politika izlemekte, kimliklerini korumak gibi temel sorunları vardır ve dünya çapında İslami terörizmle bağdaştırılarak İslami terör, radikalizm ve bölücülük gibi suçlarla Uygur liderleri hapis cezasıyla karşılaşmakta halk baskı altına alınmak istenmektedir (Israeli, 2010: 4-7). 2001 yılında Çin’in suç örgütlerini hedef alan “sert darbe” hareketiyle Uygur hareketlerini bastırmak istemesiyle birlikte birçok insan hakları ihlali gerçekleşmiştir. Aynı yıl içinde Çin’i ziyaret eden BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri Mary Robinson, Çin’in küresel terörle mücadelesini kendi azınlıkları Uygurlara ve Tibetlilere karşı kullanabileceği korkusunu dile getirmiştir (Adibelli, 2007: 289).

Aslında 1949 ile 1979 yılları arasında süren 30 yıl boyunca neredeyse hiçbir Uygur ayaklanması veya özgürlük hareketi olmamış, ancak 1980’den itibaren hareketlenmeler başlamış, 1985 yılında değişik üniversitelerden Uygur öğrencileri toplanarak Çin’in Sincan’ı terketmesini isteyen açıklamalar yapmışlar, 1986 Haziran’ında Sincan

Üniversitesi öğrencilerinin toplanmasıyla Çin'in Sincan'a nüfus transferi protesto edilmiştir (Castets, 2003: 7). Bu protestolar sonucunda Komünist Partinin azınlık politikasında kırılmalar yaşanarak ulusal azınlıklarla kurulan iyi ilişkiler hasar almıştır. Özellikle Tiananmen olaylarından sonra azınlıklara karşı bakışını sertleştiren Çin, Sovyeter'in dağılmasıyla birlikte ortaya çıkan bağımsız Türk Cumhuriyetlerinin Uygur ayrılıkçılığını meşrulaştırıp güçlendirmemesi için baskısını daha da artırmıştır (Castets, 2003: 7).

4.4. Uluslararası İlişkilerde Doğu Türkistan Sorunu

4.4.1. Orta Asya Ülkeleri-Çin İlişkilerinde Doğu Türkistan

Sınırları içinde Doğu Türkistan gibi bağımsızlık hareketlerine sahne olabilecek bir bölgeyi ihtiva etmesi, Orta Asya'da Sovyetlerin dağılmasıyla ortaya çıkan bağımsız Türk devletleri Çin'i rahatsız etmiştir. Doğu Türkistan konusunun yanında her geçen gün daha fazla enerjiye ihtiyacının artması Çin'in enerji zengini Orta Asya ülkeleri ile ilgilenmesini zorunlu kılmıştır (Amanov, 2007: 387). Türk cumhuriyetleriyle 3000 kilometrelik bir sınır paylaşan Çin için Doğu Türkistan aynı zamanda stratejik bir konumdadır. Orta Asya Türk devletleriyle Doğu Türkistan halkının milli, dini ve tarihi ortak noktalarının olması Çin'in bu ülkelerle iyi ilişki kurmasında ve Doğu Türkistan'a önem vermesinde önemli bir etken olmuştur (Amanov, 2007: 232). Bu sebeple istikrarlı bir Orta Asya isteyen ve buradaki Müslüman ülkelerle iyi ilişkiler kurarak Doğu Türkistan'daki ayrılıkçı hareketlerin önünü kesmek isteyen Çin Orta Asya'ya yönelik dış politikasını bu çerçevede şekillendirmektedir (Amanov, 2007: 392).

Bu amaçla batı ülkeleri tarafından insan hakları konusunda sürekli olarak eleştirilen Çin'in Orta Asya ülkelerine batının yaptığı gibi eleştirel yaklaşmaması bu politika içinde değerlendirilerek bu ülkelerin Çin'i rahat kabul etmelerine yol açmıştır. Suni sınırlar içinde sıkışan, etnik, dini, teritoryal çatışma ve istikrarsızlıklar Orta Asya için en temel gerçek olup sadece Çin'i değil bunun yanında birçok ülkeyi ilgilendirmektedir (Amanov, 2007: 392).

Orta Asya'nın zengin enerji kaynaklarına ilgi duyan Çin bunun için bölgede faaliyetlerini artırarak ilgili ülkelerle ikili anlaşmalar yaparak bu enerji kaynakları üzerinde söz sahibi olmaktadır. Artık tarihte kalan eski Orta Asya ipek yolunun yerini

günümüzde “ipek boru hatları” almaktadır. 2006’da Kazakistan-Çin petrol boru hattı faaliyete geçmiş bunun yanında Özbekistan, Kırgızistan ve Türkmenistan enerji kaynaklarını direk Çin’e ulaştıracak 7 bin kilometrelik Orta Asya doğalgaz boru hattının ilk aşaması 2009’da tamamlanmıştır (Bilgin, 2010: 229).

Çin kullandığı enerjiyi temin ederken bazen petrol ve doğalgaz çıkan bölgeleri ilgili ülkeden kiralama yoluna da gitmektedir. Kazakistan ve Türkmenistan toprakları buna örnektir. Çin, Kazakistan ve Türkmenistan’dan büyük çapta petrol ve doğalgaz alanları kiralayıp buralara göçmen işçilerini yerleştirmektedir (Amanov, 2007: 390).

Çin’in Orta Asya ekseninde 11 Eylül saldırıları sonrası oluşan konjonktürde Doğu Türkistan bağlamında ŞİÖ’nün rolü de önem kazanmıştır. Amanov’a göre “kuzeyi istikrarlı, doğusu endişeli ve batısı karışık” bir Çin, bölgedeki güç boşluğunu doldurmaya yönelik hamlelerinden birisi olarak kurulan ŞİÖ aracılığıyla Xinjiang bölgesinde sıkı bir denetim ve güvenlik mekanizması oluşturmayı planlamıştır (Amanov, 2007: 391). Orta Asya enerji kaynaklarına ulaşmada enerji güvenliğini sağlama ve Xinjiang’da otoritesini korumak için bölge ülkeleriyle işbirliğine gitmiştir.

Özellikle 11 Eylül sonrası Doğu Türkistan politikasında ŞİÖ’nden destek alan Çin buradaki ayrılıkçı hareketleri durdurmayı planlamaktadır. Buna paralel olarak kendi içlerinde de buna benzer sorunlar bulunduran ŞİÖ üyeleri Uygur hareketini insan hakları sorunu olarak değil bölgesel istikrara zarar veren bir unsur olarak görmeye başlamıştır (Amanov, 2007: 392). Rusya’nın Çeçen hareketine bakışı, Özbekistan’ın İslamcı hareketleri bastırma yöntemi Çin’le benzerlik taşıdığından Uygur hareketini sorgulamamışlardır (Toops, 2003).

4.4.2. Çin-ABD İlişkilerinde Doğu Türkistan

ABD ile Çin arasında başta Tibet olmak üzere insan hakları ihlallerine yönelik görüş ayrılıkları yaşanmaktadır. ABD Çin’i insan hakları konusunda eleştirirken Çin de ABD’yi içişlerine karışmakla suçlamaktadır.

Doğu Türkistan konusuna insan hakları perspektifinden bakan ABD yönetimi bu bakışını 11 Eylül saldırılarından sonra değiştirmiştir. ABD’nin değişen öncelikleriyle birlikte Çin tarafından bu durum kullanılarak birçok vakıf ve dernek Usame bin Ladin

ve el-Kaide ile bağlantılı olduğu gerekçesiyle, ABD'nin terör örgütü listesine alınmıştır (Önel, 2005: 107). Doğu Türkistan İslami Hareketi (ETİM) bunlardan biridir. ABD'nden sonra BM de ETİM'i terör örgütü listesine almıştır. Bununla birlikte ABD şiddet yanlısı olmayan Doğu Türkistan Ulusal Kongresi ve Bölgesel Uygur Organizasyona desteğini devam ettirmektedir. 14 Eylül 2004 tarihinde sürgünde "Doğu Türkistan Cumhuriyeti'nin ABD'de kurulmasına müsaade etmesi bu düşüncüyü desteklemektedir.

4.4.3. Türkiye- Çin İlişkilerinde Doğu Türkistan Sorunu

4.4.3.1. Osmanlı Devleti- Doğu Türkistan İlişkileri

Osmanlı Devletinin Doğu Türkistan'la ilişkisi 1873 yılından itibaren Kaşgar'da bağımsızlığını ilan eden Yakup Bey'le başlamış ve onunla bitmişti. Yakup Bey'e kadar Doğu Türkistan'da bağımsızlık girişiminde bulunmuş fakat birlik olunamayışından ötürü her seferinde Çinliler tarafından isyanları bastırılmıştır (Adıbelli, 2007: 63-65). Yakup Bey, Kokand Hanlığı döneminde kazandığı ünle Cihangir Hoca'nın oğlu Buzuruk Hoca tarafından ordu kumandanı (batur başı) olarak tayin edildikten sonra bin kişilik ordu 1864 yılında Kaşgar'a girerek Buzuruk Hoca Han ilan edilmişti. 1865 ile 1870 yılları arasında Yakup Bey, hem Çinlilere hem de Ruslara karşı saldırılarda bulunmuş, 1867 yılında da Buzuruk Han iktidarına son vermiştir (Hayit, 1975: 145).

İyi bir savaşçı olan Yakup Bey Doğu Türkistan şehirlerini sırayla ele geçirerek "Atalık Gazi" ve "Bedevlet" (mesut hükümdar) ünvanı alarak kendi hükümdarlığını ilan etmiştir (Hayit, 1975: 145). Kurulan bu devletten, Orta Asya ve Hindistan'da çıkarları bulunan İngilizler memnun olurken, Orta Asya'da birçok Türk devletini elinde bulduran Rusya ise kendi çıkarları için tehlikeli bulmuştur. Yaklaşan Rus tehdidine karşı Yakup Bey İngilizlere yanaşmak istemiş fakat Londra'nın politik olarak işbirliği yapmak istemeyişi onu Osmanlı Devleti'ne yöneltmiş ve 1873 yılında Osmanlı'ya elçi göndererek yardım talebinde bulunarak ülkesinin Osmanlı himayesine alınmasını istemiştir. Osmanlı Padişahı Abdülaziz Yakub Bey'e isteklerine karşılık kendisine Emir ünvanı vererek birçok silah, barut imali için usta ve malzeme ile birlikte ordunun eğitimi için de topçu, istikam, piyade sınıfı subayları Kaşgar'a göndermiştir (Adıbelli, 2007: 66-67).

Kaşgar'a giden heyeti 100 pare top atışıyla karşılayan Yakup Bey, yönetimindeki şehirlerde hutbeleri Sultan Abdülaziz adına okutmuş, paraları onun adına bastırması ve Osmanlı'nın ona verdiği Emir ünvanını kullanmaya başlayarak itibarını artırmıştır. Yakup Bey'in Osmanlı'dan aldığı destekle Doğu Türkistan'ın diğer şehirlerini de ele geçirerek birliği sağlaması Rusları endişelendirmiş, bunun yanında Afyon Savaşları ve Typing isyanıyla ekonomisi zayıflayan Çin için Doğu Türkistan şehirlerinin kaybı hiç iyi olmamıştır (Adıbelli, 2007: 68-69). Ekonomik olarak Çin için önemli olan bölge aynı zamanda jeostratejik olarak batıdan gelebilecek saldırılara karşı tampon bölge görevi de yapmaktadır.

Meydana gelen gelişmelerden rahatsız olan Çin, Yakup Bey'e saldırıya geçerek Turfan'ı ele geçirmiş Yakup Bey'in kumandanları da Çin tarafına kaçmaya başlamıştı. Çin ilerlemesi devam ederken Yakup Bey'in ani ve şüpheli ölümü işlerini daha da kolaylaştırmıştı (Hayit, 1975: 147). Çin birlikleri 1877'de Kaşgar'a girip tamamını almış 1878 yılında da tüm şehirlerini ele geçirmiştir (Adıbelli, 2007: 74). Yakup Bey son zamanlarında kendine yardıma gelmiş Osmanlı subaylarına güvenmeyip onların stratejilerini uygulama yerine farklı stratejiler uygulaması ordunun Çin karşısında hezimete uğramasına yol açmış, Adıbelli'ye (2007: 76) göre de Yakup Bey olası bir Çin uzlaşısıyla ya da Osmanlı ile ilişkileri kesip Rusya ve İngiltere'den destek alarak halkını bu zor süreçten çıkarmak istiyordu.

Yakup Bey'in ölümüyle Doğu Türkistan'da, Yakup Bey'in oğulları Beğ Kuli Beğ ve Hak Kuli Beğ arasında taht mücadelesi başlamış, 11 Haziran 1877 yılında Beğ Kuli Bey Hak Kuli Beğ'i öldürmüş, aynı tarihte Aksu hükümdarı Hakin Han Tora, kendini Doğu Türkistan Hanı ilan ederken, Hoten'de Niyaz Bey bağımsızlığını ilan etmiştir. Beğ Kuli Bey Hoten'i yeniden ele geçirmiş fakat Çin generali Tso-Tsung-T'ang komutasındaki Çin ordusu karşısında tutunamayarak Taşkent'e kaçmıştır. Yakup Bey'den sonra Doğu Türkistan şehirleri arasında yeniden karışıklıklar ve istilalar başlamış ve 1933 yılına kadar devam etmiştir (Hayit, 1975: 147).

Sultan Abdülaziz zamanında sadece Doğu Türkistan bölgesindeki şehirlerle ilgilenen Osmanlı, kurulan devlete askeri ve politik yardımlarda bulunmuş, Sultan Abdülhamit döneminde ise sadece bu bölgeyle değil Çin'in tüm Müslüman milletiyle ilgilenmiştir (Adıbelli, 2007: 76).

4.4.3.2. Türkiye'nin Doğu Türkistan Politikası

Osmanlı döneminden beri Doğu Türkistan bölgesiyle ilgilenen Türkiye'nin Doğu Türkistan politikası dört ana döneme ayrılabilir. Bunlar, Uygurların komünizmle mücadele kapsamında değerlendirildiği 1971 yılına kadar geçen süreç olan birinci dönem, Çin'in tanınarak ihtiyatlı olunan ikinci dönem, soğuk savaşın bitmesiyle resmi ağızlardan Doğu Türkistan'a en yoğun desteğin verildiği üçüncü dönem, milenyumla birlikte Çin'in bölgesel güç statüsünden çıkarak küresel güce dönüştüğü dönem olan dördüncü dönemdir (Adıbelli, 2008: 174).

Türkiye soğuk savaş döneminde Türkiye'de bulunan Uygurların faaliyetlerine göz yummak dışında bir şey yapmamış, sorun dar bir milliyetçiliğe sıkışıp kalmıştır.

Soğuk savaş sonrası 1990 yılından 1995'e kadar olan süreçte Doğu Türkistan sorunu sık sık Türk kamuoyuna taşınarak yetkili ağızlardan destek mesajları verilmiştir. Özellikle İsa Yusuf Alptekin'in¹⁶ üst düzey Türk yöneticileriyle yaptığı görüşmeler bunda etkili olmuştur. Mart 1992 yılında İsa Yusuf Alptekin'in Cumhurbaşkanı Turgut Özal'la görüşmesi ve bu görüşmede cumhurbaşkanının Doğu Türkistan'ın bağımsızlığını desteklediğini ifade etmesi çok önemli bir destek olmuştur (Çolakoğlu, 2006). Ayrıca 1990'ların başındaki Türk yöneticilerinin Doğu Türkistan'a destek verir nitelikteki açıklamaları Çin'i rahatsız ederken "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne" söylemleri eleştirilmiştir (Çolakoğlu, 2006). İstanbul'da bir parka İsa Yusuf Alptekin'in adının verilmesi Çin'in Ankara Büyükelçisi tarafından Çin'in içişlerine müdahale gerekçesiyle protesto edilmiştir.

1996 yılından itibaren Türkiye'nin Doğu Türkistan politikasında kırılmalar yaşanmaya başlamış, Çin Dışişleri Bakanlığının isteğiyle İsa Yusuf Alptekin ismini taşıyan park kapatılmış, Çin karşıtı gösteri yapılması yasaklanmış ve İstanbul'daki Doğu Türkistan dernekleri hakkında soruşturmalar açılmıştır. Tüm bu gelişmelere rağmen Türkiye Çin'in 1996 Haziran ayında Doğu Türkistan'da yaptığı nükleer denemeleri kınamıştır.

¹⁶ İsa Yusuf Alptekin: 1901 Kaşgar doğumlu Uygur siyasetçidir. 1954 yılında Türkiye'ye yerleşmiş ve Doğu Türkistan Göçmenler Derneğini kurmuştur. Detaylı bilgi için bkz. İsa Yusuf Alptekin'in Hayatı, http://www.hurgokbayrak.com/yeni_sayfa_162.htm, 01.05.2012

Ayrıca Şubat 1997’de Doğu Türkistan’ın Yining kentinde meydana gelen ayaklanma sonrası Uygurlara yapılan sert müdahaleyi, Milli Savunma Bakanı Turhan Tayan resmi olarak kınayarak bölgede yaşayan halkın Türk halkı ile akraba olduğunu ve bu yüzden Türkiye’nin burada yaşayan halkın refahı ve mutluluğuyla daima ilgileneceğini söylemiştir (Çolakoğlu, 2006).

Bununla birlikte 1998 yılında Doğu Türkistan Göçmenler Derneği’nin Şişli’de düzenleyeceği mitinge izin verilmemiş, Mayıs 1998’de Çin’i ziyaret eden dönemin Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit de Uygurlara destek için Türkiye’de yapılan gösteriler için uyarılmıştır. 1999’da Türkiye, Çin ile arasında sorun yaratan Sincan Uygur Özerk Bölgesi ile ilgili gizli bir genelge yayımlayarak bu bölgenin Çin’in toprak bütünlüğü içinde değerlendirilmesi gerektiğine işaret ederek, Doğu Türkistan adına faaliyet gösteren vakıf ve derneklerin toplantılarına herhangi bir bakan veya devlet görevlisinin kesinlikle katılmaması istenmiştir (Çolakoğlu, 2006).

Çin’in BM Güvenlik Konseyi daimi üyesi olması sebebiyle 1990’lı yılların sonlarından itibaren Türkiye Çin’le iyi ilişkiler kurmaya başlamıştır. Türkiye’nin Çin’in bu isteklerini yapmasındaki en büyük etkenlerden biri Kıbrıs konusunda Çin’den destek beklemesi olmuştur (Adıbelli, 2008: 142).

Çin Cumhurbaşkanı Jiang Zemin’in Nisan 2000’deki Türkiye ziyaretiyle ikili ilişkiler en iyi dönemine girmiş oluyordu. Bu ziyaret sırasında ekonomi, enerji ve siyasi konularda anlaşmalar imzalanmış, Zemin’e devlet nişanı verilmiştir. Ayrıca Türkiye Doğu Türkistan’daki olaylarla ilgili endişelerini Çin Cumhurbaşkanı’na iletirken Çin Cumhurbaşkanı da sorun yaratan taraf olmak istemediklerini ve Sincan’da yaşayan Türklerin yaşam standartlarını yükseltmek için girişimlerde bulduklarını belirterek Türk yatırımcıları bu bölgeye davet etmiştir. Fakat Sincan’ın kalkınmasıyla Uygurların refah düzeyinin artması Çolakoğlu’na göre (2006) birbiriyle doğru orantılı gelişmemektedir. Çin gerçekten bölgeye büyük yatırımlar yapmakta fakat yapılan her yatırım, Çin’in doğusundan bölgeye bir göç dalgası olarak geri dönmektedir. Bunun sonucunda da Han Çinlilerinin bölgedeki nüfusu hızla artmakta, diğer taraftan zenginleşen kentli Çinlilerle yoksul ve köylü Uygurlar arasındaki etnik gerilim çatışmalara yol açmaktadır (Çolakoğlu, 2006).

4.4.3.3. Doğu Türkistan Sorununun Türk-Çin İlişkilerine Yansımaları

Türkiye'nin Çin'i 1971 yılında tanımasıyla birlikte ilk üst düzey ziyaret Türkiye tarafından 1982 yılında yapılmıştır. Daha sonraları üst düzey ziyaretler karşılıklı devam etmiş fakat Çin Doğu Türkistan sorununda ayrılıkçı hareketin kaynağını Türkiye görmesi sebebiyle bazı zamanlar sıkıntılar çıkmıştır. Çin Doğu Türkistan hareketini PKK terör örgütüne benzeterek terör örgütüne destek verebileceği imasında bulunmaktan geri kalmamıştır (Önel, 2005: 108)

Türkiye'nin Uygur gruplarına ev sahipliği yaptığı gerekçesiyle Kürt kartını masaya yatıran Çin için asıl amaç Irak petrolünün yüzde 40'ını oluşturan Kuzey Irak'taki petrol yataklarıdır. Çin Irak petrolleriyle Saddam döneminde ilgilenmeye başlayarak büyük anlaşmalar yapmış ancak 2003 yılında Irak'a yapılan hareketle bu anlaşmalar sona ermiştir. 2000'li yıllara kadar diplomatik ilişki kurdukları ülkelerden ayrılmak istemeleri sebebiyle Kürtlerle herhangi bir ilişkisi kurmamış olan Çin günümüzde petrol odaklı Kürt politikası izlemesine rağmen Uygurlar ve Tibetliler'e örnek teşkil edebilme ihtimaline karşılık bağımsız bir Kürt devletine aktif destek vermemekte zayıf bir Irak içinde güçlü bölgesel Kürt yönetimi istemektedir (Önel, 2005: 108)

Çin'in BM Güvenlik Konseyinin 5 daimi üyesinden biri olması ve Türkiye'nin Kıbrıs konusunda destek beklemesi gibi sebeplerle 1996 sonrası politika değişikliğine gidilerek askeri yakınlaşmalar da başlamış, Türkiye ilk defa Çin'den 1997 yılında WS-1 güdümsüz roketleri 150 milyon dolar karşılığında almıştır (Bilgin, 2010: 214). Türkiye'nin bu yaklaşımına rağmen Kıbrıs konusunda Çin hiçbir girişimde bulunmamıştır (Karaca, 2004: 221).

Türkiye'nin Kıbrıs'ta "Annan Planınının" reddinden sonra KKTC'nin özellikle ekonomik açıdan tanınması için "Tayvan Modeli" girişiminde bulunması Çin'i rahatsız etmiş, Tayvan'ın Çin için önemini anlatmak için 1-14 Eylül 2006 tarihlerinde Türkiye'ye heyet göndermiştir (Adıbelli, 2007: 248).

Çin, Kıbrıs'la 1990'ların sonundan itibaren ilgilenmeye başlamış, Kıbrıs Sorununun BM çatısı altında adil bir şekilde çözümünden yana tavır alarak her iki toplumun çıkarlarının korunmasını istemiştir. Güney Kıbrıs Rum Kesimi de "Tek Çin" politikasına atıfta bulunarak Tek Çin'in desteklediğini her ortamda ve fırsatta dile

getirmiştir. Türkiye'nin ortaya attığı Tayvan Modelinin, ABD'nin planı olduğunu ve bunun da Büyük Orta Doğu Projesinin bir parçası olduğunu Çin kamuoyunda oluşturmaya çalışmıştır (Adıbelli, 2007: 248-256).

1996 yılında kırıma yaşayan Türkiye'nin Doğu Türkistan politikası, Türkiye'nin birçok şehirlerinde parklara verdiği İsa Yusuf Alptekin adınının Çin'in isteğiyle kaldırılmasıyla şekillenmeye başlanmıştır. 1996 yılından itibaren Türkiye'nin Doğu Türkistan politikasının değişikliğe uğraması nedeniyle sadece parklardan isim kaldırılmamış, Türkiye'de faaliyet gösteren Doğu Türkistan vakıfları hakkında soruşturmalar açılmış, miting yapmalarına izin verilmemiştir. 1999 yılında Başbakanlık gizli bir genelgeyle Doğu Türkistan'ı Çin'in toprak büyünlüğü içinde ele alarak hiçbir bakanın Doğu Türkistan vakıflarının toplantılarına katılmamasını istemiştir (Hürriyet, 1999).

2000 yılında Türkiye'yi ziyaret eden Çin Cumhurbaşkanı Jiang Zemin yaptığı konuşmada ülkesini oluşturan 56 azınlığın birbirlerinden çok şeyler öğrendiğini, birbirlerine bağımlı olduklarını, herhangi bir ayrımcılık olmadığını, bu farklı halkların birlik duygusu içinde bugünkü Çin'i kurduğunu belirtmiştir (Bilgin, 2010: 148).

2002 Mayıs ayında Başbakan Yardımcısı Devlet Bahçeli Çin ziyaretinde bulunarak Xinjiang bölgesine de geçmiş, 2003 yılında bu kez AKP Genel Başkanı sıfatıyla Recep Tayyip Erdoğan Çin'i ziyaret etmiş ve "Tek Çin" anlayışını belirten konuşmalar yapmıştır. 2009 yılında Cumhurbaşkanı Abdullah Gül Çin'i ziyaret etmiş, onun ziyaretinden bir hafta sonra ise 5 Temmuz olayları vuku bulmuştur. Yaşanan olayları Başbakan Erdoğan soykırım olarak nitelemiştir (İsraeli, 2010: 89).

Özellikle son yaşanan 5 Temmuz olaylarından sonra İsraeli'ye göre (2010: 89) Türkiye ile birlikte diğer büyük İslam ülkelerininin Çin ilişkileri karmaşık ve sorunlu bir hal almaktadır (İsraeli, 2010: 89). Suudi Arabistan, Kazakistan ve Türkiye Müslüman Uygur halkına karşı sempati beslemekteler, özellikle Uygur halkıyla dil, din ve kültürel ortaklığı bulunan Türkiye'nin bu konuda hoşnut olmadığı Başbakan Erdoğan'ın 5 Temmuz olaylarını "soykırım" olarak nitelemesiyle görülmektedir (İsraeli, 2010: 89).

Çin Türkiye'nin Doğu Türkistan sorunuyla ilgisini kesmek için Doğu Türkistan'a Türkiye'nin destek verdiğini ve davanın bir numaralı destekçisi olduğu suçlaması

yapmış, buna rağmen Türkiye kararlı olmasa da Doğu Türkistan'a destek olmuştur (Önel, 2005: 109).

5 Temmuz olaylarından sonra 2010 yılı Ekim ayında Türk Dışişleri Bakanlığı heyeti Çin ve Doğu Türkistan bölgesine resmi gezi düzenlemiş, Nisan 2012 yılında da TC. Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan bölgeyi ziyaret etmiştir.

Şubat 2012 içinde, Türkiye ile Çin'in diplomatik ilişkilerin 41.yılında Türkiye gelen Çin Cumhurbaşkanı yardımcısı Xi Jinping, ziyaretinde Uygur Türklerinin yaşadığı sıkıntıların çözümü için adımlar adıldığını ve 2011'de Şangay-Urumçi-İstanbul uçak seferlerinin başladığını söylemiştir (Çolakoğlu, 2012: 59). Ayrıca iki ülke arasındaki ilişkilerin "kazan kazan" prensibiyle geliştiğini vurgulamıştır.

4.4.4. Uygur Diasporası

Komünist Çin devletinin baskısıyla birçok Uygur vatanını terk ederek komşu ülkeler Hindistan, Keşmir, Afganistan, Pakistan, Kırgızistan ve Kazakistan gibi ülkelere göç etmişler daha sonra bu ülkelere Türkiye'ye, Türkiye'den de ABD, Avustralya, ve Batı Avrupa'ya göç etmişlerdir (Adıbelli, 2007: 204).

Türkiye Xinjiang'daki huzursuzluktan etkilenerek 1930'larda Uygur kardeşlerine kapılarını açmış 1952'de 1850 kişiyi Türkiye'ye getirip vatandaşlık vererek Kayseri şehrine yerleştirmiştir (Adıbelli, 2007: 204). Bunun haricinde Uygurlar, 300 bin kişi Kazakistan'da (1993 nüfus sayımına göre), 37 bin Kırgızistan ve Özbekistan'da (1998 nüfus sayımına göre), Afganistan'da 3 bin, Moğolistan'da bin kişi (1982 rakamları) ayrıca parçalar halinde Avustralya ve Almanya'da yaşamaktadırlar (Dwyer 2005: 12).

1970'lerin sonunda Mao'nun ölümüyle uygulamaya başlanan açık kapı politikasıyla birçok Uygur çalışmak ve Hac yapma bahanesiyle Çin'i terk ederek 1982'de Türkiye, Afganistan ve Pakistan'a göç etmişler, 1988 yılında TBMM'nin aldığı bir kararla sürekli oturum hakkı elde etmişlerdir (Adıbelli, 2008: 114). 1960'lardan itibaren birçok Uygur başta Almanya olmak üzere Kanada ve Hollanda'ya göç etmiştir. Yurt dışında topluluk hale gelen Uygur toplumu kendi diasporasını oluşturarak Doğu Türkistan sorununu anavatanlarının dışında savunmak ve kendi kimliklerini muhafaza etmek için birçok dernek kurmuşlardır (Adıbelli, 2008: 114). Uygur diasporasının Türkiye'de ilk

örgütü Doğu Türkistan Göçmenler Derneği olmuş, 1976'da İstanbul'da Doğu Türkistan Vakfı kurulmuştur.

1970'lere kadar sert ve muhafazakar söylemler barındıran Uygur milliyetçiliği ilerleyen dönemlerde bu sert söylemlerini ılımlı bir görüşe bırakmış, Mao'dan sonra uygulanan yeni reformlar Uygurları umutlandırmış ve bağımsızlık talepleri azalmıştır. Bu gelişmelerle birlikte Orta Asya'da SSCB'den sonra ortaya çıkan Türk devletleri, Uygur diasporasını da barındırması sebebiyle Uygurların yeni adresi olmuş, gittikleri ülkelerde özgür Uyguristan görüşünü savunarak Çin'e bu konuda baskı yapmaya çalışmışlardır (Adıbelli, 2007: 204).

1949 ile 1979 yılları arasında baskı altında olan Uygurlar ve diğer azınlık uluslar 1980'ler boyunca rahat bir nefes almışlar fakat Tiananmen olayları bir kırılma noktası olmuştur (Castets, 2003: 7). 1990'ların başından itibaren Çin Uygurların en küçük gösterilerine bile sert bir şekilde karşılık vermiş, 1990'larda aşırı Çin zulmü Sincan'da birçok Uygur gurubunun oluşmasını sağlarken Uygur Diasporasını da ortaya çıkarmış oluyordu (Castets, 2003: 7). Tam olarak bu tarihlerde Soğuk savaşın bitmesiyle Münih, Uygur hareketi için önemli bir üs haline gelirken Doğu Türkistan Ulusal Kongresi ve Alman-Uygur Derneği burada kurulmuştur. Daha önceleri Uygur hareketinin ağırlık merkezi İstanbul iken Çin'in baskısıyla bu merkezlerini Almanya'ya taşımışlardır (Adıbelli, 2008: 122). Münih'te bulunan Doğu Türkistan Ulusal Kongresi, daha önce Doğu Türkistan Ulusal Meclisi olarak adlandırılırken kendini Ulusal Kongreye çevirerek dünya çapındaki 18 Uygur örgütün üzerinde şemsiye görevi yapmaya başlamıştır (Adıbelli, 2008: 123).

Uygurlar devleti olmayan küçük bir halk olarak BM'de temsil edilmedikleri için kendileri gibi olan diğer halklarla 1989 yılında Temsil Edilmeyen Uluslar ve Halklar Örgütünü La Hey'de kurdular (Adıbelli, 2007: 204).

17 Eylül 2004 tarihinde Washington Kongre binasında 1933 ve 1944 Doğu Türkistan Cumhuriyetlerinin devamı olarak sürgünde Uygur Hükümeti kurularak Başbakanlığa Enver Yusuf Turani getirilmiş, Çin ise bu gelişmeye ABD'yi kınayarak karşılık vermiştir (Adıbelli, 2007: 204).

Çin son yıllarda Çin'deki Uygur toplumu üzerinde Fars (İran) kültürünün etkisinden bahsederek buradaki müslümanların İran merkezli bir İslam anlayışına yönlendirmek isteyerek Sünni İslam anlayışından ve dünyasından koparmak için planlı bir politika izlemektedir. 2000 yılında İran Cumhurbaşkanı Hatemi'nin Çin'i ziyaretinde kapalı camilerin açılmasını istemesi üzerine birkaç camiyi hemen ibadete açarak Uygur toplumuna camilerin İran'ın girişimiyle açıldığı mesajını vererek İran'a yaklaşımlarını istemiştir (Adıbelli, 2006: 18-19).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Çin'de toplam olarak 56 farklı etnik grup yaşamakta fakat nüfusun çoğunluğunu Hanların oluşturmaları sebebiyle Han etnik grubunun dışındakiler, azınlık milletler olarak değerlendirilmektedir. Ülke nüfusunun yüzde 8'ini oluşturan azınlıkların nüfus dağılımı da farklılık göstermektedir. 16 milyon nüfusa sahip azınlık grup olduğu gibi 2 binlerde olan azınlıklar da vardır. Genelde azınlıklar Çin'in batı bölgelerinde yaşamaktadırlar.

Azınlıklara yönelik asimilasyonist bir politika izleyen Çin, Doğu Türkistan'a yönelik göçü özendirirken, diğer özerk bölgeler Tibet ve İç Moğolistan bölgelerine de Han nüfusunun göç etmesi için gerekli altyapıları hazırlamaktadır. Doğu Türkistan, Tibet ve İç Moğolistan bölgeleri hariç diğer azınlıkların yaşadığı bölgeler genel itibariyle Çin için sorun teşkil etmemektedir. Örneğin en fazla azınlık nüfusuna sahip Zhuang Özerk Bölgesinde Doğu Türkistan ya da Tibet benzeri olaylar görülmemekte bunun yanında Uygurlar gibi müslüman olan Huilerin yaşadığı bölgelerde de çatışma çıkmamaktadır. Bunda en büyük faktör bu azınlıkların çoğunun Çin kültürüyle kaynaşmış olmaları bununla birlikte hepsinin Çin tarihini oluşturmasıdır. Birçok azınlık gruplarının tarihte Çin'i yöneten hanedanlıkların devamı olduğu isimlerinden anlaşılmaktadır.

Bu sebeple çalışmada Çin'in, stratejik konumu ve doğal kaynaklarıyla Doğu Türkistan'a göçü özendirdiği değerlendirilmiştir. Sincan-Uygur Özerk Bölgesi nüfus verileri incelendiğinde net bir şekilde Han Çinli sayısının artırıldığı, Uygur nüfusunun ise sistemli ve bilinçli bir şekilde azaltıldığı görülmüştür. Çin, genç Uygur nüfusunu iş bulma bahanesiyle, Uygur çocuklarını ise iyi bir eğitim verme bahanesiyle Çin'in iç bölgelerine göç ettirmektedir. Bu da asimilasyona sebep olarak Çin'in 55 azınlığından biri olan Uygurların azınlık haklarının ihlaline yol açmaktadır. 1949 yılında yüzde 7,5'larda olan Han nüfusu günümüzde yüzde 40'a çıkmış, 1949'da yüzde 75 olan Uygur nüfusu bölgeye yapılan Han Çinlisi göçü sonucunda yüzde 46'ya düşmüştür.

Ekonomik olarak gelişen Çin'in kırsal alanlardan şehirlere göç etmek isteyen vatandaşları için yeni yerleşim alanları bulmak zorunda olması, Sincan Uygur Özerk Bölge nüfusunu Han Çinlileri lehine dengelemek istemesi geniş ve zengin topraklarıyla Doğu Türkistan'ı bu insanlar için yeni yaşam alanları haline getirmiştir. Nüfusu

gerileyen Uygur halkı, bölgenin ekonomik imkanlarından da Han Çinlileri kadar faydalanamamaktadır.

Bölgenin ekonomik geri kalmışlığını gidermek için Çin'in ortaya koyduğu politikalar sonucunda Uygur nüfusun bölgenin ekonomik imkanlarından daha fazla yararlanması gerekirken paradoksal olarak bundan Hanlılar daha fazla faydalanmıştır. "Go west" kampanyasında olduğu gibi bölgeye daha fazla Han göçüne yol açmış bu da geçmişten günümüze kendilerini bölgenin sahibi gören Uygurlar ile Han Çinlileri arasında etnik gerilime yol açmıştır. Bunda sanayi kuruluşlarının sahibininin Hanlı olması etkili olduğu gibi iyi bir eğitim alamayan Uygurların eğitim seviyelerinin düşük olması da etkilidir.

Teorik olarak Çin, başta Doğu Türkistan olmak üzere geri kalmış azınlık bölgelerinde ekonomiyi ve eğitimi geliştirmeye yönelik politikalar izlemektedir. Fakat hem ekonomi hem de eğitim politikaları sonucunda en iyi imkanlardan yine çoğunluk nüfusa sahip Hanlılar faydalanmaktadır. Uygur halkı daha iyi bir gelecek için kendi azınlık okulları yerine daha başarılı Han okullarına gitmeye mecbur kalmaktadırlar. Bu okullarda iyi bir eğitim alabilmek için de Çince bilmek gerekmektedir. Ayrıca bölge azınlık okullarında kademeli olarak Uygurca'nın yasaklanması, üniversitelerde azınlık sınıflarının sayısının düşürülmesi bunun yanında iyi bir eğitim için Çince bilmenin zorunlu olması kültürel asimilasyona yol açmıştır. Sonuçta dilleri üzerinde baskı yapılması da Uygurların azınlık haklarını bağlamında hak ihlaline uğradığı gerçeğini ortaya koymaktadır.

Çin, Uygurların ibadetlerine kısıtlamalar getirerek de azınlık ihlaline devam etmektedir. Devlet memurlarına ve üniversite öğrencilerine Oruç yasağı, Cuma namazlarının yasaklanması, yine Cuma namazlarında hutbe okutulmasının yasaklanması bunlardan bazılarıdır.

Çin'de Uygur azınlığının yanında Tibet ve Moğol azınlıklarının da birçok hakkının ihlal edildiği değerlendirilmiştir. Fakat Tibet'in batı tarafından sempatiyle bakılan Dalay Lama gibi bir liderlerinin oluşu, onların sorununun batı tarafından daha fazla gündeme gelmesine yol açmaktadır. Bunun yanında dünyanın Tibet budizmi aksine İslamiyete daha az sempatiyle bakması ve birçok ülkedeki aşırı İslam hareketleri, özellikle 2001 sonrası ortaya çıkan islamofobi bu hareketin uluslararası destek almasını Tibet

sorununa nazaran zorlaştırmaktadır. Bu sebeple Uygur halkının aşırı radikal örgütlerden uzak durması uluslararası destek açısından oldukça önemlidir. Bunun yanında haklı oldukları birçok konuda haksız duruma düşmemek için şiddet olaylarından da kesinlikle uzak durmaları gerektiği değerlendirilmektedir.

Çin'in birçok uluslararası sözleşmeye taraf olmasına rağmen uygulamada farklı hareket etmesi nedeniyle azınlık Uygur Türklerinin insan hakları ihlal edilmeye devam ederken birçok Çin vatandaşının da temel insan hakları ihlal edilerek bireysel özgürlüklerinin kısıtlandığı görülmüştür. Çünkü Çin'de insan hakları ve azınlık haklarının korunmasıyla ilgili görevler yerine getirilirken öncelikle devletin menfaati ve kolektif çıkarları düşünülmektedir. Çin anlayışına göre devlet ve toplum olmadan insan da olamaz, dolayısıyla gelişmiş batı demokrasilerinde temel insan hakları olarak tanınan bireysel haklar, Çin'de devlet ve toplum çıkarları için geri plana itilebilmektedir.

Bugün gelinen noktada Uygur halkının dinlerini, özgürlüklerini savunmak için düzenlediği herhangi bir girişim çok sert bir şekilde bastırılmakta, birçok Uygur hızlı bir şekilde insan haklarına aykırı bir şekilde yargılanarak idam edilmektedir. Bu da Çin'in birçok uluslararası örgüt tarafından eleştirilmesine sebep olmaktadır. Bu sebeple Pekin yönetiminin azınlık ve insan hakları çerçevesinde Doğu Türkistan sorununu en kısa zamanda çözmesi Uygur Türklerinin olduğu kadar Çin Halk Cumhuriyeti için de önem arz etmektedir.

Bu itibarla Uygurlar genel hatlarıyla Çin'den, Doğu Türkistan'a Han göçünün durdurulmasını bölgelerinde çıkan doğal kaynaklardan yararlanmayı, dini ve kültürel baskıların sona erdirilmesini, zorunlu doğum kontrolünün kaldırılması, etnik ayrımcılığın kaldırılması ve kendi kaderlerini tayin hakkı verilmesini istemektedirler.

Bunun yanında ekonomik eşitsizliklerin ortadan kaldırılması, kendi dillerinde eğitim veren okullarda iyi bir eğitim almak Uygurların öncelikli sorunları olarak karşımıza çıkmıştır. Bunun için Uygur halkının kendi öz kimliklerini koruyarak, eğitim seviyesinin artırılması Çin'in de menfaatine olacaktır. Yine yakın dönem tarihinde kendi iç çekişmeleri yüzünden birliğini sağlamış bir devlet kuramayan Doğu Türkistan Çin'in olduğu kadar, bölgenin güçlü ülkeleri ve küresel güçlerin de iştahını kabartmaktadır. Bunun için Uygurların da dikkatli olması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ADIBELLİ, Barış (2008), *Doğu Türkistan*, I.Baskı, IQ Yayıncılık, İstanbul.

ADIBELLİ, Barış (2007), *Osmanlıdan Günümüze Türk-Çin İlişkileri*, IQ Yayıncılık, İstanbul.

AMANOV, Şatlık (2007), *ABD'nin Orta Asya Politikaları*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul,

ANDİCAN, A.Ahat (2009), *Osmanlıdan Günümüze Türkiye ve Orta Asya*, Doğan Yayıncılık, İstanbul.

ARIBAŞ, Kenan (2007), *Küresel Çağda Siyasi Coğrafya*, Çizgi Yayıncılık, Konya.

ARIBOĞAN, Deniz Ülke; (2001), *Uzakdoğuda Değişen Dengeler ve Türkiye*, Editör: ARIBOĞAN, Deniz Ülke, *Çin'in Gölgesinde Uzakdoğu Asya*, Bağlam Yayınları, İstanbul, s. 73-105.

ATALAY, İbrahim (2011), *Resimli ve Haritalı Dünya Coğrafyası*, İnkılap Yayınevi, İstanbul.

BAYMİRZA, Hayit; (1975), *Turkestan zwiirschen Russland und China*, Çev: Abdulkadir Sadak, Otağ Yayınevi, İstanbul.

BİLGİN, Hasan (2010), *Stratejik Açından Çin*, USAK Yayınları, Ankara.

ÇIPLAK, Murat; (2001), “Çin’de İnsan Hakları ve Ayrılıkçı Hareketler”, Editör: ARIBOĞAN, Deniz Ülke, *Çin'in Gölgesinde Uzakdoğu Asya*, Bağlam Yayınları, İstanbul, s. 211-256.

EBERHARD, Wolfram (2007), *Çin Tarihi*, IV.Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara

GEMALMAZ, Mehmet Semih (2004), *İnsan Hakları Belgeleri*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.

GOLDSTEIN, Avery (2005), *Rising to the Challenge: China's Grand Strategy and International Security*, Stanford University Press, California.

GÜNAY, Bekir (2005), “*Değişen Dünya Denkleminde Sorunlu Türk Bölgeleri ve Çözüm Önerileri*”, Editör: GÜNAY, Bekir, Sorunlu Türk Bölgeleri, IQ Yayıncılık, İstanbul.

HAZRET, M. Emin (2011), *Ejderhanın Korkusu Türkiye; Türkiye Çin İlişkisinin Bilinmeyen Yönleri*, Cinius Yayınları, İstanbul.

HEKİMOĞLU, Mehmet Merdan (2007), *Uluslararası İnsan Hakları Hukuku Açısından Azınlık Hakları ve Türkiye*, I. Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara.

HUANG, Ray (2005), *China A Macro History*, Çev: SÖNMEZ, Atilla, Çin Tarihi: Bir Makro Tarih Yaklaşımı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

KARACA, R.Kutay (2004), *Dünyadaki Yeni Güç Çin*, II. Baskı, IQ Yayıncılık, İstanbul.

ORAN, Baskın (2004), *Türkiye’de Azınlıklar: Kavramlar, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama*, Tesev Yayınları, İstanbul.

ÖNEL, Metin (2005), “*Çin’in Etnik Politikaları Çerçevesinde Doğu Türkistan Sorunu*”, Editör: GÜNAY, Bekir, Sorunlu Türk Bölgeleri, IQ Yayıncılık, İstanbul.

PAZARCI, Hüseyin (2009), *Uluslararası Hukuk*, VIII. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.

PRESTON,P.W (1998), *Pasific Asia, In The Global System*, Blackwell Publishers, U.K.

SHENKAR, Oded (2007), *Çin Yüzyılı*, Çev: TÜRKOĞLU, Semih, I.Baskı, Truva Yayınları, İstanbul.

TAN, N.Sinan (2001), “*19.Yüzyıl Osmanlı Uzakdoğu İlişkilerine Dair Gözlemler*”, Editör: ARIBOĞAN, Deniz Ülke, Çin’in Gölgesinde Uzakdoğu Asya, Bağlam Yayınları, İstanbul, s. 45-72.

TÜRKOZ, Ahmet (2010), *Doğu Türkistan’da İnsan Hakları*, I. Baskı, Doğu Kütüphanesi, İstanbul.

WASSERSTROM, N. Jeffrey (2011), *21.Yüzyılda Çin, Çin Hakkında Bilmek İstedığınız Her şey*, Çev. GÜLDÜ, Hür, İletişim Yayınları, İstanbul.

MAKALELER

ALİM, Abdulsalam Abdulgani; (2010), “Doğu Türkistan -Ekonomik Yaşamdaki Kısıtlamalar-Yoksulluk ve Yoksulluğun Sosyal Etkileri”, Hür Doğu Türkistan Sempozyumu, <http://www.doguturkistansempozyumu.com/dogu-turkistan-kitabi-tr-en.pdf>, 10.07.2012.

BERGMANN, Werner and Crutchfield, D. Robert (2009), International Journal of Conflict and Violence, <http://ijcv.org/index.php/ijcv/article/viewArticle/2>, 12.05.2012.

BHATTACHARYA, Abanti; (2003), “Conceptualising Uyghur Separatism in Chinese Nationalism”, *Strategic Analysis*, Vol. 27, No. 3, Jul-Sep 2003, http://www.idsa.in/system/files/strategicanalysis_abhattacharya_0903.pdf&a=bi&page=1&w=100 , 12.05.2012.

BİLGİN, Abdül Rezzak; (2009), “Çin’in Azınlık Politikaları Çerçevesinde Doğu Türkistan”, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=512>, 10.04.2012.

CANATAN, Kadir; (2007), Avrupa Ülkelerinin Azınlık Politikalarında Türkçe Anadil Eğitiminin Konumu “İsveç, Fransa Ve Hollanda Örnekleri” <http://www.turkishstudies.net/sayilar/sayi5/canatankadir.pdf>, 05.04.2012.

CAO, Huhua; (2008), “Urban-rural Income Disparity and Urbanization: What is the Role of Spatial Distribution of Ethnic Groups? A Case Study of Xinjiang Uygur Autonomous Region in”, <http://www.chinaeam.uottawa.ca/eng/Cao2010-A-RegionalStudies-Xinjiang.pdf>, 12.05.2012.

CASTETS, Remi; (2003), The Uyghurs in Xinjiang – The Malaise Grows, China perspectives, <http://chinaperspectives.revues.org/648?&id=648>, 12.05.2012.

ÇAKIRÖZER, Utku; (2005), “Müzakere tarihi 26 Nisan 2005” <http://www.milliyet.com.tr/2004/10/13/siyaset/asiy.html>., 10.05.2012.

ÇAVUŞOĞLU, Naz; (1997), “Azınlık Nedir?” yayin.todaie.gov.tr/goster.php, 03.03.2012.

ÇOLAKOĞLU, Selçuk; (2006), “Türkiye’nin Çin Politikası ve Uygurlar (1991-2001)”
<http://scolakoglu.blogspot.com/2006/08/turkeys-policy-toward-china-and-ughurs.html>,
29.10.2012.

DICKINSON, Rob; (2009), “Twenty-First Century Self-Determination: Implications
Of The Kosovo Status Settlement For Tibet”, Arizona Journal of International &
Comparative Law Vol. 26, No: 3, <http://www.ajicl.org/AJICL2009/Dickinson.pdf>,
05.05.2012.

DOKUZLAR, B., H. Yılmaz, C.Pala; (2006), “Çin’in Orta Asya Enerji Politikası”,
Avrasya Dosyası: Türk Dünyası – Çin”, cilt: 12, sayı: 1.

DORAİS, Marissa A; (2005), “The Go West Campaign in Xinjiang Uyghur
Autonomous Region, People’s Republic of China: Water Scarcity and Economic
Growth”, <http://enviro.lclark.efdu/students/theses/2005-2006/MarissaDoraisThesis.pdf>,
12.05.2012.

DWYER, Arienne M.; (2005), “The Xinjiang Conflict: Uyghur Identity, Language
Policy, and Political Discourse”, https://scholarspace.manoa.hawaii.edu/handle/101253504_01,
01.04.2012.

GLADNEY, C.Dru; (1998), “Internal Colonialism and China’s Uyghur Muslim
Minority”,[https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/16734/ISIM_1 Internal Colonialism and China-s Uyghur Muslim Minority.pdf?sequence=1](https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/16734/ISIM_1_Internal_Colonialism_and_China-s_Uyghur_Muslim_Minority.pdf?sequence=1),12.05.2012.

HOWELL, Anthony ve C. Cindy Fan;(2011), “Migration and Inequality in Xinjiang:A
Survey of Han and Uyghur Migrants in Urumqi”,
<http://www.sscnet.ucla.edu/geog/downloads/597/403.pdf>, 20.10.2012.

ISRAELİ, Raphael; (2010), “China’s Uyghur Problem”, <http://israelcfr.com/documents/4-7-Raphael-Israeli.pdf>, 04.05.2012.

İNAYET, Alimcan; (2010), “Bir Medeniyet Havzası Olarak Doğu Türkistan”, Hür
Doğu Türkistan Sempozyumu. <http://www.doguturkistansempozyumu.com/dogu-turkistan-kitabi-tr-en.pdf>, 01.03.2012.

JAMIL, Nur Shahadah; (2011), “China’s Xinjiang Policy: An Analysis Based On The Theory Of Relative Deprivation”,

http://journalarticle.ukm.my/2378/1/Nur_Shahadah_Jamil_38_%281%29_2011.pdf,
12.05.2012.

KARACA, R. Kutay; (2007), “Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkilerinde Doğu Türkistan Sorunu”, <http://www.ataum.gazi.edu.tr/pdf/turkiye-cin-halk-cumhuriyeti-iliskilerinde-dogu-turkistan-sorunu-1236245932.pdf>, 02.04.2011.

KYMLİCKA, Will; (2007), “The internationalization of minority rights”,
<http://icon.oxfordjournals.org/content/611.short>, 05.04.2012.

DORAİS, Marissa A.;(2005), “The Go West Campaign in Xinjiang Uyghur Autonomous Region, People’s Republic of China: Water Scarcity and Economic Growth”, <http://enviro.lclark.edu/students/theses/2005-2006/MarissaDoraisThesis.pdf>,
12.05.2012.

MACKERRAS, Colin; (2003), “Ethnic minorities in China”,
https://www.cerium.ca:488/IMG/pdf/Mackernas_2003bis.pdf, 28.09.2012.

MONEYHON, D. Matthew; (2003), “TamingChina'sWildWest”,
<http://www.peacestudiesjournal.org.uk/dl/TamingChina%27sWildWest.PDF>, 03.04.2012.

OĞAN, Sinan; (2009), “Doğu Türkistan”, www.turksam.org, 05.03.2011.

ÖZCAN, Mehmet ve Kutlay, Mustafa; (2012), “Azınlık Terimi: Almanya ve Türkiye’de Azınlığın ve Çoğunluğun Birlikte Yaşaması”,
<http://www.konrad.org.tr/Migration%20tr/009-042.pdf>, 30.12.2012.

PEERENBOOM, Randall P.; (2005), “Assessing Human Rights in China: Why the Double Standard”, <http://escholarship.org/uc/item/2t39b9rn>, 12.05.2012.

TOOPS, Stanley; (2004), “Demographics and Development in Xinjiang after 1949”,
<http://www.eastwestcenter.org/sites/default/files/private/EWCWwp001.pdf>,
12.05.2012.

UZ, Abdullah; (2007), “Teori ve Uygulamada Self-Determinasyon Hakkı”
<http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/AOvFcsdP8FXQBZ4yFB71DR2kLjkFgH.pdf>,
12.04.2012.

WU, Xiaogang ve Song Xi; (2010), “Ethnic Stratification in China’s Labor Markets:
Evidence from Xinjiang Uyghur Autonomous Region in 2005”,
<http://paa2011.princeton.edu/papers/111672>, 04.11.2012.

YANIKDAĞ, Tülin; (2010), “Azınlık Kavramı ve Azınlık Hakları”,
www.bilgesam.org, 07.01.2012.

GAZETE VE DERGİLER

.....(2011), “İç Moğolistan’da çoban ayaklanması”, *Habertürk*, 29 Mayıs.

.....(2012), “Uygur Türklerine Oruç Yasağı” *Hürriyet*, 2 Ağustos .

MÜDERRİSOĞLU, Okan; (2012), “İlişkilerimizde Temel İlke kazan kazan”, *Sabah*,
20 Şubat.

ÇOLAKOĞLU, Selçuk; (2012), “Stratejik Ortaklık Arayışı”, *Stratejik Analiz*, Sayı: 14,
Nisan, s.59.

İNTERNET SİTELERİ

ACCCI; (2012), (The Australia-China Chamber of Commerce and Industry of New
South Wales), “Accci Monitor For China’s Autonomous Regions”
[http://www.accci.com.au/Autonomuos Regions.pdf](http://www.accci.com.au/Autonomuos%20Regions.pdf), 03.04.2012.

Amnesty International, (2012) “China: Uighur writer’s death in prison would be bitter
blow”, [https://www.amnesty.org/en/for-media/press-releases/china-uyghur-writer-s-
death-prison-bitter-blow-freedom-2013-01-02](https://www.amnesty.org/en/for-media/press-releases/china-uyghur-writer-s-death-prison-bitter-blow-freedom-2013-01-02), 22.02.2013.

Assemblée-Nationale; (2012), “Constitution of October 4, 1958”
<http://www.assemblee-nationale.fr/english/8ab.asp>, 06.04.2012.

Association of Southeast Asian Nations; (2007), <http://www.aseansec.org/19319.htm>,
18.09.2012.

BBC; (2009), “China's main ethnic minorities” <http://www.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/8136043.stm>, 03.04.2012.

BBCTurkish; (2009), “Urumçi'de iki Uygur öldürüldü”, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/07/090713_xinjiangviolence.shtml, 12.04.2012.

Brigham Young University (BYU); (2012), “Yuan Shikai” <http://net.lib.byu.edu/estu/wwi/bio/xyz/yuansh.html>, 14.04.2012.

Britannica; (2012a), “Inner Mongolia”, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/288552/Inner-Mongolia/71496/Cultural-life>, 15.10.2012.

Britannica; (2012b), “Treaty of Nanjing” <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/402608/Treaty-of-Nanjing>, 18.03.2012.

Brooklyn College; (1995)“Chinese Cultural Studies: Concise Political History of China”, <http://acc6.its.brooklyn.cuny.edu/~phalsall/texts/chinhist.html>, 11.11.2012.

Cbcnews; (2012), “Çin dünyanın en büyük enerji tüketicisi”, www.cbc.ca/news/business/story/.../china-energy-consumption.html, 19.10.2012.

CCPH, (2007), Constitution of the Communist Party of China; <http://www.ccpqh.com.cn/res/Englishzk/EnglishDocuments/201005/P020100512654004688320.pdf>, ET: 15.02.2013.

Chaos; (2009), “History of China:Table of Contents” <http://www-chaos.umd.edu/history/toc.html>, 24.04.2012

China.Org.; (2012), “Ethnic Minorities China”, <http://www.china.org.cn/english/minorities>, 03.05.2012.

China Embassy Org.; (2003), “China’s Human Rights Progress: Eight Historic Changes”, <http://www.china-embassy.org/eng/zt/zgrq/t36672.htm>, 26.12.2011.

ChinaToday; (2012), “China City and Province”, <http://www.chinatoday.com/city/htm>, 20.11.2012.

Chinese; (2011), “Çin Kültürü” http://turkish.chinese.cn/chineseculture/article/2011-11/02/content_367214.htm, 12.11.2012.

Coğrafya Dünyası; (2012) “Çin Halk Cumhuriyeti”, <http://www.cografya.gen.tr/siyasi/devletler/cin-halk-cumhuriyeti.htm>, 02.03.2012.

CRI; (2012), “Siyasi Yapı ve Çin’de Etnik Gruplar”, <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter2/chapter20101.htm>, 19.02.2012.

Çin Kültür Merkezi; (2010), “Devletin Yapısı”, http://www.cinkultur.com/CIN_HAKKINDA/Devletin_Yapisi, 20.03.2012.

HRW; (2011), <http://www.hrw.org/en/languages?filter0=tr>, 28.02.2013

HRW; (2013), <http://www.hrw.org/en/languages?filter0=tr>, 28.02.2013

Hürriyet; (1999), Başbakanlık'tan gizli Doğu Türkistan genelgesi, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1999/02/04/94416.asp>, 05.03.2012.

Meshrep; (2012), “What is Meshrep?”, <http://www.meshrep.com/>, 10.11.2012.

Milliyet; (2009), “Uygur Katliamı”, <http://www.milliyet.com.tr/Dunya/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetay&ArticleID=114854>, 12.05.2012.

National Bureau of Statistics of China; (2012) “China's Total Population and Structural Changes in 2011”, http://www.stats.gov.cn/english/newsandcomingevents/t20120120_402780233.htm, 20.03.2012.

Paulnoll; (2012), “Chinese Nationalities”, <http://www.paulnoll.com/China/Minorities/min-Hani.html>, 14.10.2012.

Seac; (2012), <http://www.seac.gov.cn/col/col277>., 03.04.2012.

SDE; (2010), “Urumçi Olayları Sonrası Türkiye-Çin İlişkileri”
<http://www.sde.org.tr/tr/kose-yazilari/134/urumci-olaylari-sonrasi-turkiye-cin-iliskileri.aspx>, 12.04.2012.

TC Başbakanlık İnsan Hakları Raporu; (2004), <http://www.memurlar.net/haber/119801/>.
18.12.2011.

Turkishnews; (2009), “Rabiya Kadir: Artık Çinlilerle Yaşayamayız”
<http://www.turkishnews.com/tr/content/2009/07/09/rabiya-kadir-artik-cinlilerle-yasayamayiz/>, 12.12.2011.

UN Documents; (1992), <http://www.un-documents.net/a47r135.htm>, 25.02.2013

UNDP; (2011), “The Human Development Index”
<http://hdrstats.undp.org/en/countries/profiles/CHN>, 11.11.2012.

Unicef; (2012), “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi”, <http://www.unicef.org/turkey/pdf/gi18.pdf>, 12.11.2012.

Voice of America; (2003), “Çin’in Doğu Türkistan Politikaları Eleştiriliyor”
www.voanews.com, 12.10.2012.

Xinhuanet; (2012), www.xj.xinhuanet.com, 05.06.2012.

Yahoo; (2009), “Inner Mongolian Autonomous Region”
<http://education.yahoo.com/reference/encyclopedia/entry/InnerMon>, 15.10.2012.

Zaman; (2012), “Uygur bölgesinde yüz milyarlarca tonluk maden yatakları keşfedildi”,
http://www.zaman.com.tr/newsDetail_getNewsById.action?haberno=1337816,
01.09.2012.

.....(2012), “Dunganlar: Bozkırda Unutulan Müslümanlar”, *Aksiyon*,
<http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-14724-34-dunganlar-bozkirda-unutulan-muslimanlar.html>, 20.11.2012.

.....(2012), “İsa Yusuf Alptekin'in Hayatı”
http://www.hurgokbayrak.com/yeni_sayfa_162.htm, 20.11.2012.

YÜKSEK LİSANS VE DOKTORA TEZLERİ

ABULAİTİ, Sainati; (2009), *Çin’de Azınlıklar ve Azınlık Eğitimi*, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

DAULİATOVA, Şahzada; (2007), *Çin’in Doğu Türkistan Politikası*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KAÇIRA, Mustafa Kurktan; (2010), *İngiltere’nin Tibet Politikası ve Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyalbilimler Enstitüsü.

TANSEL, Bülent; (2006), *Üniversite Örgencilerinin Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanan Bireylere Yönelik Tutumlarının İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

VELEV, Roman; (2007), *Moldova’da Ulusal Azınlıklar ve AGİT’in Rolü: Gagauz Örneği*, Yüksek Lisan Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÖZGEÇMİŞ

1978 yılında Ordu/Ünye’de doğan araştırmacı ilkokul ve Ortaokulu Ünye’de bitirmeye müteakip Deniz Astsubay Hazırlama Okuluna girmiş 1998 yılında ise Deniz Kuvvetlerine katılmıştır. 2003 yılında Anadolu Üniversitesi Kamu Yönetimi bölümünü bitirmiş olan araştırmacı orta seviye İngilizce ve başlangıç seviyesinde Almanca bilmektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır.